

138
170/1

ΤΕΙ ΠΕΙΡΑΙΑ
ΣΧΟΛΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ
ΤΜΗΜΑ : ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΔΟΜΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ

**ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΑ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑΤΑ ΣΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ
18ου ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΡΧΩΝ ΤΟΥ 20ου ΑΙΩΝΑ
ΕΛΑΙΟΤΡΙΒΕΙΑ ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ**

**ΟΙ ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΕΣ
ΣΑΡΑΝΤΙΝΟΥ ΑΓΓΕΛΙΚΗ
ΧΑΒΙΑΡΑ ΔΕΣΠΟΙΝΑ**

**ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ
ΒΑΡΕΛΙΔΟΥ ΠΟΠΗ**

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΤΕΙ ΠΕΙΡΑΙΑ

ΑΘΗΝΑ
ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 1999

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- Λέσβος: Απο την κατάκτηση (1462) μέχρι τα τέλη του 18^{ου} αιώνα..... σελ. 2
- Η Λέσβος στον 19^ο και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα..... σελ. 6
- Η εξέλιξη του τρόπου παραγωγής λαδιού και τα πρώτα μηχανήματα... . σελ. 9
- ✗ Η εξέλιξη της αρχιτεκτονικής των βιομηχανικών κτιρίων στην
Ελλάδα..... σελ. 15
- Αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά..... σελ. 20
- Έξοδα κατασκευής ελαιοτριβείου..... σελ. 28
- Εργοστάσια της ίδιας εποχής. Βυρσοδεψεία – Σαπωνοποιεία..... σελ. 31
- Ελαιοτριβεία σε άλλα μέρη..... σελ. 33
- Εμπορικά και μεσιτικά γραφεία..... σελ. 35
- Ελαιοτριβείο Νεοχωρίου..... σελ. 39
- Νέες χρήσεις..... σελ. 43
- Αντί επιλόγου..... σελ. 49
- Γλωσσάρι..... σελ. 51
- Βιβλιογραφία..... σελ. 54

Το λιμνίσωμα - Πάνο Έλαιον - εν Μιτυλήναιον Έργον Βιορλήου. Γ. Ν. Μιχαηλίδης 1933.

2. Το λιμνίσωμα. Έργο του Θεόφιλου. Πηγή: Νέσβος η Αισχινή

ΛΕΣΒΟΣ: ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ (1462) ΜΕΧΡΙ ΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ 18^{ου} ΑΙΩΝΑ

Η βίαιη ενσωμάτωση της Λέσβου (1462) στην επεκτεινόμενη τότε Οθωμανική αυτοκρατορία, επαναπροσδιόρισε, για τους αιώνες που ακολούθησαν την κοινωνικοοικονομική φυσιογνωμία, την οικιστική διάρθρωση και τη γεωπολιτική της θέση.

Δίπλα στη μικρασιατική ακτή ή κάτω από τη χερσόνησο της Ίδης, διάσπαρτη από κάστρα και ασφαλή λιμάνια, η νήσος θεωρήθηκε από την Υψηλή Πύλη και ήταν στρατηγικό σημείο για τη διενέργεια ή την αποτροπή πολεμικών επιχειρήσεων και αργότερα εμπορικός κόμβος όπου διασταυρώνονται τα εμπορικά δρομολόγια της Μεσογείου.

Τα μεγέθη και οι αποστάσεις εικονογραφούν την προνομιακή θέση που κατέχει στο αρχιπέλαγος. Μεγάλη, ορεινή, και δασώδης «πολύκαρπος και ποικιλόκαρπος» καλύπτει έκταση 1.614 τετραγωνικά χιλιόμετρα. Δύο μεγάλοι και πλούσιοι σε αλιεύματα κόλποι της Καλλονής και της Γέρας και τέσσερις οροσειρές του Λεπέτυμνου, του Ολύμπου, του Ορδύμνου και της Αμαλής, διαιρούν σε ισάριθμα γεωγραφικά διαμερίσματα και οικιστικά σύνολα. (φωτ. 1)

Μαρτυρημένη από την αρχαιότητα η καλλιέργεια της ελιάς καθορίζει, μέχρι και σήμερα, τη φύση και την έκταση των αγροτικών δραστηριοτήτων, συμπροσδιορίζει τις κοινωνικές δομές τους ρυθμούς ζωής την κατανομή του πληθυσμού και τις θέσεις των οικισμών.¹

Αρχαιακές πηγές και περιηγητικά κείμενα μνημονεύουν για τους αιώνες της οθωμανοκρατίας, την παραγωγή επίσης σταφυλιών, κυρίως στην πεδιάδα της Καλλονής, στην Πέτρα και στη Μήθυμνα, εξαιρετικού κρασιού, σιτηρών που καλλιεργούνται σχεδόν μέχρι τα μέσα του 19^{ου} αιώνα, βελανιδιών για την κατεργασία των δερμάτων, αλατιού για τη συντήρηση των ελιών και των τροφίμων, σύκων, ρετσινιού, αλλά και κτηνοτροφικών προϊόντων που οι

1. Π. Αργύρης, Λέσβος: Από την κατάκτηση (1462) στη σύγχρονη εποχή, Λέσβος η Αιολική, Αθήνα 1995, σελ. 36

ταξιδιώτες τα εύρισκαν πλούσια στα βοσκοτόπια του Σιγρίου, της Ερεσού και του Μανταμάδου.

Το περιορισμένο αλλά καλά οργανωμένο για την εποχή εμπόριο και μια τάξη Ελλήνων εμπόρων που άρχισε να υιοθετεί τις συναλλακτικές συνήθειες των Γενοβέζων, μέσα στο αστικό κέντρο της Μυτιλήνης, χαρακτήριζαν την προοθωμανική κατάσταση που σφράγιζε η αυθεντία των Γατελούζων. Η κατάκτηση θα αποδιάρθωση τον αστικό κοινωνικό ιστό, που υπό άλλους ιστορικούς όρους θα εισήγαγε τη Λέσβο στον κόσμο των νεώτερων χρόνων.

Η Πύλη, υπολογίζοντας την επικινδυνότητα των αστικών στρωμάτων θα διαλύσει το ελληνικό εμπορικό στρώμα τμήμα του οποίου θα μεταφέρει στην Κωνσταντινούπολη. Η βίαιη πληθυσμιακή μετακίνηση κάλυπτε εν μέρει το δημογραφικό κενό που κληροδότησε στην ρημαγμένη Πόλη η άλωση.

Στα πλαίσια ενός γενικότερου σχεδιασμού, θα προωθήσει τον εποίκισμό της νήσου από Οθωμανούς αγρότες της Μικρασίας, γενίτσαρους και αζάπηδες.

Ουσιαστική διακοπή του εμπορίου και συνέχιση της μετατόπισης του παράκτιου πληθυσμού προς την ενδοχώρα θα συνοδεύσουν την παγίωση της κατάκτησης. Η αποτρεπτική στρατηγική θεώρηση που υπαγόρευε ο φόβος της κατάληψης της νήσου από δυτικές χριστιανικές δυνάμεις εξηγεί την επιλογή της Πύλης να μείνει η Λέσβος έξω από τις θαλάσσιες εμπορικές ανταλλαγές, διατηρώντας κλειστό τον αγροτικό χαρακτήρα της οικονομίας της.²

Το οθωμανικό κράτος προκειμένου να επιβάλλει ένα κοινωνικό καθεστώς στηριγμένο στην αγροτική παραγωγή και την οικογενειακή εκμετάλλευση υπήγαγε τις γαίες σε καθεστώς οιονεί ψηλής κυριότητας. Γνωστή ως «μυρί» η ιδιοκτησία του κράτους διαιρέθηκε σε γαίες που παραχωρήθηκαν με έγγραφα «ταπία» και σε γαίες που παραχωρήθηκαν με μίσθωση «iltizam» σε ιδιώτες υποχρεωμένους στην καταβολή τμήματος από τη γεωπρόσοδο.

Οι ρόλοι κατακτητών και υποδούλων έχουν καθορισμένο χαρακτήρα. Η στρατιωτική και δημοσιονομική συνάμα διαχείριση της νήσου από το οθωμανικό στοιχείο θα περιορίσει την ανάμιξη του στην καθ'αυτό παραγωγική

---

2. Π. Αργύρης, σελ. 37

34. Πάνω: Χειρομάδισμα από της ποδιές των λιόδεντρων. Κάτω: Ράβδισμα και το μάζεμα τις ελιάς από τις «μαζώχτρες» (φωτ. Σίμου Χουτζαίου).

διαδικασία: «τη Μυτιλήνη κατοικούν Τούρκοι, όσοι κατοικούν έξω από αυτή καλλιεργούν τα χωράφια και τα αμπέλια και οι περισσότεροι είναι Έλληνες».

Σε περιοχές με μηδενική, σχεδόν, εγκατάσταση Οθωμανών όπως της Αγιάσου και του Πλωμαρίου οι αγροκτηνοτροφικές συστάδες, θα επεκτείνουν τις υπάρχουσες καλλιέργειες: ορεινά εδάφη θα μετατραπούν σε ελαιώνες με τον εμβολιασμό των αγριελιών και τη συμπληρωματική εμφύτευση. Παράλληλα, η διαμόρφωση των επικλινών εδαφών σε πεζούλες και σέτια ^(φωτ. 4) (για τη συγκράτηση των νερών και τη διευκόλυνση της ελαιοσυλλογής), θα επιτρέψει πρόσθετες καλλιέργειες στα όρια όμως της αυτοκαταναλωτικής οικονομίας. Οι ενδοησιωτικές μετακινήσεις και η αναγκαστική επιλογή των ορεινών εδαφών θα επιφέρουν αργότερα σημαντικές αλλαγές στο είδος των καλλιεργειών: πεδικοί αμπελώνες θα εγκαταλειφθούν και θα περιοριστεί σιγά σιγά η καλλιέργεια των σιτηρών, την οποία ευνοούσε στους πρώτους αιώνες η αυτοκρατορία.

Η καλλιέργεια της ελιάς ^(φωτ. 2,3) επεκτεινόμενη στα ανατολικά και στα νότια γεωγραφικά διαμερίσματα της Λέσβου θα μπει μέσα στον αργό και αθέατο χρόνο των αλλαγών της μακράς διάρκειας. Θα στηρίξει τη λειτουργία της αυτοκαταναλωτικής οικονομίας.

Η αντοχή της ελιάς και του λαδιού στο χρόνο επιτρέπει της ασφαλή αποθήκευση, καθώς και την πολλαπλή χρήση του: φωτιστικό και θερμαντικό μέσο, συμπλήρωμα και αναπλήρωμα της τροφής, δέθηκε με τη ζωή των κατοίκων. Η ίδια η ελιά ως δέντρο προμηθεύει με τα φύλλα της τροφή στα ζώα, με το ξύλο την καύσιμη ύλη καθώς και το μέσο ελαιοσυλλογής, την «τέμπλα» για το ράβδισμα του καρπού.³

Οι πληροφορίες που έχουμε για το 17^ο αιώνα για τις συνήθειες των κατοίκων είναι λίγες και αποσπασματικές. Μνημονεύεται η παρουσία ελαφιών, άφθονου κυνηγιού καθώς και η χρήση για μεταφορές γερών κροντόσωμων αλόγων. Αναπτύσσεται το εμπόριο σφουγγαριών στον κόλπο της Καλλονής. Τα κρασιά χαρακτηρίζονται από πολλούς θαυμάσια ενώ η χρωματική του ποικιλία αποδίδεται σε εβραϊκές συνταγές. Αγαπούν τις ελιές

3. Γ. Αργύρης, σελ. 39

τρώνε παξιμάδια, κρεμμύδια και σκόρδα. Από το σιτάρι φτιάχνουν πλιγούρι και από το γάλα τραχανά και χειμωνιάτικα ροφήματα. Σε άλλο επίπεδο τώρα μαρτυρείται η ύπαρξη πρωτόγονων βιοτεχνιών παραγωγής κεριού καθώς και πρέσας για την έκθλιψη της ελιάς. Στο 17^ο αιώνα η Λέσβος θα αποτελέσει ιδιαίτερη επαρχία. Στον ίδιο αιώνα βεβαιώνεται η υπαγωγή της νήσου στο εγιαλέτ του Καποδάν πασά, έχει τοπάρχη με το αξίωμα του ντεριάμπεη και υποδιαιρείται σε τέσσερα ζαμέτια και ογδόντα τρία τιμάρια. Στο τέλος του 17^{ου} αιώνα ο τοπάρχης ονομάζεται ναζίρης και η Λέσβος διαιρείται σε δύο ή τρεις καζάδες. Μέχρι το πρώτο μισό του 18^{ου} αιώνα η υπάλληλη διοικητική διαίρεση και η δομή του δημοσιονομικού συστήματος αναπαράγουν τη στρατιωτικογενή διάρθρωση της αυτοκρατορίας.

Κατά τη διάρκεια του 18^{ου} αιώνα, παρά τη μαρτυρημένη διακίνηση πολλών εξαγωγικών προϊόντων (σιτάρι, κρασί, αλάτι, ρετσίνα) το λάδι είναι που διατηρεί υψηλή ζήτηση κυρίως στις χώρες της Βόρειας Ευρώπης. Στα πλαίσια της σταδιακής εφαρμογής των διομολογήσεων, που χρονολογούνται από την εποχή του Σουλεϊμάν, γάλλοι έμποροι θα εγκατασταθούν στην πόλη της Μυτιλήνης, θα οργανωθούν γύρω από το γαλλικό υποπροξενείο και παρά τις ανωμαλίες που θα προκαλέσει το εκτεταμένο λαθρεμπόριο, το εμπόριο του λαδιού προς Μασσαλία θα υπαχθεί στους όρους λειτουργίας του διεθνούς εμπορίου.

Το 1718 η Πύλη θα επιτρέψει την ελεύθερη εξαγωγή λαδιού, η οποία όμως πέρασε μέσα από την πληρωμή ενός «ειδικού τέλους» του *bid'at*, που νομιμοποίησε το εξαγωγικό δικαίωμα των ξένων.

Κατά τα άλλα το εξαγωγικό μονοπώλιο του ναζίρη εξακολουθεί να ισχύει. Αγοράζει λάδι – ενώ στο μεταξύ έχει εισπράξει τη δεκάτη – σε εξευτελιστικές τιμές και το μεταπωλεί στο διπλάσιο. Έτσι το λαθρεμπόριο θα αποτελέσει διέξοδο: διεξάγεται στις «σκάλες» των χωριών και διευρύνεται προς το τέλος του 18^{ου} αιώνα.⁴

4. Π. Αργύρης, σελ. 40 - 42

56,7. Όταν μία βιοτεχνία προώδευεν και ανεπτύσσετο, οι τεχνίται οι ανήκοντες εις αυτήν οργανούντο και απετέλουν τας συντεχνίας, ρουφέτια καλουμένας ή ιονάφια. Ήσαν δήλον ότι αύται οργανωμένα κοινωνικά ομάδες αποτελούμεναι εξ ατόμων ασκούντων την αυτήν τέχνην ή το αυτό επάγγελμα και επιδιωκόντων τους αυτούς σκοπούς. Ολίγαι, αλλ' αξιόλογοι συντεχνίαι υπήρχον εν Μυτιλήνη και κατά τον 18ον αιώνα. Κατ' αρχάς ήσαν αύται απλαί αλληλοβοηθητικά ενώσεις ομοτέχνων, αλλά με την πάροδον του χρόνου κατέστησαν πανίσχυρα βιοτεχνικά και επαγγελματικά σωματεία...

Π. Ι. ΣΑΜΑΡΑΣ

Η ΛΕΣΒΟΣ ΣΤΟΝ 19^ο ΚΑΙ ΣΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 20^{ου} ΑΙΩΝΑ

Η Λέσβος είναι ένα ατέλειωτο δάσος ελιάς. Περίπου 11.000.000 ελαιόδεντρα απλώνονται σε συνεχής ελαιώνες και εκεί που σταματάει η ελιά αρχίζει το πεύκο. Η σημερινή μέση ετήσια παραγωγή λαδιού φθάνει περίπου στις 25 – 30 χιλιάδες τόνους λάδι.

Η Λέσβος κατατάσσεται μεταξύ των μεγαλύτερων ελαιοπαραγωγικών περιοχών της Ελλάδας όπου τα ελαιόδεντρα της αρχίζουν από τη θάλασσα και φθάνουν στις κορυφές των βουνών. Είναι και να απορεί κανείς πως ο λαός αυτού του τόπου δεν άφησε ανεκμετάλλευτη ούτε την πιο απόκρημη βουνοκορφή.⁵

Από την αρχαιότητα η Λέσβος και μέχρι της αρχές περίπου του 19^{ου} αιώνα παρήγαγε καλό κρασί και μάλιστα σε ποσότητα. Σήμερα όμως στη Λέσβο έχει σταματήσει η καλλιέργεια αμπελιών και η παραγωγή κρασιού. Πολλά έχουν γραφτεί για την ιστορία της ελιάς γιατί σιγά σιγά αντικατέστησε τα αμπέλια και γιατί έφθασαν οι άνθρωποι στο σημείο πολλές φορές να ξεριζώνουν πευκόφυτες περιοχές και να αντικαθιστούν τα πεύκα με λιόδεντρα. Αυτό είχε σαν επακόλουθο να καλλιεργείται μόνο η ελιά και να εξαρτάται η Λέσβος από τα λοιπά εισαγόμενα προϊόντα.

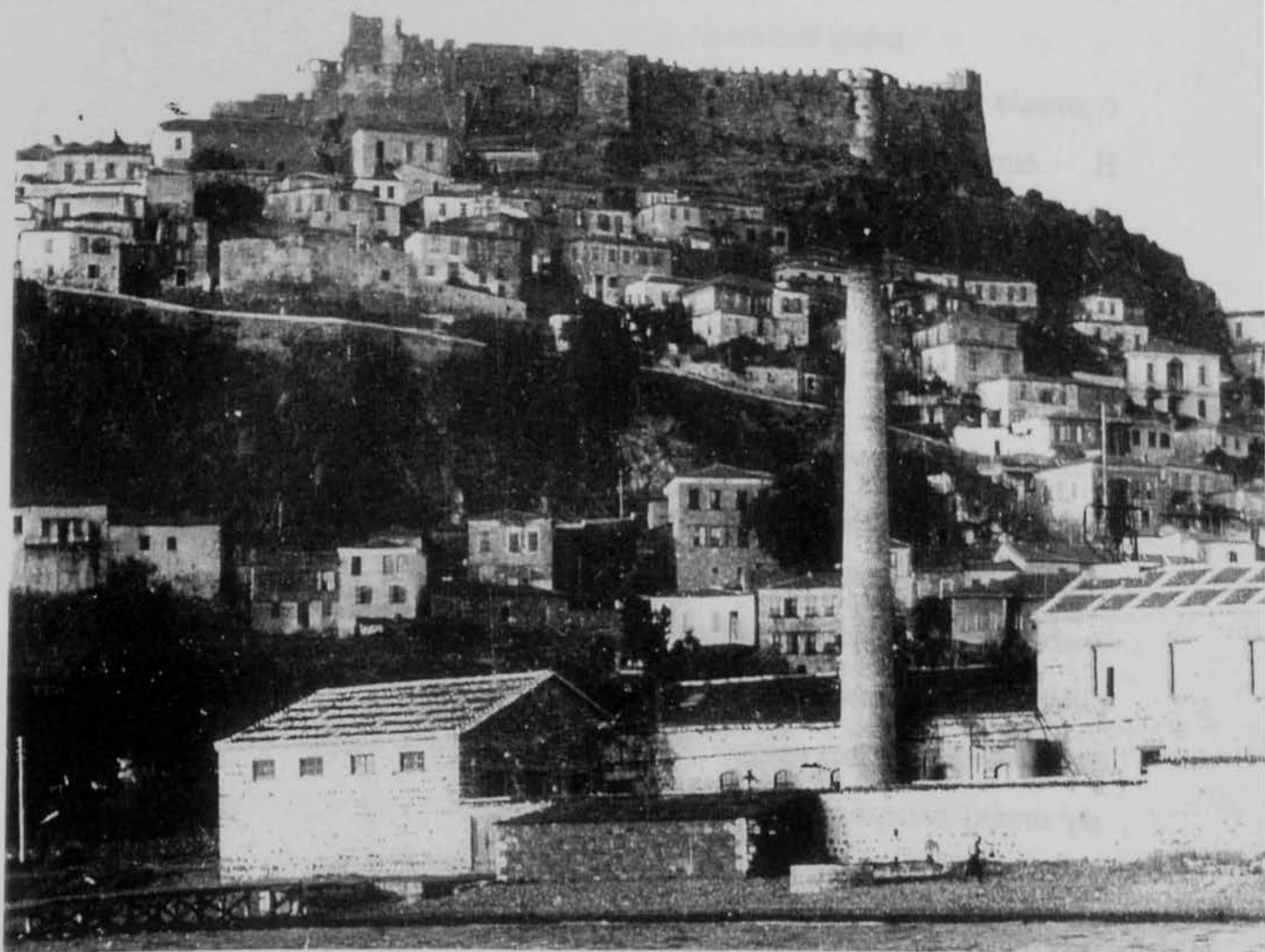
Από τα μέσα του περασμένου αιώνα μέχρι τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα στο νησί χτίζονται το ένα μετά το άλλο μεγαλόπρεπα κτίρια – εργοστάσια ^(φωτ. θ) για την έκθλιψη της ελιάς, αλλά και σαπωνοποιεία ^(φωτ. 5, 7) και αλευρόμυλοι.

Πριν 100 χρόνια η οικονομία ήταν διαφορετική. Τα ελαιοτριβεία ξεφουτρώνουν το ένα μετά το άλλο. Μαζί με αυτά ξεφουτρώνουν και τα σαπωνοποιεία, και έτσι αναπτύχθηκε το εμπόριο.⁶

Μέσα στην Τουρκοκρατία τα λιμάνια έσφυζαν από ζωή και κίνηση. Μάλιστα αναφέρεται ότι το 1912 η Λέσβος είχε 110 ατμοκίνητα ελαιοτριβεία, 42 σαπωνοποιεία, 6 πυρηνελουργεία και 25 βυρσοδεψεία, των οποίων η

5. Ν. Σηφουνάκης, Βιομηχανικά κτίρια στη Λέσβο, 19^{ου} και αρχές 20^{ου} αιώνα, Νομαρχία Λέσβου, 1986, σελ. 10

6. Ν. Σηφουνάκης, σελ. 13

8. Κάτω το ελαιοτριβείο της εταιρείας Τρύφων στην προπολεμική εποχή στο Μόλυβο (φωτ. Σίμου Χουτζαίου).

διασπορά στο χώρο είναι ανάλογη με τη γεωγραφική κατανομή των ελαιοδέντρων.⁷

Από την άλλη μεριά, οι Λέσβιοι οργανώνονται σε «*Ισνάφια*» (συντεχνίες) και κρατούσαν στα χέρια τους το εμπόριο. Τον πλούτο που αποκόμισαν οι έμποροι εκείνης της εποχής, τον βλέπουμε μέχρι και σήμερα στις νεοκλασικές κατοικίες που ^(φωτ. 9)έφτιαξαν στην Μυτιλήνη και σε ορισμένα χωριά.

Η Βιομηχανία λοιπόν γέννησε το εμπόριο, το εμπόριο έφερε τον πλούτο, ο πλούτος την εκμετάλλευση και η εκμετάλλευση το συνεταιρισμό. Η συνεταιριστική ιδέα με κύριο άξονα το λάδι αναπτύχθηκε δυναμικά στη Λέσβο, περισσότερο από οποιοδήποτε άλλο μέρος της Ελλάδας. Ξεκίνησε από το λαό τον ίδιο για να ξεφύγει από την εκμετάλλευση των ιδιωτικών ελαιοτριβείων.

Το κυριότερο κίνητρο για την ίδρυση των κοινοτικών ελαιοτριβείων ήταν η δημιουργία οικονομικών κερδών για την ανέγερση Ελληνικών Σχολείων. Παράλληλα σ' αυτό το κύριο εθνικό κίνητρο, υπήρχε και το κίνητρο της προστασίας των αγροτών από την εκμετάλλευση των ιδιωτικών ελαιοτριβείων. Γι' αυτό και η ίδρυση του κοινοτικού ελαιοτριβείου αντιμετώπισε πολλές αντιδράσεις. Λέγεται ότι η στέγη του κεντρικού κτιρίου του ελαιοτριβείου της Αγίας Παρασκευής κατασκευάστηκε από λαμαρίνα και σιδερένια ζευκτά για να μην καταστραφεί από πιθανή πυρκαγιά που θα οργάνωναν τα άλλα ανταγωνιστικά ιδιωτικά ελαιοτριβεία.⁸

Τα νέα ελαιοτριβεία, χτισμένα με την αρχιτεκτονική ρυθμολογία των αγγλικών εργοστασίων ή συνηθέστερα με το συρμό της απλοποιημένης βασιλικής, τα βρίσκουμε στα όρια των οικισμών ή στις σκάλες των κωμοπόλεων της πρώτης μεσογειακής ζώνης, όπου αλληλοεξυπηρετούνται συναφείς βιομηχανικές δραστηριότητες, βασισμένες στα υποπροϊόντα του λαδιού, αποτελώντας για τις τοπικές κοινωνίες ένα τρίτο, εικαστικό και οικονομικό σημείο αναφοράς, πλάι στο σχολείο και στην εκκλησία. Οι

7. Π. Αργύρης, Λέσβος: Από την κατάκτηση (1462) στη σύγχρονη εποχή, Λέσβος η Αιολική, Αθήνα 1995, σελ. 56

8. Ν. Σηφουνάκης, σελ. 16

μορφολογικές λεπτομέρειες των όψεων αντιγράφουν εκείνες των σπιτιών της ελληνικής λαϊκής αρχιτεκτονικής.

Τα καλοκαίρια οι γαιοκτήμονες μένουν στις εξοχές της Μόριας, των Παμφύλων και της Θερμής σε οχυρωμένα πυργόσπιτα, χτισμένα στις άκρες των κτημάτων, με το κατώι, όπου φυλάγονταν τα λάδια και τα τρόφιμα, το μεσόδομα όπου μαγείρευαν και κοιμόντουσαν οι παρακόρες και το προβεβλημένο άνω δώμα, που χρησίμευε για την υποδοχή των ξένων και τη διαμονή της οικογένειας.⁹

Στις διώροφες ή τριώροφες αστικές οικίες τις ενταγμένες στο συνεχές σύστημα, των οποίων η βάση καλύπτει ολόκληρη την οικοπεδική έκταση, το ισόγειο (κελάρι) χρησιμοποιείται για την αποθήκευση της σοδειάς και τον στάβλισμα των μεταφορικών ζώων. Εκεί φυλάγεται το λάδι μέσα σε μεγάλα οξυπύθμενα «κιούπια», καρφωμένα στο έδαφος, οι «καλαθίδες» και οι «τέμπλες» για το μάζεμα της ελιάς και η θερμαντική «πυρήνα» για τα μαγκάλια το χειμώνα.¹⁰

Τα οικήματα που χτίστηκαν «πανταχόθεν ελεύθερα» στις εισόδους μεγάλων ελαιοκτημάτων, εξυπηρετώντας τη χειμερινή ελαιοσυλλογή και την καλοκαιρινή διαμονή, αποκαλούνται «πύργοι» ή «πυργέλια» αλλά δεν έχει σχέση με τους συνειρμούς των επιβλητικών όγκων και της οχυρωματικής μορφολογίας που υποβάλλει η λέξη. (φωτ 10,11)

Επομένως διαπιστώνουμε ότι η αρχιτεκτονική των σπιτιών της Λέσβου συνδέεται άμεσα με τη συλλογή του καρπού και το παραγόμενο προϊόν που είναι το λάδι.

---

9. Π. Αργύρης, σελ. 57

10. Π. Αργύρης, σελ. 58

9. Αρχοντικό Βουρνάζου στη Σουράδα Μυτιλήνης

10. Πύργος Γιανέλλη στη Σουράδα
στη Μυτιλήνη

11. Πύργος πρώην Καραμάνου μία
από τις μεγαλύτερες οικογένειες
που παραθέριζαν στον κάμπο της
Μόριας.

Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΤΡΟΠΟΥ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΛΑΔΙΟΥ ΚΑΙ ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΜΗΧΑΝΗΜΑΤΑ

Με τη βοήθεια παλιών Μυτιληνίων καταφέραμε να μάθουμε τον αρχικό τρόπο παραγωγής λαδιού, όπως αυτοί τον έμαθαν από τους πατεράδες τους.

Πριν ακόμα από τη δημιουργία των χειροκίνητων ελαιοτριβείων χρησιμοποιούσαν μια πέτρα με σηκωμένα περιμετρικά χείλη που μέσα έριχναν της ελιές και της χτυπούσαν με ένα ξύλινο «κόπανο». Έτσι έβγαινε ο πολτός από τον οποίο στράγγιζαν με πανιά το λάδι. Μετά την εμφάνιση των χειροκίνητων και κατόπιν ζωοκίνητων ελαιόμυλων, η παραγωγή λαδιού μεγάλωσε. Οι ελαιόμυλοι αυτοί ήταν γνωστοί με το όνομα του κάθε τεχνίτη.

Τον μύλο τον αποτελούσε μια μεγάλη πέτρα κάτω σαν γουδί που μέσα της περιστρεφόταν μια δεύτερη σε σχήμα κολουρου κώνου. Τα πετρώματα από τα οποία ήταν φτιαγμένος ο μύλος ήταν ο γρανίτης και ο γνεύσιος, τα οποία είναι αρκετά δυσκολοδούλευτα λόγω της μεγάλης σκληρότητας τους. Η περιστροφή γινόταν από κατακόρυφο στύλο τον «εργάτη». Πάνω τυλιγόταν το «παλαμάρι», δεμένο στη «μανέλα». Ο εργάτης ή το ζώο έσπρωχναν τον άξονα της μανέλας για να γυρίσει η πέτρα. Με το γύρισμα αλέθονταν οι ελιές και από ένα σωλήνα στην κάτω μυλόπετρα έτρεχε ο πολτός ή το «χαμούρι», όπως το ονόμαζαν. Ο πολτός μαζευόταν σε μικρούς τρίχινους σάκους, τους «τροβάδες».¹¹

Το χώρισμα του λαδιού από τα σπασμένα κουκούτσια γινόταν στα πιεστήρια ή «μπασκιά». Αυτά ήταν δυο ξύλινες πλάκες μια ακίνητη κάτω, μια κινητή πάνω και ένας κοχλίας που με την περιστροφή του κατέβαζε την πάνω πλάκα. Στην κάτω ξύλινη πλάκα στοιβαζαν τους τροβάδες και η πάνω τους συμπιέζε. Το λάδι έτρεχε σε γούρνα μπροστά από το μπασκί. Από εκεί το μάζευαν με μεταλλικά δοχεία, τις «γαλιές» ή «μαστραπάδες» και το έχυναν σε ασκιά από τραγίσιες προβιές με το τρίχωμα προς τα μέσα, τα «τουλούμια». Κάθε τουλούμι γεμάτο λάδι ζύγιζε 50-70 οκάδες. Το τουλούμι μεταφερόταν με ζώο ή με το μεταφορέα, τον «ζωμάχο» που είχε ειδικό σαμάρι στους ώμους,

11. Πληροφορία κυρίας Ελένης Πιτσούλη, δασκάλας, κατοίκου Αθηνών.

στις αποθήκες του παραγωγού, όπου υπήρχαν τα «κιούπια» ή «πιθάρια» - μεγάλα πήλινα δοχεία^(φωτ. 6) - όπου άδειαζαν το λάδι. Όταν ο παραγωγός έβγαζε πάνω από 80 μόδια ελιές είχε συνήθως δικό του μύλο στην αυλή του ή στην ύπαιθρο.¹²

Ο τρόπος αυτός παραγωγής του λαδιού βέβαια ήταν κουραστικός και η απόδοση του λαδιού ελάχιστη. Γι' αυτό, η ανάγκη να γίνει ο τρόπος επεξεργασίας της ελιάς πιο γρήγορος και πιο αποδοτικός, είχε ως αποτέλεσμα, γύρω στα 1879, να κατασκευαστούν τα πρώτα ατμοκίνητα ελαιοτριβεία. Έτσι έφυγε ο λιόμυλος, εκεί, που ζούσε ο τεχνίτης, που έφτιαχνε και δούλευε τα μηχανήματα, και την παραγωγή τώρα αναλαμβάνουν μηχανήματα σε καθορισμένη σειρά, μέσα σε καλοχτισμένα πέτρινα κελύφη.

Μεταπράτες έμποροι, που είχαν απαιτήσεις από το λάδι, έφεραν στο νησί τα καινούργια μοντέλα. Τα περισσότερα από τα μηχανήματα τους τα έφερναν από τα απέναντι παράλια της Μικράς Ασίας, κυρίως από τη Σμύρνη^(φωτ. 12) ή από τον Πειραιά. Με τη Σμύρνη γινόταν πλούσιο μεταδιακομιστικό εμπόριο. Διάφοροι κατασκευαστές ή αντιπρόσωποι αγγλικών εργοστασίων ενδιαφέρονταν να εξοπλίσουν τα καινούργια ελαιοτριβεία. Μπήκαν στον αγώνα των προσφορών απ' όπου νικητής για τα περισσότερα βγήκε το εργοστάσιο των αδελφών Ισηγόνη, «Σιδηρουργείων Ισηγόνη», στη Σμύρνη. Σώζεται η αλληλογραφία ανάμεσα στους εκπροσώπους του και στην κοινότητα της Αγίας Παρασκευής, η σχετική επιστολή με τη προσφορά, την αγορά και τη μεταφορά των μηχανημάτων για το καινούργιο χτισμένο κοινοτικό ελαιοτριβείο, το 1910.

Από τα αρχεία μαθαίνουμε ότι αν και οι πόροι της κοινότητας, ήταν περιορισμένοι, οι χωριανοί έκαναν ότι περνούσε από το χέρι τους προκειμένου να συγκεντρώσουν τα χρήματα που χρειαζόνταν για να κατασκευάσουν και να εξοπλίσουν την καινούργια εγκατάσταση. Έγραφαν στους ξενιτεμένους συγχωριανούς τους και ζητούσαν οικονομική ενίσχυση, «για το καλό του τόπου τους» όπως έλεγαν. Όταν μαζεύτηκαν τα χρήματα, άρχισαν οι προσφορές, από τις οποίες καλύτερη όπως είπαμε ήταν αυτή των αδελφών Ισηγόνη. Έτσι

12. Ν. Σηφουνάκης, Βιομηχανικά κτίρια στη Λέσβο, 19^{ος} - 20^{ος} αιώνας, Νομαρχία Λέσβου, 1986, σελ. 47

از برده ایکنجی قوردو نده تجارت اوله سی التنده غریبر ریادی غ. برادرلر

ΑΔΕΛΦΟΙ Γ. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΟΥ

(ΠΡΩΗΝ ΑΘΗΝΑΙΩΝ & ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ)

ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ ΜΗΧΑΝΙΚΟΙ

ΕΙΣΑΓΟΓΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΜΗΘΕΥΤΑΙ
ΜΗΧΑΝΩΝ ΠΑΝΤΟΣ ΕΙΔΟΥΣ

ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΝ ΤΜΗΜΑ

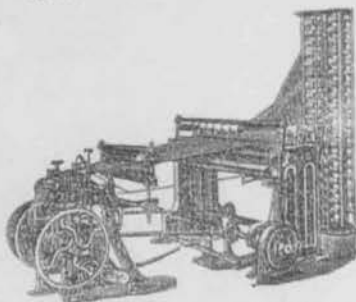
ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΕΡΓΑΛΕΙΩΝ

Λεωφόρος
Ελευθερίας 19, Θεσσαλονίκη 1910.

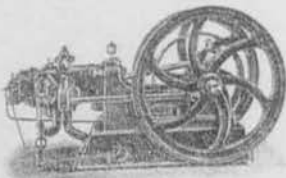

ΜΗΧΑΝΩΝ

ΔΙ' ΗΛΕΚΤΡΙΚΑΣ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ

ΜΗΧΑΝΩΝ ΔΙΑ ΚΗΜΑΤΟΥΡΓΕΙΑ
ΥΦΑΝΤΗΡΙΑ, ΕΡΓΟΥΡΓΕΙΑ,
ΤΑΠΗΤΟΥΡΓΕΙΑ, ΜΕΤΑΞΟΥΡΓΕΙΑ

ΑΝΘΡΑΚΙΤΟΜΗΧΑΝΩΝ
ΠΕΤΡΕΛΑΙΟΜΗΧΑΝΩΝ
ΑΤΜΟΜΗΧΑΝΩΝ
ΑΤΜΟΛΕΒΗΤΩΝ

ΜΗΧΑΝΩΝ ΔΙΑ ΕΥΛΟΥΡΓΕΙΑ,
ΑΛΕΥΡΟΜΥΛΟΥΣ, ΕΛΑΙΟΥΡΓΕΙΑ,
ΚΕΡΑΜΟΠΟΙΕΙΑ,
ΚΑΙΤ. ΚΑΙΤ.

Τῆς ἁγιοῦρας Ἐπιτροπῆς τῆς Κοινότητος
Ἁγίας Παρασκευῆς.

Ἀναρωτιῶντες ἐπὶ τῆν ἱστορικῆν ἱκανότητα
ἐσ' ἀποδ. 211, ἐν ἰδιωτικῶν ἔργων ἐπιθετικῶν
ἐπὶ τὰ μηχανήματα ἐπὶ τὸν μὲν ἐλαστοπνεῦμα
ἐν ἰδιωτικῶν, ἐξαρτήματα ἀπορροφητικῶν ἔργων ἐπὶ
δοκιμῶν καὶ ἐπιθετικῶν τὰς τιμὰς κατὰ 10%, ἐπὶ
ἀπὸ τῶν μηχανημάτων ποὺ τὸν ἔχουν προμη-
θεύσει ἐν τῶν ἡ.μ. ἀξιοποιήσιμος & διαρκήτες, ἐπὶ
δοκιμῶν καὶ τὰς ἐφοδιασμοὺς μετ' ἔργα ἁγιοῦρας μηχανή-
ματα, ἔπειτα ἐπιπλέον, ἵνα καὶ ἐπιθετικῶν ἔργων
εἴ σπαρτισθῶν καὶ ἐξ ἁγιοῦρας, καὶ ἐπὶ τὸν ἰδιωτικῶν καὶ
ἀποδοτικῶν.

Ἐπιθετικῶν ἐπὶ τῶν ἁγιοῦρας προδοτικῶν καὶ
ἀποδοτικῶν ἀπαιτητικῶν ἐπὶ, διαρκήτες
ἐπὶ ἰδιωτικῶν

Ἀδελφοὶ Γρηγοριάδου

12. Κοινότητα Αγίας Παρασκευής. (Από το ημερολόγιο εργασιών κατασκευής του ελαιοτριβείου)

Πηγή: Ν. Σηφαιάνης, Βιομηχανικά κτίρια στη Νέβα, 1935 και αρχές 20^{ου} αιώνα, Νομαρχία Νέβα, 1986.

13. Στην ατμομηχανή διακρίνεται η φίρμα «Ruston Lincoln – England». Ελαιοτριβείο Κοκκινοφόρου.

14. Η σιδερένια στέγη του ελαιοτριβείου Κοκκινοφόρου.

15. Η αίθουσα της ατμομηχανής στο
ελαιοτριβείο Κοκκινοφόρου.

16. Ελαιοτριβείο Κοκκινοφόρου. Η
ατμομηχανή.

17,18 Ο άξονας με τις τροχαλίες στο ελαιοτριβείο Κοκκινοφόρου.

δέχθηκε την παραγγελία για των εξοπλισμό του ελαιοτριβείου από τους επίτροπους της κοινότητας.¹³

Ορισμένα κομμάτια όπως η ατμομηχανή ^(φωτ. 13, 15, 16) και οι αντλίες τα έφεραν από την Αγγλία. Αυτό βέβαια δημιούργησε κάποια προβλήματα σχετικά με το χρόνο της παράδοσης – οι αποστάσεις ανάμεσα στις χώρες τότε είχαν ακόμα την πραγματική τους διάσταση. Πέρα από αυτό υπήρχαν κι άλλες απρόσμενες δυσκολίες όπως απεργίες των εργατών που εμπόδιζε τους εργοστασιάρχες να είναι συνεπής στους λόγους τους.

Παρόλα αυτά άρχισαν να φορτώνονται σε πλοία λίγα – λίγα τα νεοφερμένα κομμάτια και να καταφθάνουν στα λιμάνια του νησιού και από εκεί στον προορισμό τους.

Μαζί με τα μηχανήματα η εταιρεία έστελνε και τους δικούς της μηχανικούς με τα απαραίτητα εργαλεία, για να τα συναρμολογήσουν, να τα εγκαταστήσουν στο ελαιοτριβείο και να δείξουν τους ντόπιους πώς να τα κάνουν να δουλεύουν.¹⁴

Οι καινούργιες μονάδες ονομάστηκαν «μηχανές» γιατί η κίνηση τους γινόταν με ατμομηχανή. Ο ατμός έδινε κίνηση στα πιεστήρια, ^(φωτ. 28, 35) που έκαναν να τρέχει το λάδι στους διαχωριστήρες.

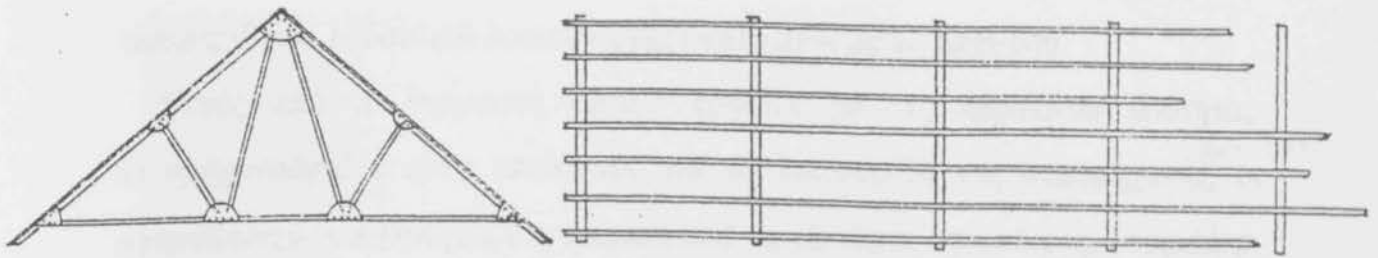
Η λειτουργία αρχίζει από το λέβητα - το «καζάνι» - που δουλεύει με πυρήνα και παράγεται ατμός που κινεί την μηχανή. Την ευθύνη για τη λειτουργία του καζανιού την έχει ο «θερμαστής» που δουλεύει από τις δύο η ώρα μετά τα μεσάνυχτα μέχρι της πέντε το απόγευμα. Γεμίζει το καζάνι με πυρήνα, μέχρι η πίεση του ατμού, η «στόμη» να φθάσει στις απαιτούμενες 60 ατμ. Την πίεση την μετρούσαν τα μανόμετρα. Ο ατμός που έβγαινε κουνούσε πελώρια έμβολα, ^(φωτ. 17, 18) που κινούσαν τους τροχούς, που πάνω τους γύριζαν οι ιμάντες, ^(φωτ. 26) δίνοντας κίνηση σε όλα τα μηχανήματα.¹⁵

Από της έξι η ώρα το πρωί, μαζεύονταν και οι υπόλοιποι εργάτες της μηχανής για να αρχίσει η δουλειά της ημέρας. Η «μπουρού» είναι αυτή που τους ειδοποιούσε, η οποία είναι μια σωλήνα – σειρήνα πάνω στο καζάνι, ^(φωτ. 20, 21) τη

13. Ν. Σηφουνάκης, σελ. 58

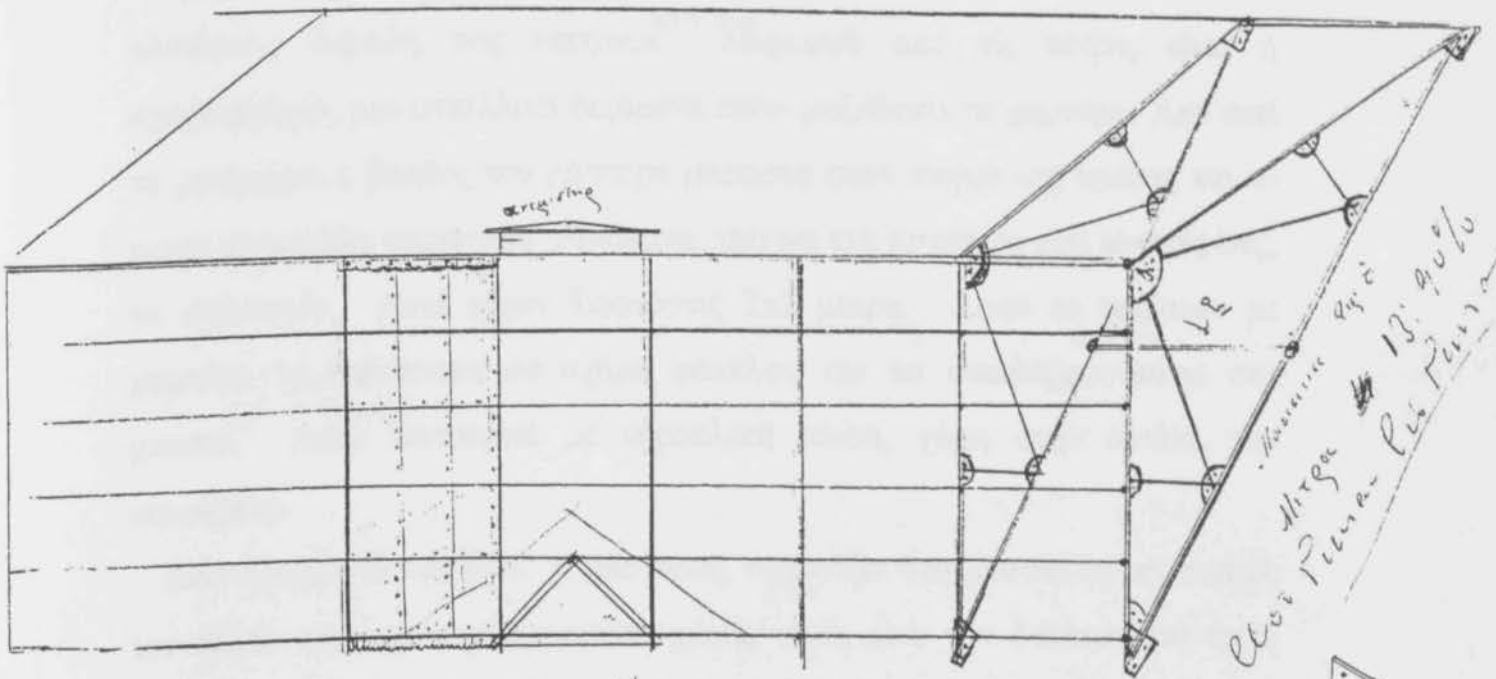
14. Ν. Σηφουνάκης, σελ. 60 - 63

15. Θ. Παρασκευαΐδης, Τα λιόδεντρα και οι ξωμάχοι, Δήμος Μυτιλήνης, 1982, σελ. 64

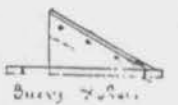
Σύνολο βιομηχανίας Αγίας Παρασκευής

ΜΗΧΑΝΟΥΡΓΟΣ
Δ. ΠΙΚΟΥΛ

Μήκος 30 1/2
είσοδος Πύλη 6 Πύλη

Μεταλλική 4x4
13.90%

19. Αυθεντικό σχέδιο λεπτομέρειας της στέγης από τα μοναδικά που σώθηκαν. Αρχείο του ελαιοτριβείου Αγίας Παρασκευής.
Πηγή: Ν. Σιφανιάκης, Βιομηχανικά κτίρια στη Λέσβο, 1985 και αρχές 2000
αίωνα, Νομαρχία Λέσβου, 1986.

χειριζόταν ο θερμαστής και βγάζει χαρακτηριστικό ήχο, διαφορετικό για κάθε ελαιοτριβείο. Η δουλειά λοιπόν αρχίζει και παύει με τη μπουρού.

Εκτός από το θερμαστή έχουμε εργάτες με τις παρακάτω ιδιότητες: Ο «μηχανοδηγός» είναι υπεύθυνος για τη λειτουργία της ατμομηχανής, ^(φωτ. 24) οι «χαμάληδες», κουβαλητές του καρπού από τα αμπάρια στις πέτρες, «πετράδες» είναι οι δύο χειριστές του ελαιόμυλου, ^(φωτ. 27, 33) ο «μάστορας» και ο βοηθός του για τη δουλειά στο μασκί, ο «γραμματικός» κρατά τα λογιστικά στοιχεία, και οι φύλακες που αλλάζοντας τις βάρδιες τους μένουν στο εργοστάσιο όλο το 24ωρο.¹⁶

Ενώ όλοι οι υπόλοιποι πληρώνονται με μεροκάματο, ο μάστορας και ο βοηθός του πληρώνονται με το «στάμα». Στάμα είναι η δουλειά που γίνεται στο μασκί, για να βγει από το χαμούρι το λάδι και να ξεχωρίσει η πυρήνα. Οι χαμάληδες κουβαλούν τα τσουβάλια με τις ελιές και τις ρίχνουν στον ελαιόμυλο δηλαδή στις «πέτρες». ^(φωτ. 36, 37) Μπροστά από τις πέτρες είναι η «χαμουριέρα», μια μεταλλική δεξαμενή όπου μαζεύεται το χαμούρι. Από εκεί το μεταφέρει ο βοηθός του μάστορα μπροστά στον πάγκο της πρέσας και το ρίχνει σε μεγάλα τετράγωνα ελαιόπανα, τρίχινα και αργότερα από φυτικές ίνες, τα «τσουπιά». Αυτά έχουν διαστάσεις 2x2 μέτρα. Αφού τα γεμίσουν με χαμούρι, τα διπλώνουν σε σχήμα φακέλου και τα στοιβάζουν πάνω στο μασκί. Αυτό λειτουργεί με υδραυλική πίεση, χάρη στην αντλία, την «τρούμπα».

Εδώ αρχίζει το «στάμα»: ο μάστορας, συμπιέζει στο μασκί τα τσουπιά με τον πολτό τρεις φορές, την πρώτη χωρίς νερό, ενώ την δεύτερη και τρίτη χύνοντας καυτό νερό σε κάθε τσουπί. Αυτή η δουλειά είναι το «θέρμισμα» που για να υλοποιηθεί, αργότερα επινόησαν το «φουρτούμ», δηλαδή τη μάνικα.

Το υγρό που βγαίνει είναι λάδι ανακατεμένο με νερό και τρέχει στη στέρνα μπροστά στη πρέσα, το «πολήμι». Μετά από κάμποση ώρα το λάδι έχει ανέβει στην επιφάνεια του πολημιού και κάτω έχει μείνει νερό με μικρή ποσότητα λαδιού, τη λεγόμενη «αμούρι». Αυτή διοχετεύεται έξω από το εργοστάσιο, αφού πρώτα περάσει με αγωγούς, τα «ταγάρια», σε μικρότερες δεξαμενές, τα

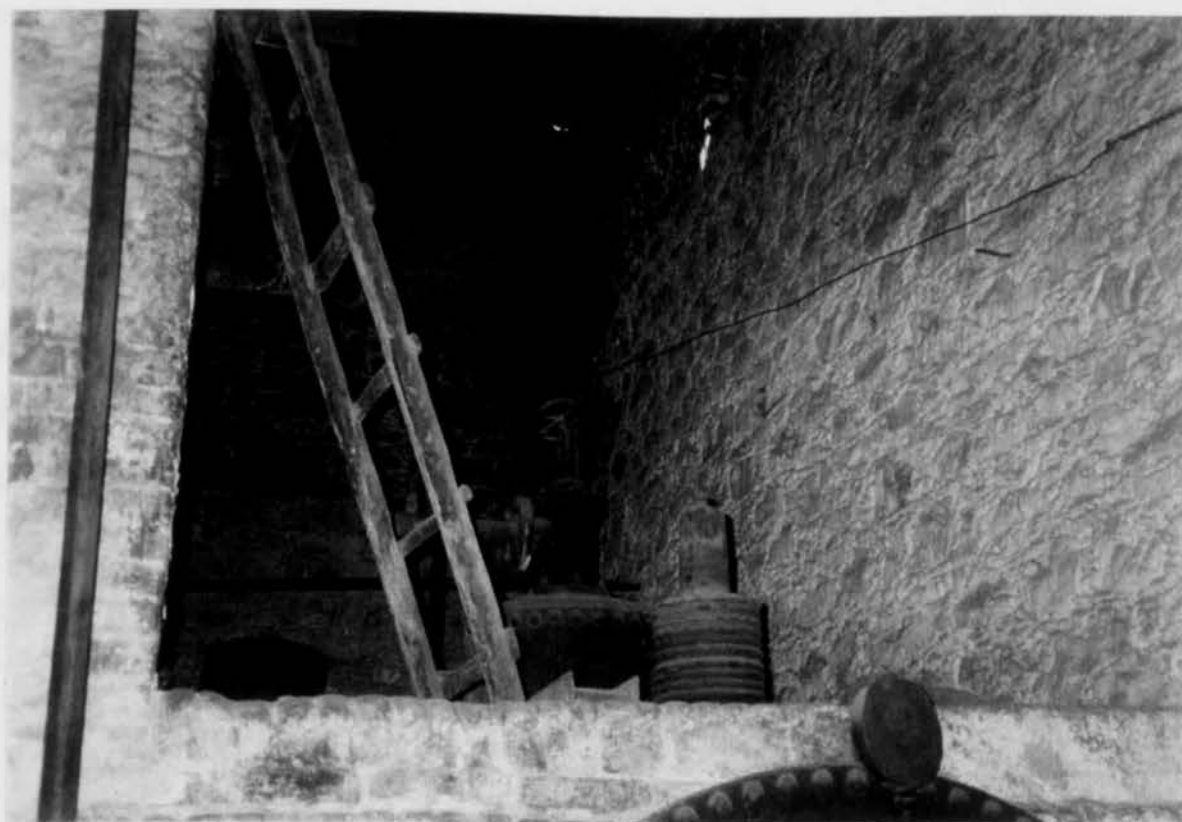
16. Ν. Σηφουνάκης, σελ. 70

20 Το καζάνι στο ελαιοτριβείο
Κοκκινοφόρου. Αγοράστηκε
από το εργοστάσιο Δ. Ισηγόνη
της Σμύρνης.

21. Η μπουρού επάνω στο καζάνι
ειδοποιούσε τους εργάτες.

«ταξίμια». Από εκεί μαζεύει ο παραγωγός το ελάχιστο λάδι που έχει απομείνει.

Τέτοια ταξίμια, κρυμμένα όμως στο δάπεδο, έχουν οι ιδιοκτήτες των ελαιοτριβείων και όταν σταματάει να δουλεύει το εργοστάσιο μαζεύουν το λάδι της αμούρης, κρατώντας το για τον εαυτό τους.

Κάθε στάμα χρειάζεται για να ολοκληρωθεί γύρω στη μιάμιση ώρα και συνθλίβονται 500 οκάδες ελιές. Στα μεγάλα μαξούλια, το μασκί επεξεργάζεται και 10 μόδια ελιές (5000 οκάδες).¹⁷

Περιμένοντας να ξεχωρίσει το λάδι από το νερό και να ανέβει στην επιφάνεια οι εργάτες ετοιμάζουν τη δικιά τους τελετουργία, την απόλαυση της «καπίρας». Τρώγανε πίττα βουτηγμένη στο λάδι για να γευτούν το χυμό της «μάνας γης». Σε ένα τεράστιο μαγαζί ψήνουν ψωμί και το τρώνε βουτηγμένο σε άγουρο λάδι.¹⁸

Όταν τελειώσει η ανάπαυλα, παίρνουν το λάδι από το πολήμι και το μετρούν με τα «λαγήνια»^(φωτ. 30) - γανωμένα δοχεία - που καθένα τους χωράει 6,45 οκάδες λάδι. Αυτά έχουν δυο μικρές τριγωνικές τρύπες, τη μια πάνω και την άλλη για να βρίσκουν τη στάθμη του λαδιού. Είναι δύο για να γίνονται μικρές συνηθισμένες για τους ανθρώπους του καιρού, πονηριές κατά την αγοροπωλησία. Φράζοντας με το δάχτυλο την κάτω τρύπα αγοράζουν περισσότερο λάδι ενώ φράζοντας την πάνω λιγότερο. Παραγοί ήξεραν το κούνημα για να πάρει το αφεντικό παραπάνω δράμια.

Την οξύτητα του λαδιού την μετράγανε οι «μύτες». Τους έλεγαν έτσι γιατί την οξύτητα του λαδιού την καθόριζαν με τη μύτη τους, όπως το άρωμα και τη γεύση. Οι άνθρωποι αυτοί ήταν προσωπικότητες της πόλης που ζούσαν από το λάδι. Ήταν δίκαιοι, δεν αδικούσαν τους πελάτες τους. Η μύτη τους ήταν η αξία τους, γι' αυτό ούτε κάπνιζαν, ούτε έπιναν.¹⁹ Ο εργοστασιάρχης πληρώνεται με το μόδι. Σε κάθε μόδι κρατά από τον παραγωγό 100 δράμια λάδι δήθεν για να λιπάρη την ατμομηχανή, τη λεγόμενη «αζαγιά».²⁰

17. Ν. Σηφουνάκης, σελ. 72 - 73

18. Θ. Παρασκευαΐδης, σελ. 18

19. Θ. Παρασκευαΐδης, σελ. 41

20. Ν. Σηφουνάκης, σελ. 74

Από τα μέσα του 20^{ου} αιώνα τα ατμοκίνητα ελαιοτριβεία εκσυγχρονίζονται, δε χρειάζονται πυρήνα για τα καζάνια ούτε θερμοστές για να κινηθούν τα μηχανήματα.

Οι ατμομηχανές αντικαθίστανται από πετρελαιομηχανές που είναι που είναι οικονομικότερες από κατανάλωση καύσιμης ύλης. Τοποθετούνται φυγόκεντροι ελαιοδιαχωριστίρες στα πιεστήρια που εξασφαλίζουν τον πλήρη διαχωρισμό του λαδιού από το νερό και την αμούρι και ταυτόχρονα συλλέγουν το καθαρό λάδι. Αυτοί εισάγονται κυρίως από την Ιταλία και τη Γαλλία.

Αργότερα ο ηλεκτρισμός έρχεται να διευκολύνει και να συντομέψει τη δουλειά, να βγάλει λάδι με χαμηλή οξύτητα, να προσαρμόσει τον τρόπο παραγωγής του λαδιού στις σύγχρονες απαιτήσεις. Δεν έχουμε πια μηχανές, ούτε ελαιόμυλους με «πέτρες» για να σπάει ο λιοκαρπος, ούτε μπασκιά για να συνθλίβεται.

Στο καινούργιο σύστημα παραγωγής με τους «σπαστήρες»^(φωτ 29) και τα φυγόκεντρα εκθλιπτήρια – Decanters – κάθε μηχανήμα κινείται με ξεχωριστό ηλεκτροκινητήρα. Έτσι η απόδοση είναι μεγάλη και οι ποσότητες του λαδιού που παράγονται τεράστιες σε σχέση μ'αυτές των προηγούμενων τρόπων παραγωγής.²¹

Το τίμημα όμως αυτής της εξέλιξης είναι ότι τα λάδια έχασαν το παλιό τους άρωμα (οι υψηλές θερμοκρασίες διώχνουν τα πτητικά τους συστατικά). Ο ηλεκτρισμός στην παραγωγή μας έδωσε άφθονο, αλλά λιγότερο νόστιμο λάδι.

Και είναι τόσο οικεία σε μας και συγχρόνως τόσο ψυχρή και ξένη η παρουσία του ηλεκτρισμού και η δύναμή του, που μας κάνει να αναζητούμε την γοητεία των καιρών εκείνων που τα πράγματα ήταν λίγο πιο δύσκολα.

21. Ν. Σηφουνάκης, σελ. 80

22. Τα καινούργια μηχανήματα παραγωγής λαδιού.

23. Οι σύγχρονες δεξαμενές λαδιού.

24 Ελαιοτριβείο Μητρέλια στην περιοχή «Καρά - Τεπέ».

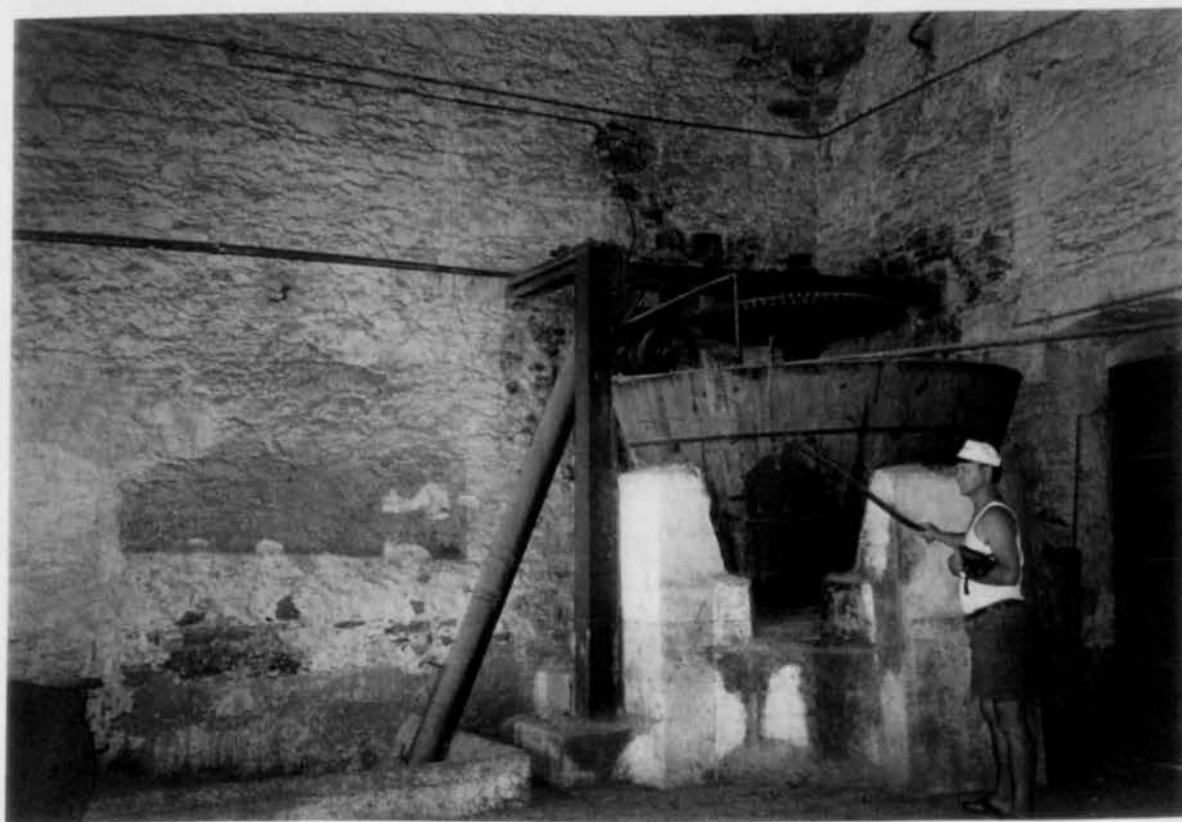
25 Οι αποθήκες του λαδιού του ελαιοτριβείου Μητρέλια.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΤΕΙ ΠΕΙΡΑΙΑ

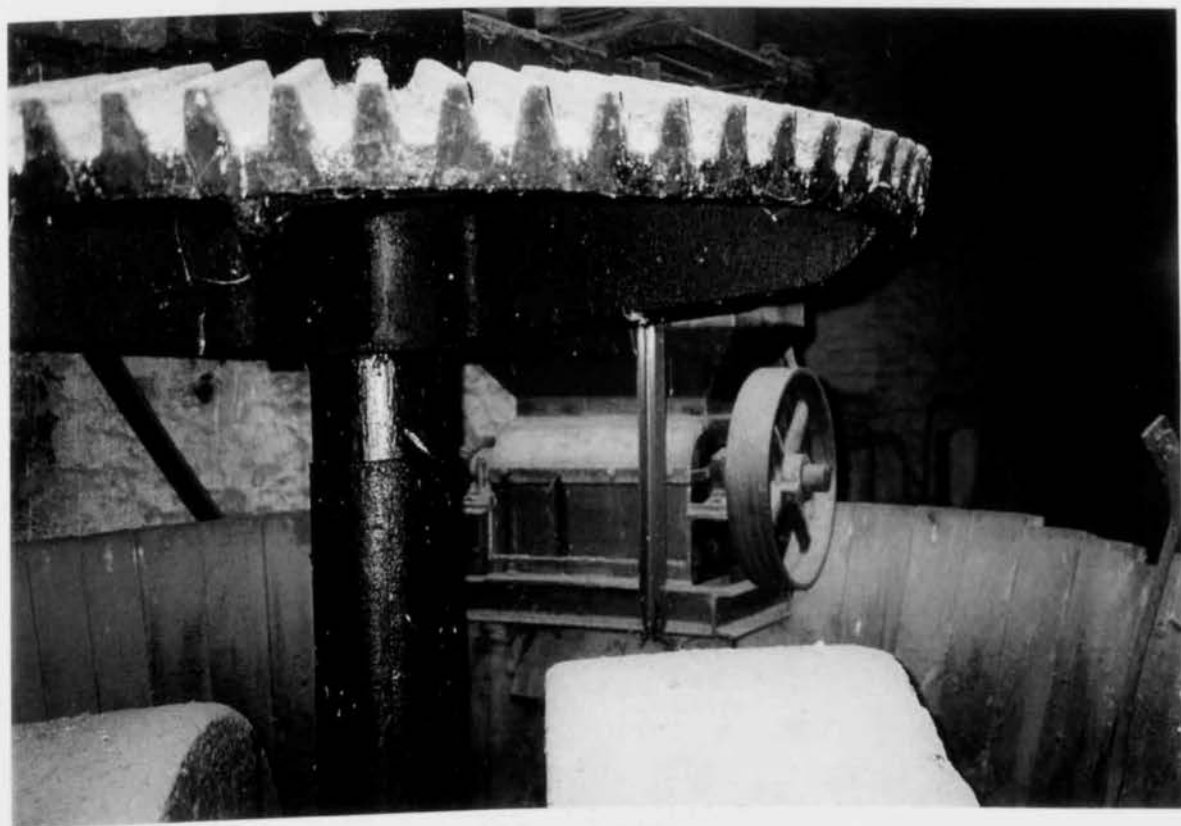
26. Ο μάντας κίνησης των μηχανημάτων. Ελαιοτριβείο Μητρέλια.

27. Ελαιόμυλος στο ελαιοτριβείο Μητρέλια. Αριστερά υπάρχει δεξαμενή από την οποία με το σωλήνα ανέβαζαν τις ελιές στον μύλο. Από την εσοχή έβγαινε το χαμούρι και το έριχναν σε μεταλλική δεξαμενή.

28. Πιεστήρια και ο δεύτερος ελαιόμυλος στο ελαιοτριβείο Μητρέλια. Οι δύο μύλοι μαρτυρούν τη μεγάλη παραγωγή του.

29. Εσωτερικά του ελαιόμυλου. Διακρίνεται ο σπαστήρας. Ελαιοτριβείο Μητρέλια.

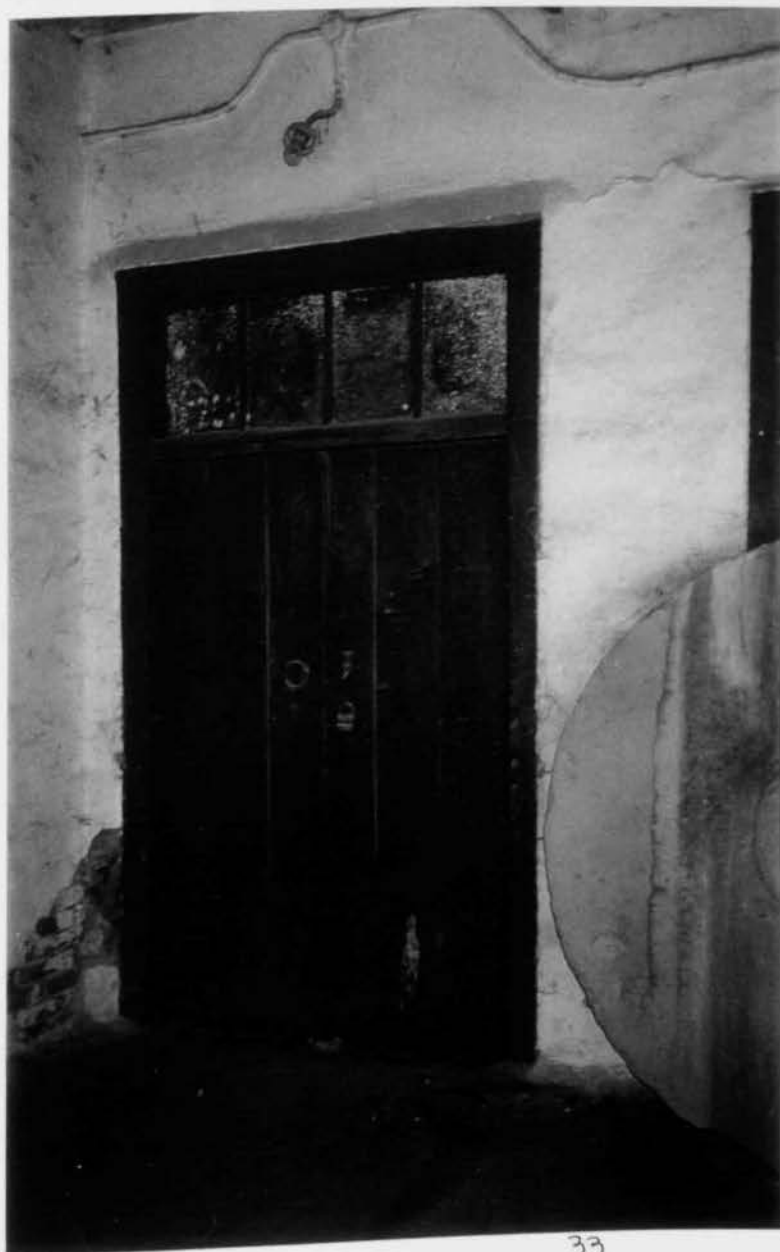

30 Ελαιοτριβείο Μητρέλια. Ελαιοδιαχωριστήρας (λαβάλ) από όπου έτρεχε το λάδι σε γανωμένα λαγήνια. Αριστερά της φωτογραφίας διακρίνεται η χαμουριέρα.

31 Ελαιοτριβείο Μακρόπουλου στο
Ακρωτήρι.

32 Η κεντρική είσοδος του
ελαιοτριβείου Μακρόπουλου.

33 Ελαιοτριβείο Μακρόπουλου. Ο ελαιόμυλος.

34 Η ατμομηχανή και οι αντλίες στο ελαιοτριβείο Μακρόπουλου.

35 Πιεστήρια στο ελαιοτριβείο Μακρόπουλου.

36, 37 Πέτρες έξω από το ελαιοτριβείο Μακρόπουλου και μέσα στις αποθήκες.

Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΤΩΝ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η αρχιτεκτονική ιστορία των ελληνικών εργοστασίων εμφανίζεται ως ένα μίγμα διαφόρων τάσεων και επιδράσεων. Όμως, μπορούμε να διακρίνουμε διαδοχικά στάδια στην ανάπτυξη και στην εξέλιξή της, τα οποία διαμορφώθηκαν παράλληλα με τις πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές εξελίξεις.

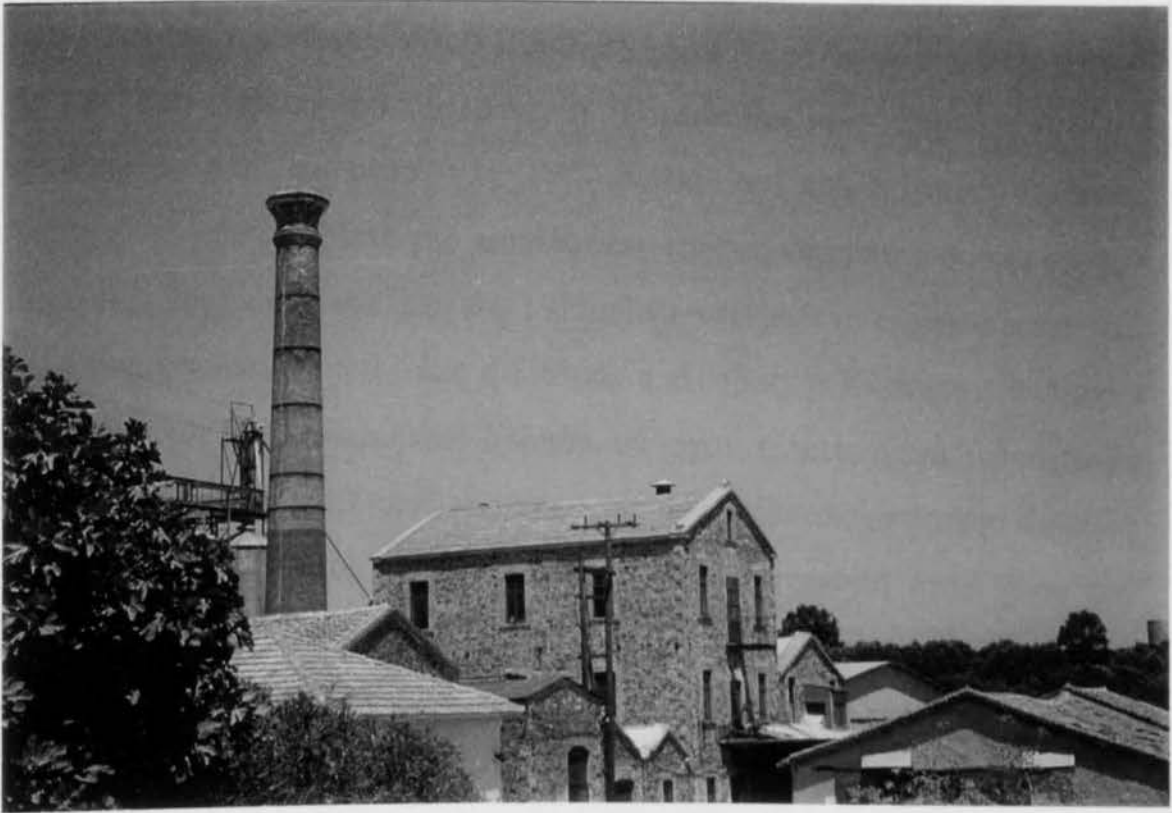
Έτσι έχουμε τρεις περιόδους: η πρώτη καλύπτει το διάστημα από τις τελευταίες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα έως τις αρχές του 20^{ου}, η δεύτερη το διάστημα μεταξύ των δυο πολέμων και τα χρόνια της μεταπολεμικής ανασυγκρότησης, ενώ η τρίτη αναφέρεται στην εποχή μετά το 1960. Πιθανότατα η δεκαετία του '80 να αποτελεί την έναρξη νέας περιόδου εξαιτίας της ένταξης της χώρας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Αλλά παρόλο που έχουν αρχίσει να εμφανίζονται οι επιδράσεις στην ελληνική βιομηχανία από την ένταξη, είναι πολύ δύσκολο να εντοπιστούν αλλαγές στο επίπεδο της αρχιτεκτονικής των εργοστασίων.

Η κάθε περίοδος διακρίνεται από μια σειρά χαρακτηριστικών και τάσεων, που αφορούν την τεχνολογία των μηχανών, τα διαθέσιμα δομικά υλικά, τις χωροθετικές τάσεις των παραγωγικών μονάδων και τις μεθόδους κατασκευής.²²

Όμως η περίοδος που εμάς ενδιαφέρει και είναι αυτή που θα αναλύσουμε είναι η πρώτη, ενώ στη δεύτερη και τρίτη θα γίνει απλώς μια σχετική αναφορά στην αρχιτεκτονική των εργοστασίων στις περιόδους αυτές.

Τα πρώτα χρόνια της πρώτης περιόδου, η βιομηχανία παρέμεινε υποτονική και περιθωριακή στον τομέα της οικονομίας. Η προσφορά των παραγωγικών μονάδων όπως αλευρόμυλοι, βαμβακουργία, σαπωνοποιεία κ.α. στον τομέα αυτόν ήταν μικρή.

22. Κ. Δεμίρη, Η εξέλιξη της αρχιτεκτονικής των βιομηχανικών κτιρίων στην Ελλάδα από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα έως σήμερα, Αρχιτεκτονικά θέματα, 25/1/1991, σελ. 57

38. Αλευρόμυλος Μουζάλα στα «Ταμπακαριά» - βιομηχανική ζώνη της Μυτιλήνης κατά το 19^ο αιώνα.

39. Αποθήκη στην Παναγιούδα.

Ήδη από την αρχή της περιόδου παρατηρείται σχετικά ομοιόμορφη κατανομή των εργοστασίων στον ελλαδικό χώρο. Από τα πρώτα βιομηχανικά κέντρα που δημιουργούνται είναι η Ερμούπολη της Σύρου, η οποία εξελίσσεται από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα σε πρωταρχικής σημασίας βιομηχανικό κέντρο. Μετά από μερικές δεκαετίες τη θέση αυτή θα την πάρει ο Πειραιάς. Συγχρόνως στα τέλη του 19^{ου} αιώνα αρχίζουν να αναπτύσσονται και άλλα βιομηχανικά κέντρα όπως η Πάτρα, η Λέσβος, η Κέρκυρα, το Λαύριο κ.α.. Στη μη απελευθερωμένη Ελλάδα υπήρχαν αναπτυγμένα βιομηχανικά κέντρα ήδη από τα 1870 όπως της Έδεσσας, της Θεσσαλονίκης, της Καβάλας και της Ξάνθης. Αυτή η σχετικά ομοιόμορφη κατανομή στον χώρο των βιομηχανικών μονάδων διατηρήθηκε ως της αρχές του 20^{ου} αιώνα όταν άρχισε να αναπτύσσεται στην Αθήνα η βιομηχανία.

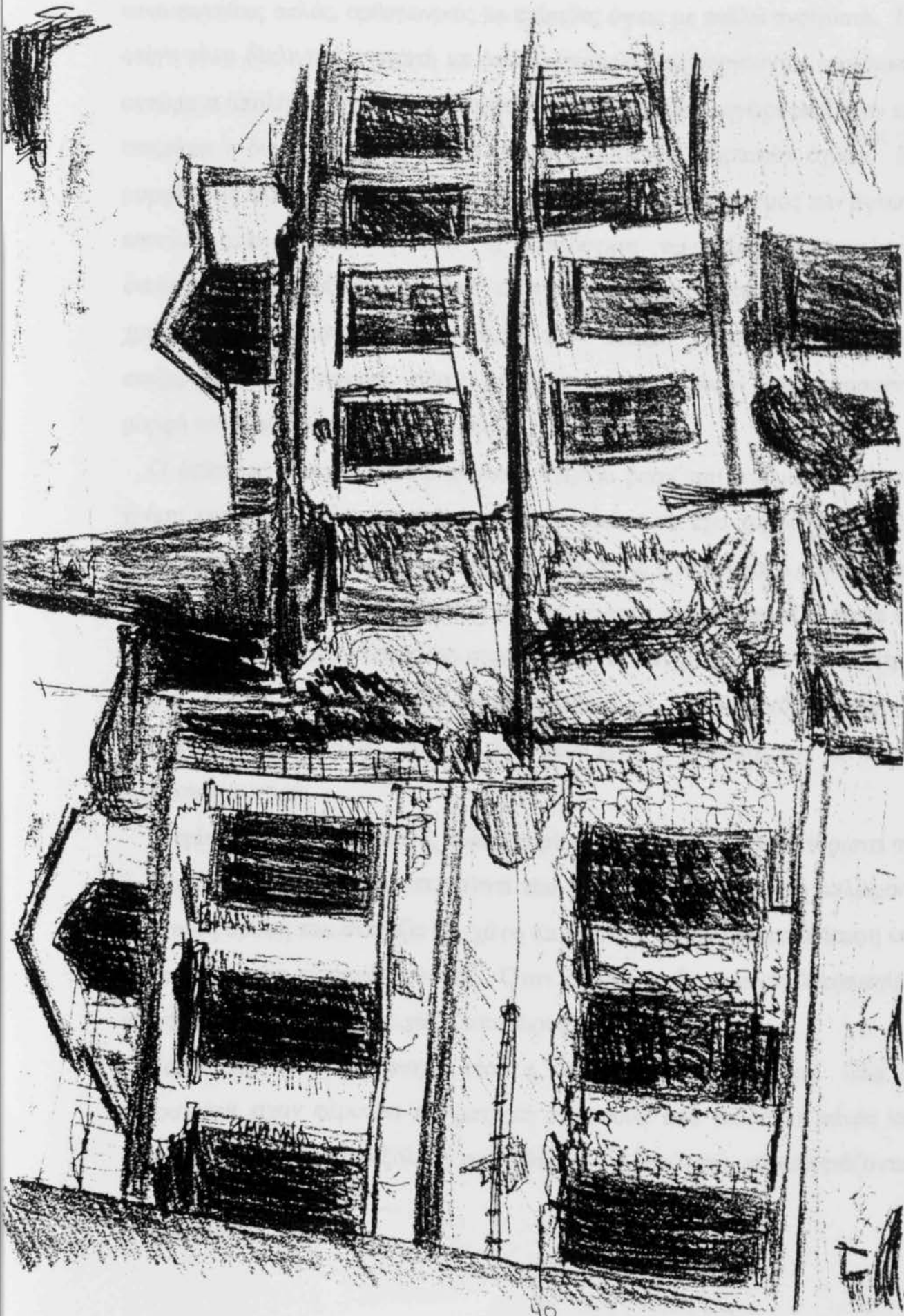
Οι μηχανές των εργοστασίων την εποχή αυτή, εισάγονταν βασικά από το εξωτερικό. Το είδος της κινητήριας δύναμης άλλαξε σταδιακά από το νερό στον ατμό. Έτσι από τα υδροκίνητα εργοστάσια περάσαμε στα ατμοκίνητα.

Η αρχιτεκτονική των βιομηχανικών κτιρίων της εποχής παρουσιάζει μεγάλη ποικιλία καθώς εμφανίζεται να έχει άμεση σχέση με τον τόπο που είναι ενταγμένο το εργοστάσιο. Με την πρώτη εμφάνιση των εργοστασίων, είναι φανερό ότι η μορφή του οφείλεται σε δανεισμούς από άλλα κτίρια του παρελθόντος. Η τελική αρχιτεκτονική μορφή των κτιρίων αυτών είχε να κάνει κυρίως με τις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες της εποχής, με τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά, με τα μέσα και τις μεθόδους κατασκευής.

Στην περίοδο αυτή έχουμε τρεις τύπους εργοστασίων: Το «*παραδοσιακό κτίριο*», που είναι επηρεασμένο από την αρχιτεκτονική των αγγλικών κτιρίων, το «*μνημειακό κτίριο*», που είναι επηρεασμένο από την ευρωπαϊκή βιομηχανική αρχιτεκτονική και το «*οδοντωτό κτίριο*».

Το παραδοσιακό κτίριο εφαρμόστηκε σχεδόν σε όλες τις περιοχές της χώρας και φτιάχτηκε με παραδοσιακές κατασκευαστικές μεθόδους και υλικά, ενώ βασίζεται στη χρήση τοπικών μορφολογικών στοιχείων.²³

23. Κ. Δεμίρη, σελ. 57

40. Ηλεκτροκίνητο ελαιοτριβείο του Εμμανουήλ Ι. Σίμου στο Πλωμάρι (κύρια όψη).
Σκίτσο: Χάρνος Χρήσιος, ελαιωδαίτης.

Τα κτίρια που σώζονται έχουν τυπολογικά χαρακτηριστικά κατοικιών αλλά και εκκλησιών. ^(φωτ. 45, 46) Χαρακτηριστικά αυτού του τύπου είναι κυρίως ότι υπάρχουν πολλά εσωτερικά χωρίσματα, ο χώρος παραγωγής δεν είναι ενιαίος και η διαδικασία παραγωγής αναπτύσσεται σε πολλούς άξονες. Ο όγκος του κτιρίου είναι συνήθως απλός, ορθογωνικός με επίπεδες όψεις με πολλά ανοίγματα. Η στέγη είναι δίκλινη ή πτυχωτή με αποτέλεσμα να δημιουργούνται τριγωνικά αετώματα απολήξεις στις όψεις. Τα κτίρια είναι συνήθως μονώροφα ή όταν το επιτρέπει η διαδικασία παραγωγής έχουμε σύμπλεγμα κτιριακών όγκων. ^(φωτ. 41) Η μορφή τους είναι απλή, διακριτική και όχι πομπώδης. Ο χειρισμός των όψεων ποικίλει από περιπτώσεις όπου η επιπεδότητα των εξωτερικών τοίχων διακόπτεται μόνο από τα ανοίγματα σε περιπτώσεις όπου δίνεται έμφαση στη χρήση χαρακτηριστικών στοιχείων του τόπου (μορφή ανοιγμάτων, επεξεργασία των γωνιών, ειδική μεταχείριση των υλικών, επεξεργασμένη μορφή του αετώματος). ^(φωτ. 42, 43, 44)

Ο δεύτερος τύπος του βιομηχανικού κτιρίου βασίζεται στη μεταφορά, τη χρήση και τη μεταλλαγή ενός μνημειακού στυλ, που έχει τις ρίζες του στη βιομηχανική αρχιτεκτονική της Ευρώπης. Το κτίριο ή το κτιριακό συγκρότημα είναι επιβλητικό λόγω του όγκου ή και της μορφής του που είναι πλούσια σε επεξεργασμένες λεπτομέρειες και συμβολικούς υπαινιγμούς. Στα περισσότερα κτίρια εύκολα διακρίνεται η μεγαλοπρέπεια, η υποβλητικότητα και η συμμετρία τους. Χαρακτηριστικό του τύπου είναι ο τονισμός της κεντρικής εισόδου στο κτίριο.

Ο τρίτος τύπος είναι ο μόνος τύπος κτιρίου που μπορεί να χαρακτηριστεί ως αμιγές βιομηχανικό. Χαρακτηριστικά του τύπου είναι η δυναμικά απλωμένη οδοντωτή οροφή που στεγάζει τον χώρο παραγωγής, η ορθογωνική κάτοψη και η σαφήνεια του κτιριακού όγκου. Όταν υπάρχουν διοικητικές λειτουργίες, στεγάζονται σε ανεξάρτητο χώρο του χώρου παραγωγής.²⁴

Τα δομικά υλικά της εποχής είναι η πέτρα και ο χυτοσίδηρος. Όλα τα εργοστάσια είχαν φέρουσα περιμετρική τοιχοποιία από τούβλο ή πέτρα και εσωτερικές κολώνες από ξύλο ή χυτοσίδηρο. Τα πατώματα κατασκευάζονταν

24. Κ. Δεμίρη, σελ. 58

από ξύλο όπως και τα ζευκτά της οροφής, ενώ η επικάλυψη γινόταν με κεραμίδια. Οι κολώνες συνήθως εισάγονταν από το εξωτερικό.²⁵

Την εποχή εκείνη η κατασκευή των βιομηχανικών κτιρίων γινόταν από ντόπιους μαστόρους και έμπειρους μηχανικούς. Η μικρή κλίμακα των πρώτων εργοστασίων, η «πρωτόγονη» διαδικασία της παραγωγής χωρίς ειδικές απαιτήσεις και η απλότητα της κατασκευής δεν ενθάρρυναν τη χρησιμοποίηση των αρχιτεκτόνων, ούτε των πολιτικών μηχανικών. Οι ντόπιοι μαστορες ήταν αυτή που «εκτελούσαν» τις εργασίες κατασκευής και ακολουθούσαν τις κατασκευαστικές οδηγίες των εταιρειών που προμήθευαν τη μηχανήματα. Το ίδιο όπως είδαμε γινόταν και στη Λέσβο την περίοδο εκείνη.

Αντίθετα τους αρχιτέκτονες δεν τους ενδιέφερε η εμπλοκή τους στον σχεδιασμό των βιομηχανικών κτιρίων. Το ενδιαφέρον τους ήταν στραμμένο στα δημόσια κτίρια και στις κατοικίες.

Τα γεγονότα που συνέβησαν στην αρχή της πρώτης δεκαετίας του 20^{ου} αιώνα βοήθησαν στην μελλοντική ανάπτυξη της χώρας. Ο ερχομός των Ελλήνων προσφύγων από τα παράλια της Μικράς Ασίας έπαιξε σημαντικό ρόλο στην οικονομική ζωή της χώρας. Η βιομηχανία άρχισε να λειτουργεί σταδιακά ως δυναμικός τομέας της ελληνικής οικονομίας.

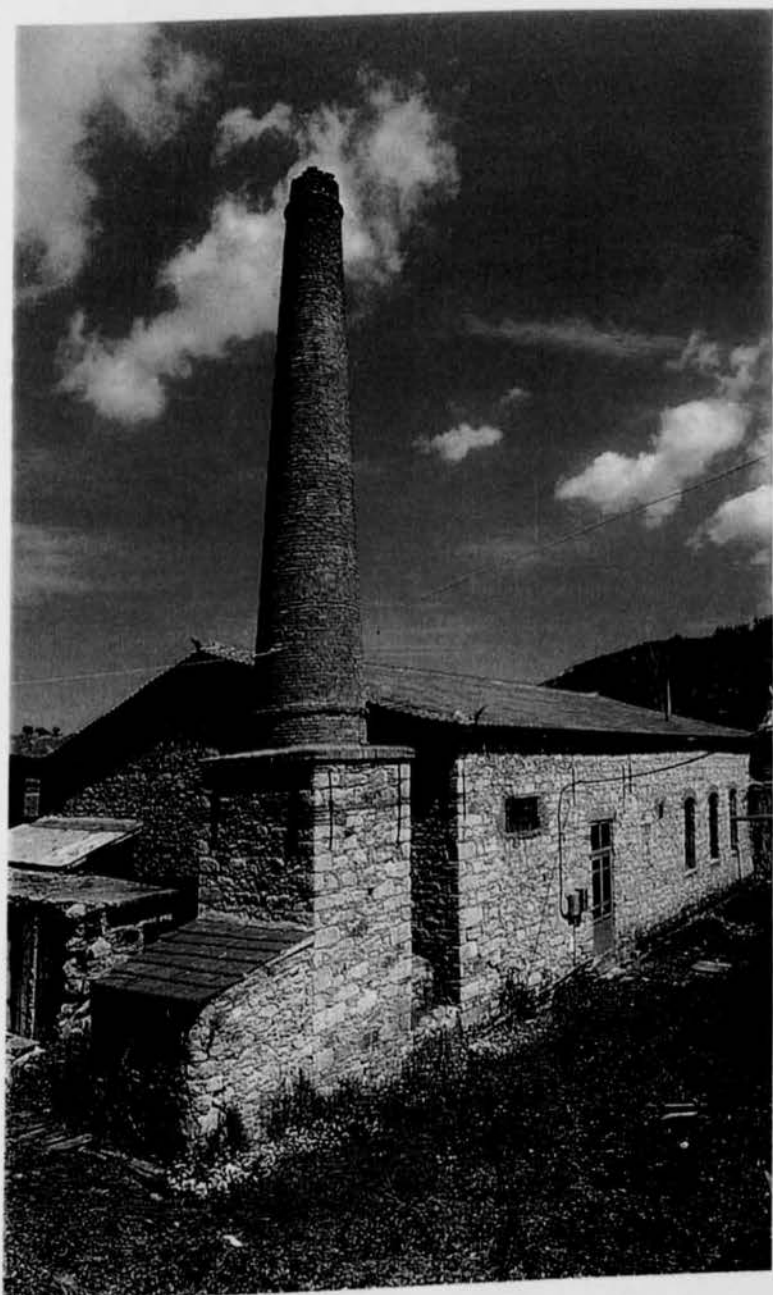
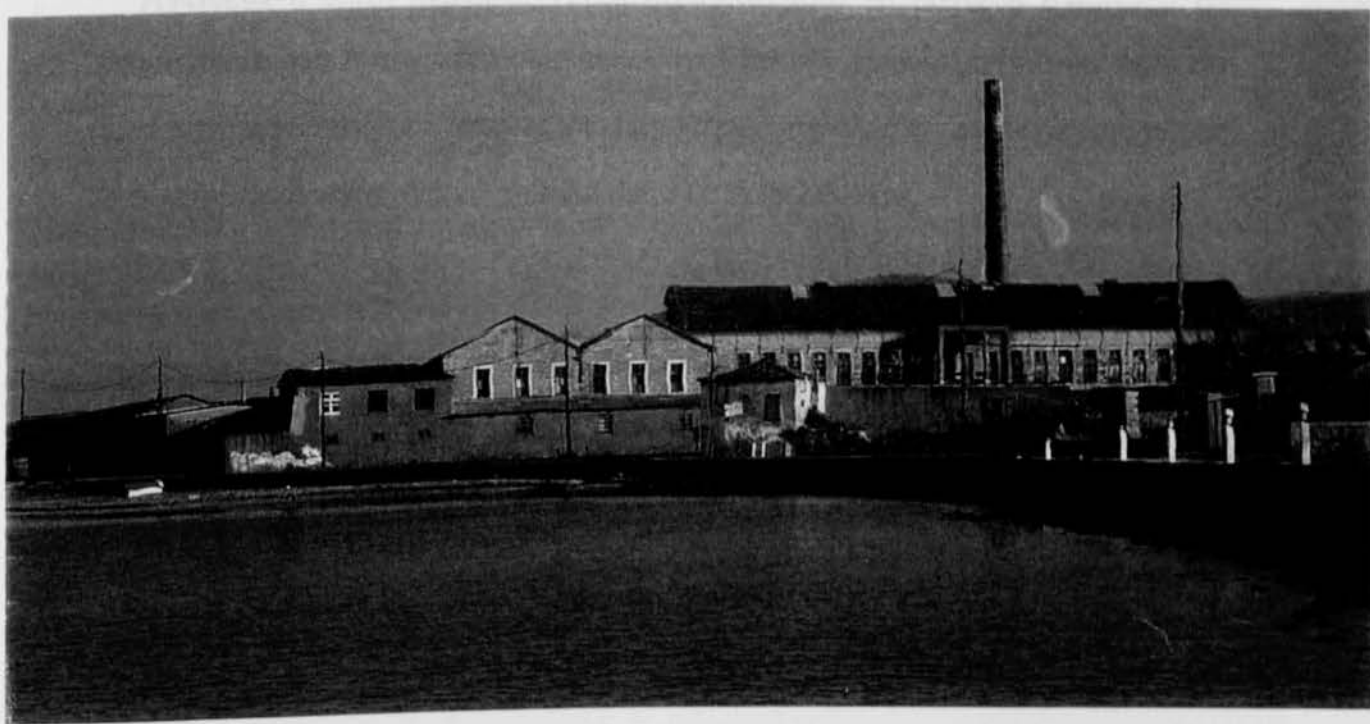
Στη δεύτερη περίοδο ο ρυθμός ανάπτυξης επιβραδύνθηκε από την οικονομική κρίση στα τέλη του '20 έως τις αρχές του '30 και αργότερα σταμάτησε απότομα με το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο. Το τέλος της δεκαετίας του '40 και του '50 ήταν περίοδος ανασυγκρότησης.

Την περίοδο αυτή το είδος της κινητήριας δύναμης από ατμός που ήταν πέρασε στο πετρέλαιο και τον ηλεκτρισμό.

Η αρχιτεκτονική των εργοστασίων στον μεσοπόλεμο χαρακτηρίζεται από τη χρήση περισσότερων κτιριακών τύπων της προηγούμενης περιόδου. Παράλληλα κάνει την εμφάνισή του ένας νέος τύπος που έχει την αφετηρία του στο μοντέρνο κίνημα.

---

25. Κ. Δεμίρη, σελ. 59

41 Εγκαταστάσεις εργοστασίων στο Πέραμα. Πηγή: Νίνα Εβερτ, Λέσβος η Αϊολία

42 Ελαιοτριβείο στη Λέσβο. Πηγή: Νίνα Εβερτ, Λέσβος η Αϊολία

Αντίθετα η τρίτη περίοδος χαρακτηρίζεται από τη ραγδαία ανάπτυξη της βιομηχανίας και η αρχιτεκτονική των εργοστασίων εμφανίζει ομοιομορφία και ανεξαρτητοποίηση από τοπικές ιδιαιτερότητες, σε όλες τις περιοχές της χώρας, ενώ απομακρύνεται από τις τυπολογίες του παρελθόντος.²⁶

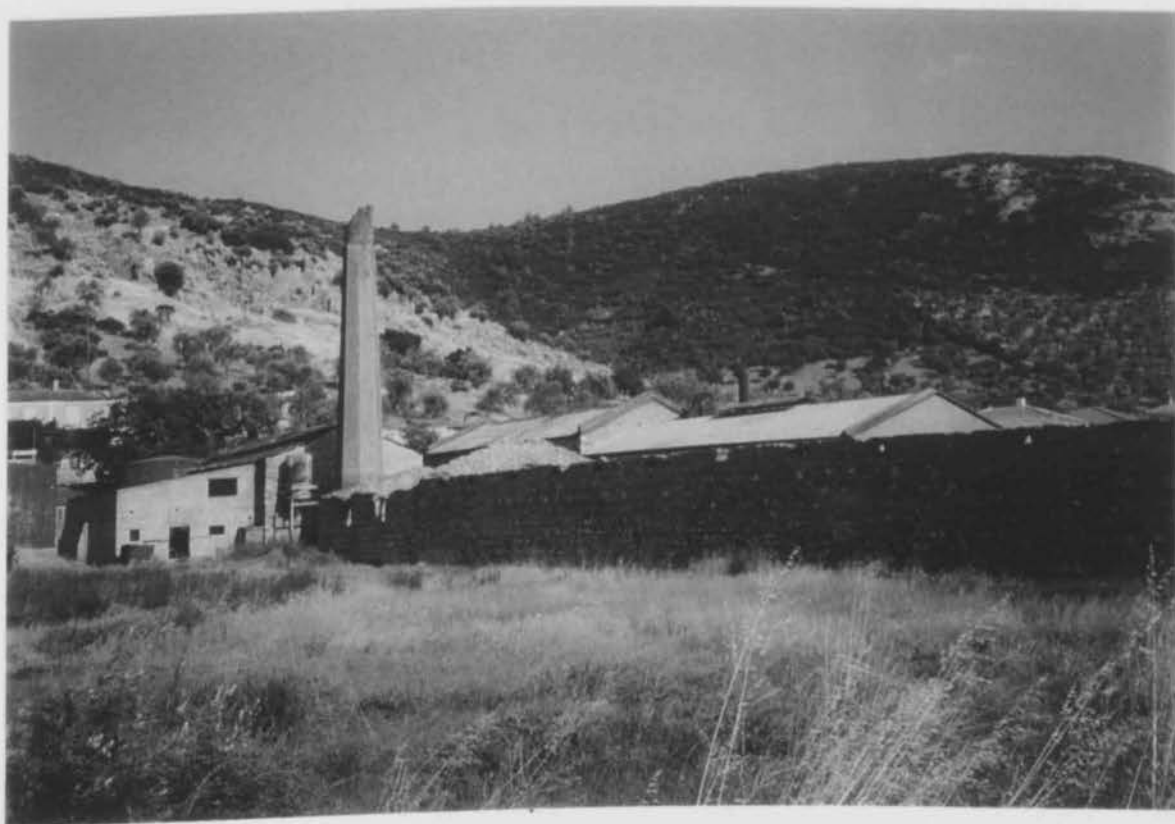
---

26. Κ. Δεμίρη, σελ. 60 - 62

43. Ελαιοτριβείο στην Καρίνη έξω από την Αγιάσσο.

44. Ελαιοτριβείο στη Σκάλα Λουτρών.

45. Ελαιοτριβείο έξω από το Νεοχώρι. Η αρχιτεκτονική του θυμίζει εκκλησία.

46. Η κεντρική είσοδος του παραπάνω ελαιοτριβείου. Αριστερά είναι οι αποθήκες του λαδιού.

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

Τα βιομηχανικά κτίσματα στο τέλος του 19^{ου} αιώνα χτίζονται από έλληνες εμπειροτέχνες μαστόρους που προέρχονται από τα λαϊκά στρώματα και που έχουν επηρεαστεί από την αρχιτεκτονική των Αγγλικών βιομηχανικών κτισμάτων της πρώτης βιομηχανικής επανάστασης (1760-1830) και από το Νεοκλασικισμό.

Ένας ρυθμός και ένα ύφος που ξεκίνησε από τον ελληνικό χώρο ταξίδεψε μέσα στο χρόνο και στους λαούς του βορρά και ξαναγύρισε στον τόπο μας πιο φτωχός αλλά με ζηλευτές αναλογίες. Η απόπειρα να αναλυθούν σε βάθος το κοινωνικοοικονομικό και πολιτικό πλαίσιο και οι συνθήκες κάτω από τις οποίες χτίστηκαν τα βιομηχανικά κτίσματα της Λέσβου και των κοντινών περιοχών της Μικράς Ασίας, δεν είναι ασφαλώς εύκολη.²⁷

Στη Λέσβο συναντάμε βιομηχανικά κτίσματα στις εισόδους των χωριών, κοντά στις αγροτικές προσβάσεις, στις βιοτεχνικές ζώνες (Πέραμα, Πλωμάρι, Ντίπι), κοντά σε ακρογιάλια και σε σκάλες (προβλήτες) και άλλοτε μέσα σε ελαιώνες, δίπλα στο νεοκλασικό αρχοντικό του ιδιοκτήτη τους. Παραδίπλα βλέπουμε και την κατοικία των εργατών με τη λιτή ιδιόρρυθμη βόρειο – αιγαιοπελαγίτικη αρχιτεκτονική. Αυτού του τύπου είναι τα κτίσματα στην είσοδο του στενού του Αϊβαλί στο Μοσχονήσι της Μικράς Ασίας. Από αυτά φαίνεται η εκβιομηχάνιση της περιοχής αυτή την περίοδο. Καμιά διαφορά στο ύφος δεν υπάρχει ανάμεσα στο Πλωμάρι και το Αϊβαλί της δύο παραθαλάσσιες κωμοπόλεις.²⁸

Οι εταιρείες έδιναν πληροφορίες και κατασκευαστικές οδηγίες στους κατασκευαστές των ελαιοτριβείων για το κόστος κατασκευής και τα μεροκάματα των εργατών. Η αξία των υλικών και ο τρόπος προέλευσής τους είναι γνωστά.

Τα ελαιοτριβεία της Λέσβου αν και χτίστηκαν την ίδια περίπου εποχή παρουσιάζουν μεταξύ τους αρκετές αρχιτεκτονικές διαφορές. Αυτό άλλωστε

27. Ν. Σηφουνάκης, Βιομηχανικά κτίρια στη Λέσβο, 19^{ος} και αρχές 20^{ου} αιώνα. Νομαρχία Λέσβου, 1986, σελ. 82

28. Ν. Σηφουνάκης, σελ. 83

είναι και το χαρακτηριστικό του λεσβιακού χώρου που παρουσιάζει έντονες διαφοροποιήσεις από περιοχή σε περιοχή, στο χαρακτήρα των ανθρώπων και στην αρχιτεκτονική τους.

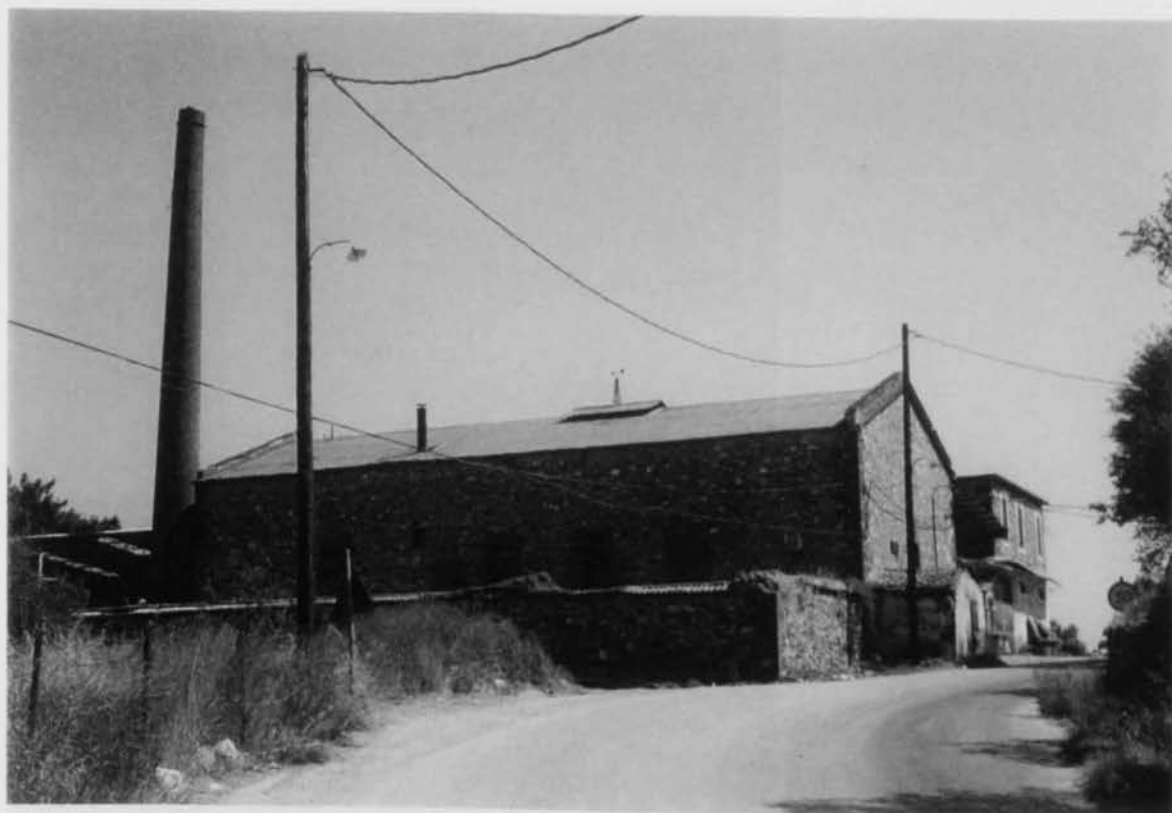
Εμείς θα προσπαθήσουμε να γενικεύσουμε τα χαρακτηριστικά τους και να τα παρουσιάσουμε παρακάτω.

Η λειτουργική διάταξη των ελαιοτριβείων είναι απόλυτα ορθολογική και απλή. Στον περιβάλλοντα χώρο υπάρχουν εκτός από το κεντρικό κτίριο, το κτίριο της διοίκησης, οι μπατές και αποθήκες του λαδιού.

Οι μπατές – χώροι αποθήκευσης της ελιάς – είναι ισόγεια κτίσματα συνδεδεμένα το ένα με το άλλο και βλέπουν στο εσωτερικό του οικοπέδου σύμφωνα με το πρότυπο της αμυντικής αρχιτεκτονικής. Ενίοτε υπάρχουν υψομετρικές διαφορές μεταξύ αυτών και αυτό οφείλεται στο ότι ακολουθούν την κλίση του εδάφους. Το γεγονός ότι οι αποθήκες βρίσκονται στον περίβολο φανερώνει περισσότερο οργανωμένα ελαιοτριβεία με μεγαλύτερη ικανότητα αποθήκευσης και παραγωγής.

Οι μπατές έχουν μόνο ένα άνοιγμα. Πρόκειται για μια χαμηλή είσοδο με υπερυψωμένο κατώφλι σε μορφή παραθύρου με ξύλινο καρφωτό κούφωμα. Οι εσωτερικοί χώροι είναι λιθόστρωτοι από ορθογωνικούς κυβόλιθους. Οι φέρουσα τοιχοποιία είναι λιθοδομή ανεπίχρηστα αρμολογημένη. Το δάπεδο διαμορφώνεται από μικρές πέτρες. Τα πρόχειρα αυτά λιθόστρωτα έχουν ρύσεις προς τα έξω ώστε να απομακρύνονται τα υγρά του αποθηκευμένου ελαιοκάρπου από τρύπες στους εξωτερικούς τοίχους. Η τοιχοποιία δομείται με ακανόνιστες πέτρες εκτός από τις γωνιές που διαμορφώνονται από ημικατεργασμένους παρόλιθους. Στεγάζονται με μονόριχτες ή δίριχτες στέγες με επικάλυψη από κεραμίδια. Όταν είναι δίριχτες έχουν φέρουσα κατασκευή από ξύλινα ζευκτά, ενώ όταν είναι μονόριχτες φέρονται πάνω από αμφιέριστες - επί της τοιχοποιίας - ξύλινες δοκούς. Πάνω σ' αυτές τις κύριες φέρουσες κατασκευές εδράζονται δοκίδες και πάνω σ' αυτές καρφώνονται τα σανίδια που φέρουν τα κεραμίδια. Συνηθιζόταν ένα από τα κτίρια των μπατών να έχει διαφορετική λειτουργία ανάλογα με τις ανάγκες του κάθε ελαιοτριβείου. Αυτό είτε το χρησιμοποιούσαν σαν κουζίνα για τους

47. Ελαιοτριβείο Κοκκινοφόρου στην Μόρια.

48. Πλάγια όψη του ελαιοτριβείου Κοκκινοφόρου στην πλευρά του δρόμου.

49. Παράθυρο στο κεντρικό κτίριο του ελαιοτριβείου Κοκκινοφόρου. Στην τοιχοποιία διακρίνονται τα παξιμάδια στήριξης των αξόνων των τροχών.

50. Λεπτομέρεια εισόδου. Ελαιοτριβείο Κοκκινοφόρου.

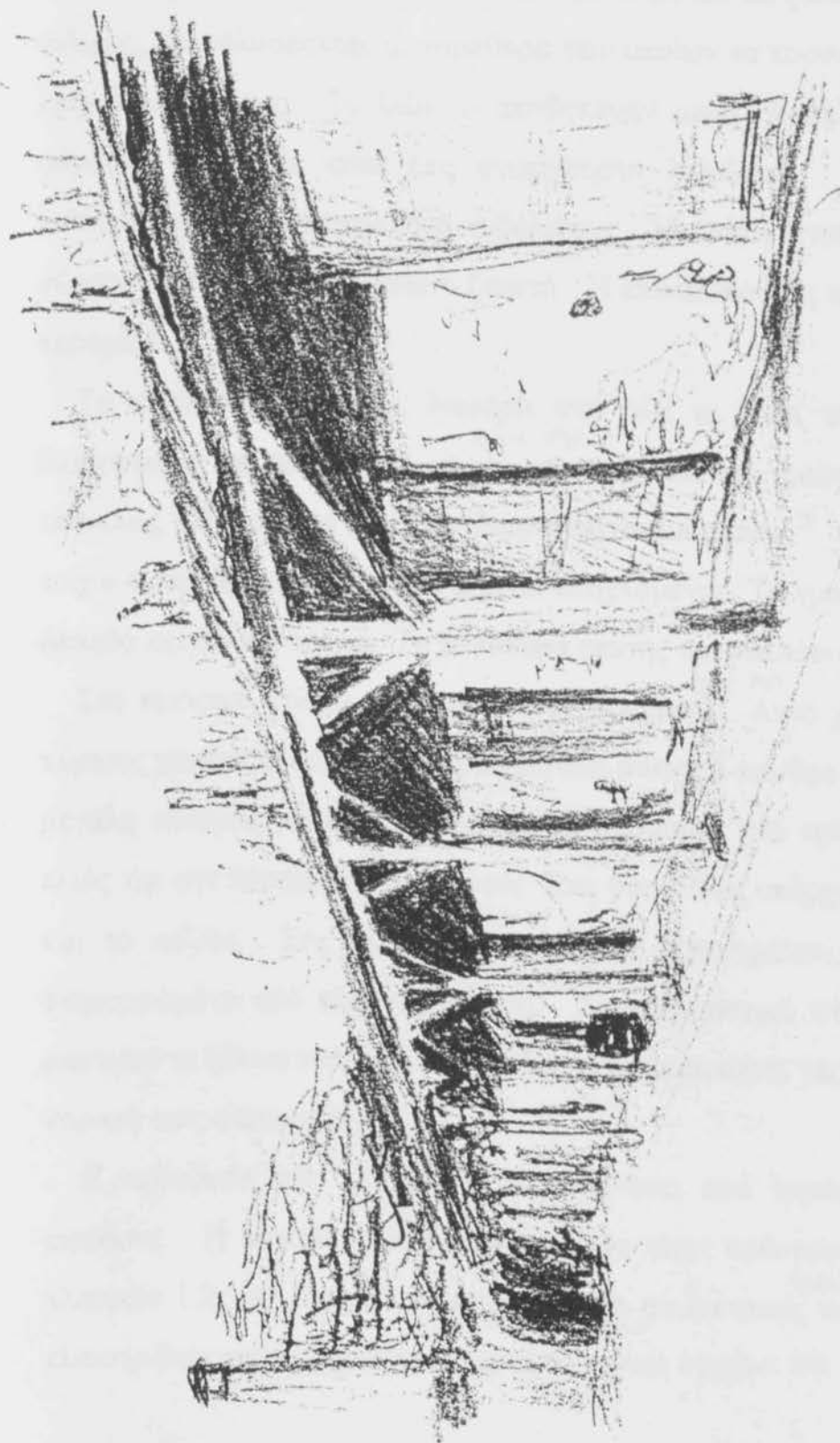

51. Κυκλικός φεγγίτης στο αέτωμα του ελαιοτριβείου Κοκκινοφόρου.

52. Ελαιοτριβείο Κοκκινοφόρου. Οι μπατές ακολουθούν την κλίση του εδάφους.

53. Μπατές ελαιοτριβείου Πηγής.
Σκίτσο : Κώστος Χρήστος, Εργοστάσιος.

εργαζόμενους είτε σαν μεγάλο αποθηκευτικό χώρο. Το κτίσμα αυτό δεν αποτελούσε εξαίρεση μόνο για τη ξεχωριστή λειτουργία του, αλλά για το ότι ήταν το μόνο κτίριο στο οποίο υπάρχουν ανοίγματα για το φωτισμό και ηλιασμό του.

Τα κτίσματα που χρησίμευαν για την αποθήκευση του ελαιόλαδου είναι απλά με ορθογωνική κάτοψη και με μια μόνο είσοδο με ξύλινο κούφωμα. ^(φωτ. 25, 54) Με σιδεριές προφυλάσσονται τα παράθυρα των οποίων τα κορνιζώματα είναι από λαξευμένες πέτρες. ^(φωτ. 55) Το λάδι το αποθήκευαν μέσα σε πήλινα κιούπια. Η φέρουσα τοιχοποιία είναι από ανεπίχρηστη λιθοδομή. Τα δάπεδα είναι λιθόστρωτα απο ορθογωνικούς κυβόλιθους. Η στέγη είναι δίριχτη και έχει φέρουσα κατασκευή απο ξύλινα ζευκτά. Η επικάλυψη της στέγης γίνεται από κεραμίδια.

Το κτίριο της διοίκησης διαφέρει από όλα τα άλλα κτίρια ως προς τη διαμόρφωση του εσωτερικού χώρου. ^(φωτ. 57) Αποτελείται από γραφεία διαμορφωμένα επιμελώς. Τα γραφεία συνήθως θερμαίνονται με τζάκια.²⁹ Οι εσωτερικοί του τοίχοι αντίθετα με τα άλλα κτίρια είναι επιχρισμένοι. Τα γραφεία έχουν ξύλινα δάπεδα και ξύλινη οροφή. Τα παράθυρα επίσης προφυλλάσσονται με σιδεριές.

Στο κεντρικό κτίσμα υπάρχουν τα μηχανήματα. ^(φωτ. 74) Αυτό χωρίζεται σε τρεις κύριους χώρους οι οποίοι είναι μια μεγάλη αίθουσα και δυο μικρότερες. Στην μεγάλη αίθουσα υπάρχει ο μηχανικός εξοπλισμός για την επεξεργασία της ελιάς και την παραγωγή του λαδιού. Στις δύο άλλες υπάρχουν η ατμομηχανή και το καζάνι. Στις θέσεις έδρασης των μηχανημάτων, το δάπεδο είναι διαμορφωμένο από πέτρινες πλάκες. Χαρακτηριστικό στοιχείο του χώρου αποτελεί το ξύλινο πατάρι που συνήθως χρησιμοποιείται για τη διοχέτευση του καρπού στις ελαιόπετρες.

Η πρόσβαση στο κεντρικό κτίσμα γίνεται από περισσότερες από δυο εισόδους. Η κάτοψη του κτίσματος όταν είναι ορθογωνική έχει αναλογία πλευρών 1:2. Οι όψεις του κτιρίου είναι συμμετρικές ως προς το κυρίως ^(φωτ. 24, 47) ελαιοτριβείο και ασύμμετρες ως προς τη γενική όψη ^(φωτ. 70)

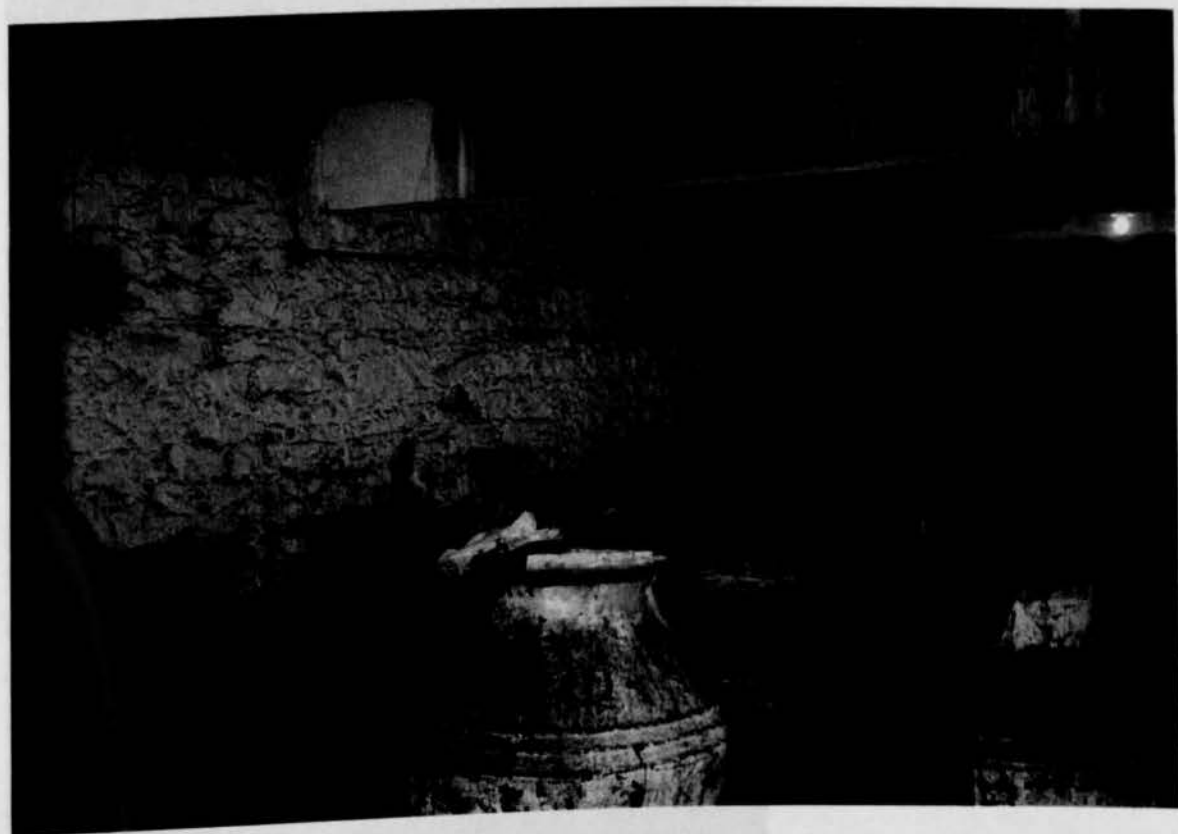
29. Ν. Σηφουνάκης, σελ. 158

54. Οι αποθήκες του λαδιού στο ελαιοτριβείο Κοκκινοφόρου.

Το ελαιοτριβείο στο
Κοκκινοφόρο ήταν η κεντρική
προστασία των ιδιοκτητών και
βιολογικά μέσα στο χώρο των
ελαιοτριβείων. Έκτιστο στα τέλη
του 19ου αιώνα.

55. Τα κιούπια για την αποθήκευση του λαδιού εδράζονται στο έδαφος. Ελαιοτριβείο Κοκκινοφόρου.

Σ. Το κτίσμα δίπλα στο ελαιοτριβείο ήταν η κατοικία προφανώς του ιδιοκτήτη και βρίσκεται μέσα στο χώρο του ελαιοτριβείου Κοκκινοφόρου.

ΣΑ. Η είσοδος της κατοικίας.

Τα φέροντα στοιχεία του κτιρίου, δηλαδή οι περιμετρικοί τοίχοι είναι από λιθοδομή ενώ οι διαχωριστικοί είναι είτε από λιθοδομή είτε από δρομική πλινθοδομή. Η θεμελίωση των ελαιοτριβείων είναι περιμετρική λιθοδομή και την έχτιζαν με ημικατεργασμένους λίθους και για κονίαμα χρησιμοποιούσαν λάσπη (σχέδιο Ι). Το πάχος της ανωδομής είναι πάνω από 50 εκατοστά, ενώ το πάχος της θεμελίωσης είναι μεγαλύτερο του πάχους του τοίχου και το βάθος της είναι περίπου δύο μέτρα (σχέδιο ΙΙ). Εσωτερικά οι τοίχοι είναι ανεπίχρηστοι. Για την παρασκευή κονιαμάτων χρησιμοποιείται ασβέστης, άμμος και πηλός. Ενώ οι πιο προσεγμένες κατασκευές έχουν χτιστεί με κουρασάνι σύμφωνα με πληροφορίες παλιών Μυτιληνίων.³⁰ Το κουρασάνι χαρακτηρίζεται ως ο θαυματοποιός των κονιαμάτων και αποτελείται από τούβλο και σκόνη κεραμιδιού. Είναι υδραυλικό κονίαμα με στεγανότητα που μάχεται την υγρασία και το νερό όπου τα συναντήσει και δεν τους επιτρέπει να περάσουν στο εσωτερικό των τοιχωμάτων.³¹

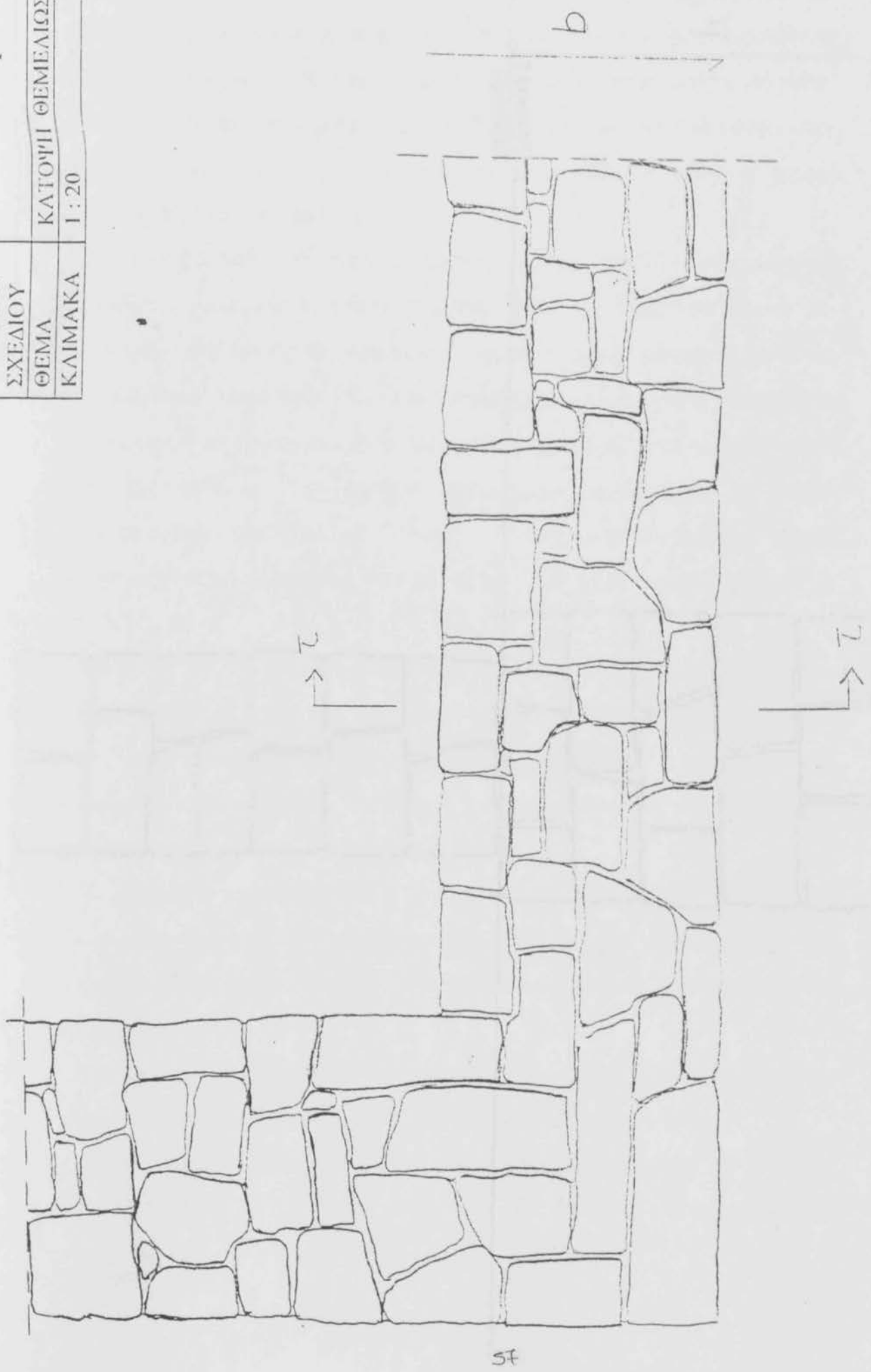
Σε ορισμένα ελαιοτριβεία υπάρχουν περισσότεροι από ένα τύπο λιθοδομής ανάλογα με το κτίσμα. Οι τύποι που συναντάμε συνήθως είναι: Η πελεκητή λιθοδομή με προσεκτικό αρμολόγημα και πέτρες τυποποιημένης ορθογωνικής μορφής και διαστάσεων. Χρησιμοποιείται στο κεντρικό κτίριο και στο κτίριο της Διοίκησης. Αυτή υπάρχει στις γωνιές των κτιρίων, στα κορνιζώματα που αποτελούνται από τους λαμπάδες, τα πρέκια και τις ποδιές. Η λιθοδομή με κονίαμα ασβέστη όπου οι αρμοί συνήθως ξεχειλίζουν και σχηματίζουν ένα λεπτό πλέγμα στην όψη ή γίνονται επίπεδοι και πλατιοί σκεπάζοντας το μεγαλύτερο μέρος της πέτρας. Χρησιμοποιείται στις αποθήκες του λαδιού. Τέλος υπάρχει η πρόχειρα χτισμένη λιθοδομή με κονίαμα από πηλό όπου οι αρμοί ξεπλένονται γρήγορα και δίνουν την εντύπωση ξερολιθιάς, γι' αυτό ανάμεσα στις οριζόντιες στρώσεις τα κενά γεμίζονται με πολλές μικρές πέτρες. Η λιθοδομή αυτή χρησιμοποιείται στις μπατές.³²

30. Ε. Βοστώνη - Κούμπα, Λέσβος, Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική, Εκδοτικός οίκος Μέλισσα, Αθήνα 1982, σελ. 70

31. Δ. Π. Βασιλείαδη, Θεώρηση της Αιγαιοπελαγίτικης αρχιτεκτονικής από ανήσυχη οπτική γωνία, Ε' έκδοση, Αθήνα 1979, σελ. 168

32. Ν. Σηφουνάκης, σελ. 160 - 161

ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΧΕΔΙΟΥ	1
ΘΕΜΑ	ΚΑΤΟΥΠΙ ΓΕΜΕΛΙΩΣΗΣ
ΚΛΙΜΑΚΑ	1 : 20

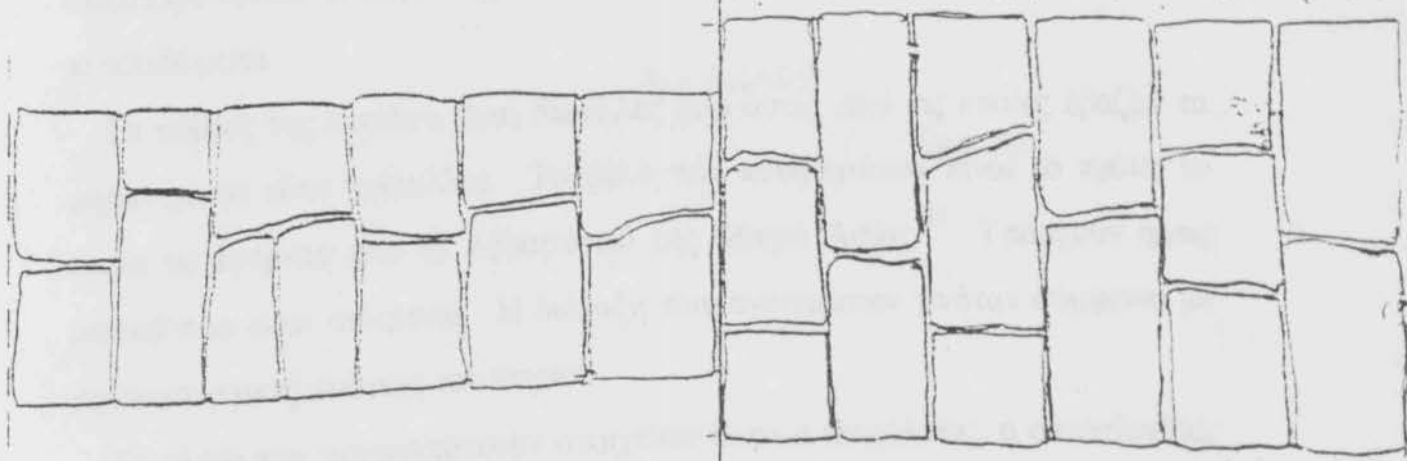

5f

Σχέδιο : Τζαπωνικό Αγγλικό, ορθοστάσιο.

ΔΡΩΜΟΣ
ΣΧΕΔΙΟΥ
ΘΕΜΑ
ΚΑΙΜΑΚΑ

ΟΨΟΤΟΜΗ τ - τ
1 : 20

ΣΤΛΘΜΗ
ΕΛΛΦΟΥΣ

h

Το νησί της Λέσβου χτυπήθηκε δυο φορές από μεγάλο σεισμό. Η πρώτη ήταν το 1867 και η δεύτερη το 1889. Έτσι η αντισεισμικότητα των κτιρίων έγινε αναγκαία. Γι' αυτό παρατηρούμε στις λιθοδομές να παρεμβάλλονται στρώσεις από τούβλα σε αντιστοιχία με το σενάζ από οπλισμένο σκυρόδεμα όπου χρησιμοποιείται σήμερα. Ειδικότερα στο κεντρικό κτίριο συνήθως υπάρχουν δυο συνεχής στρώσεις από τούβλα η μια πάνω και η άλλη κάτω από τα παράθυρα. Με τον τρόπο αυτό, το κτίριο έδειχνε κατά το σεισμό ομοιόμορφη ελαστική συμπεριφορά.

Χαρακτηριστικό των ελαιοτριβείων είναι τα μεγάλα ανοίγματα των παραθύρων με αναλογία πλευρών επίσης 1:2. Τα παράθυρα δίνουν μια προοπτική στον εσωτερικό χώρο και μία αρμονική σχέση φωτισμού και σκιάς. ^(φωτ. 71) Τα υπέρθυρα διαμορφώνονται από μονοκόμματες λαξευμένες πέτρες που λειτουργούν σαν πρέκια και πάνω από αυτά κατασκευάζονται ανακουφιστικά τόξα από τούβλα. ^(φωτ. 58) Στις λιγότερο επιμελημένες κατασκευές, τα πρέκια διαμορφώνονται από ξύλινες δοκούς. ^(φωτ. 65) Επίσης από λαξευμένες πέτρες διαμορφώνονται οι λαμπάδες των παραθύρων, ^(φωτ. 49) τα οποία προστατεύονται με κγκλιδώματα.

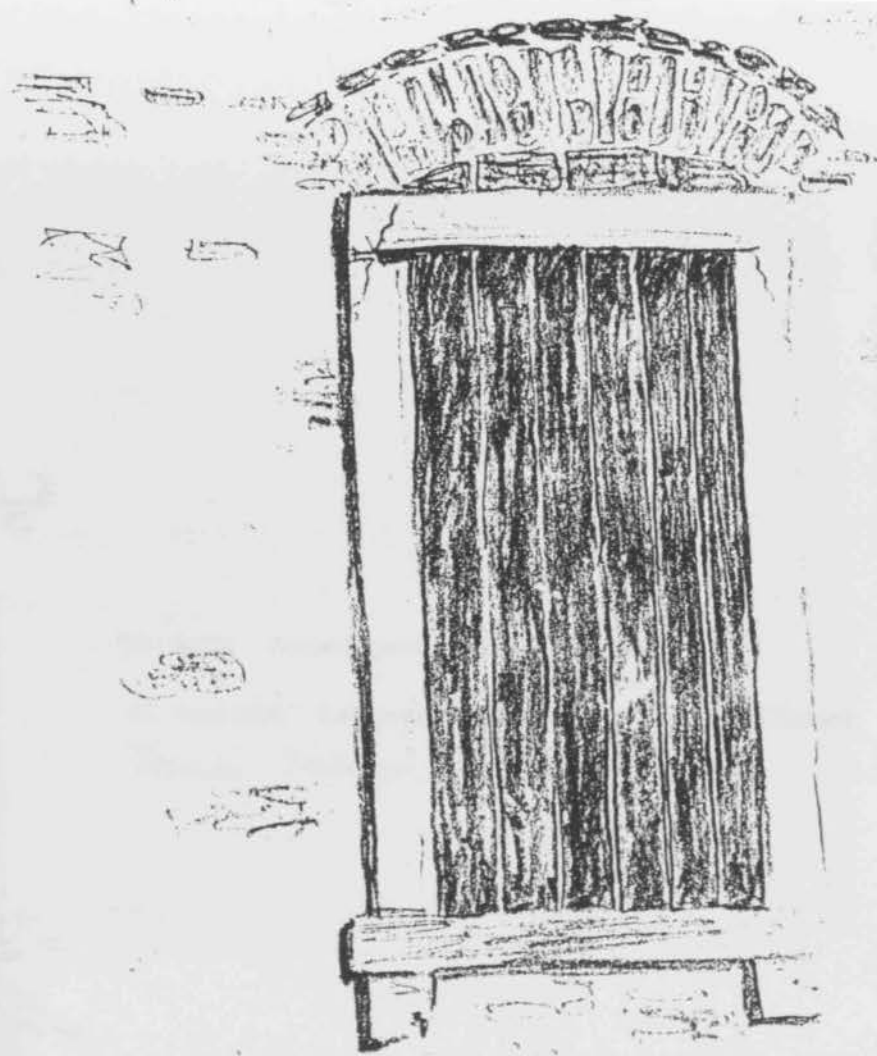
Οι πόρτες της εισόδου είναι δίφυλλες ^(φωτ. 32, 60, 64) ενώ αυτές από τις οποίες έβαζαν τα μηχανήματα είναι τρίφυλλες. Το ξύλο των κουφωμάτων ^(φωτ. 59) είναι το πεύκο το οποίο το έφερναν από το Αδραμύττιο της Μικράς Ασίας.³³ Υπάρχουν όμως μερικά που είναι σιδερένια. Η διάταξη των ανοιγμάτων γινόταν σύμφωνα με τις λειτουργικές ανάγκες του κτιρίου.

Το υλικό των αρχιτεκτονικών στοιχείων είναι ο πωρόλιθος, ο οπτόπλινθος, και ο ψαμμόλιθος. Τα πετρώματα αυτά τα έφερναν από λατομεία του Σαρμουσάκ του Αδραμυττινού κόλπου ή από λατομείο του βόρειου τμήματος της Λέσβου.

Στα περισσότερα κτίσματα δεν έχουν κατασκευαστεί δάπεδα και υπάρχει απλώς ισοπεδωμένο χώμα. Σε ορισμένα υπάρχει άοπλο σκυρόδεμα.

Πάνω από τα πρέκια, στις πόρτες, τοποθετούνται ανακουφιστικά τόξα από συμπαγή τούβλα. Ο κλειδολίχος που είναι η τελευταία πέτρα που τοποθετείται ^(φωτ. 50)

33. Ν. Σηφουνάκης, σελ. 143

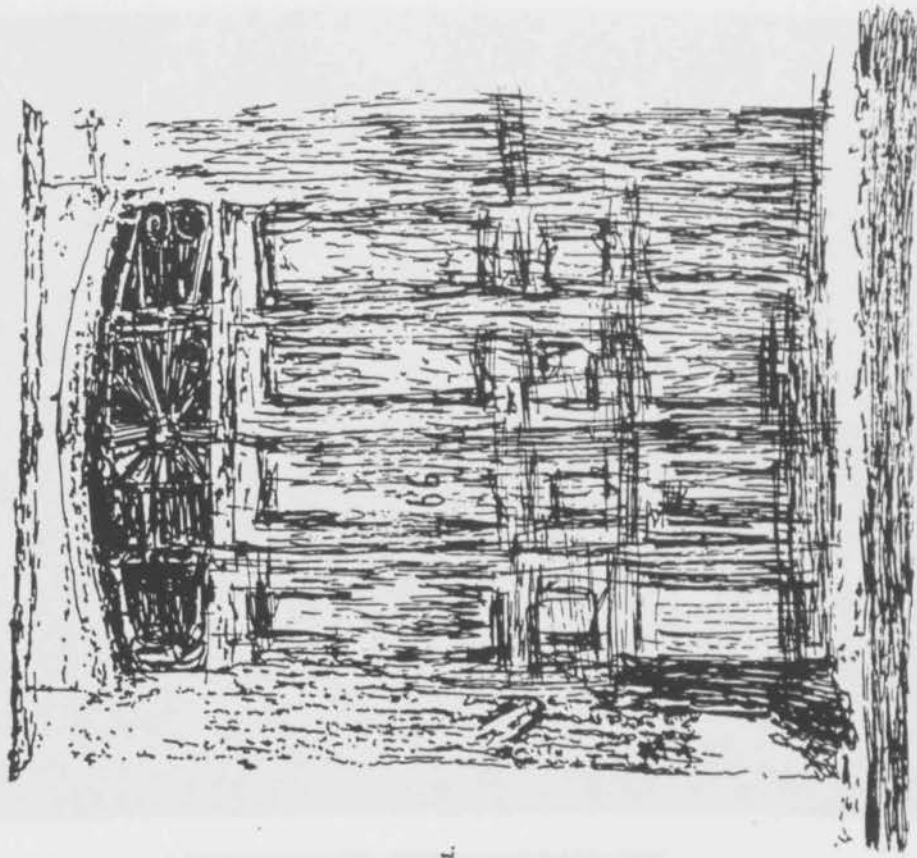
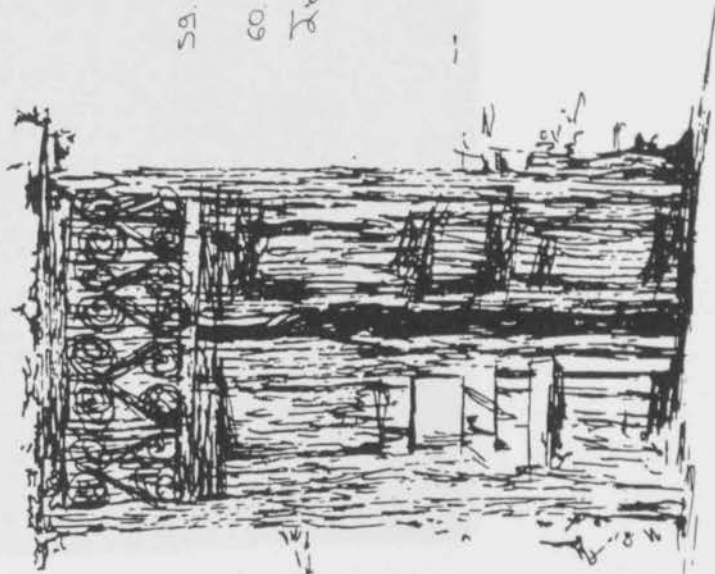
58. Λεπτομέρεια παραθύρου ελαιοτριβείου Αγίας Παρασκευής. Ανακουφιστικό τόξο από συμπαγές τούβλο.

Σκίτσο : Κάπρος Χρηστος, εποχιά 67/68

59. Δεξιά: Λεπτομέρεια εισόδου καφενείου.

60. Αριστερά: Κεντρική είσοδος ελαιουργείου στο Πέραμα.

Σκίτσο: Χαδιάρα Ρένα, Ισοδάστυρα.

61. Ελαιοτριβείο Ιωάννου στο Ακρωτήρι.

62. Ελαιοτριβείο Ιωάννου.
Διακρίνεται η καμινάδα.

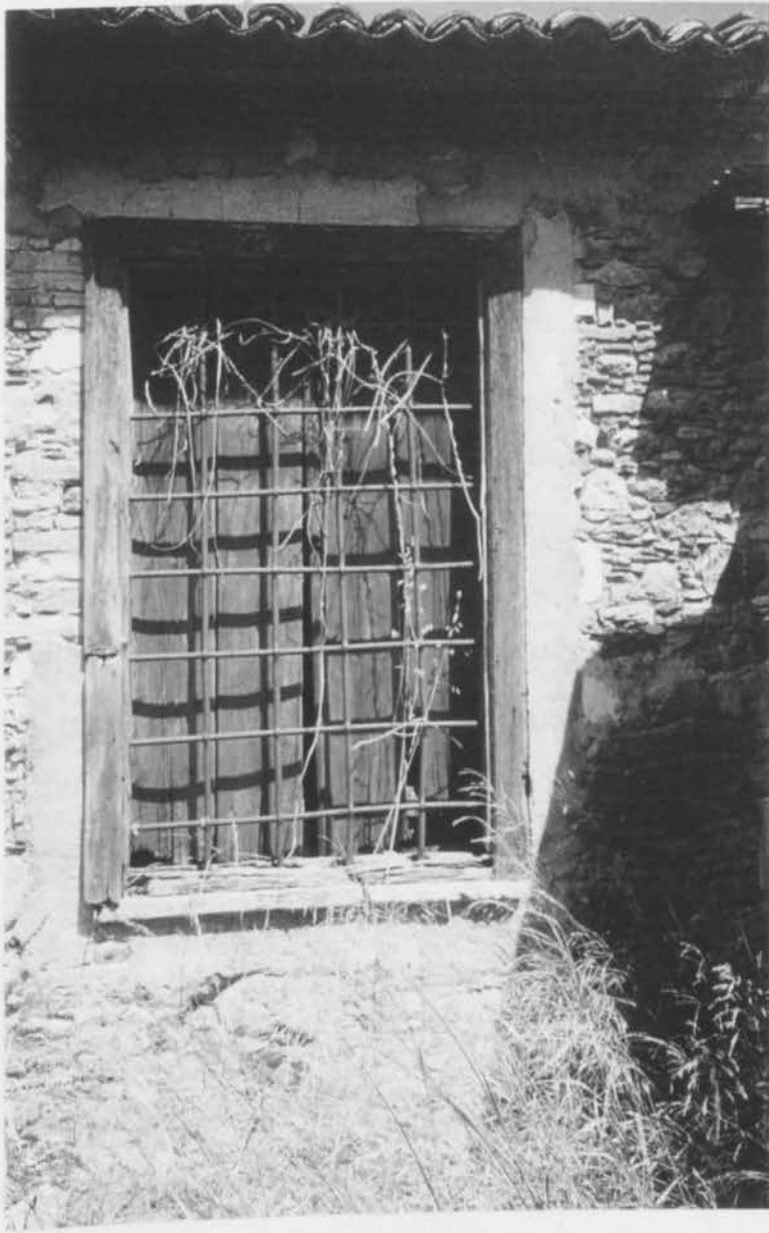

63 Οψη του ελαιοτριβείου Ιωάννου.
Δίπλα στην είσοδο υπάρχει η
δεξαμενή αποθήκευσης
ελαιοπυρήνας (σιλό).

64 Η κεντρική είσοδος του
ελαιοτριβείου Ιωάννου.

65. Παράθυρο της αποθήκης του ελαιοτριβείου Ιωάννου.

στην κορυφή του τόξου (της κεντρικής εισόδου), φέρει τη χρονολογία ίδρυσης του ελαιοτριβείου.

Στη στέψη δηλαδή στη βάση της στέγης αλλά και στις βάσεις των αετωμάτων των μικρών όψεων χρησιμοποιούνται συμπαγής οπτόπλινθοι. ^(φωτ. 73) Στο αέτωμα υπάρχει το Ochio di Bue ή μάτι βοδιού σύμφωνα με την ιταλική ορολογία. Πρόκειται για τα κυκλικά παράθυρα, τους φεγγίτες ^(φωτ. 51) που βρίσκονται στα αετώματα των ιταλικών βασιλικών της Αναγέννησης και στην αρχιτεκτονική του Palladio.³⁴ Αποτελούνται από μια περιμετρική γρυπίδα από συμπαγή τούβλα. Τέτοιος φεγγίτης υπάρχει στο ελαιοτριβείο της Αγίας Παρασκευής. ^(φωτ. 66)

Η ξύλινη στέγη είναι δίριχτη ^(φωτ. 56) με κεραμίδια βυζαντινού ή γαλλικού τύπου. Είναι φτιαγμένη από ζευκτά που είναι από πριστές καστανιές ^(φωτ. 72) ενώ τα πετσώματα είναι από τοπική λεύκα.

Η σιδερένια στέγη αποτελείται από ζευκτά διαμορφωμένα από σιδηρογωνιές και από οριζόντιες δοκίδες διαμορφωμένες από σιδερένιες λάμες. Οι δοκίδες φέρουν επικάλυψη αυλακωτής λαμαρίνας, με αλληλοκάλυψη στις ενώσεις, για λόγους πυροπροστασίας. Τέτοια στέγη έφτιαχναν όταν ανησυχούσαν για πυρκαγιά την οποία θα έβαζαν ανταγωνιστικά ελαιοτριβεία.

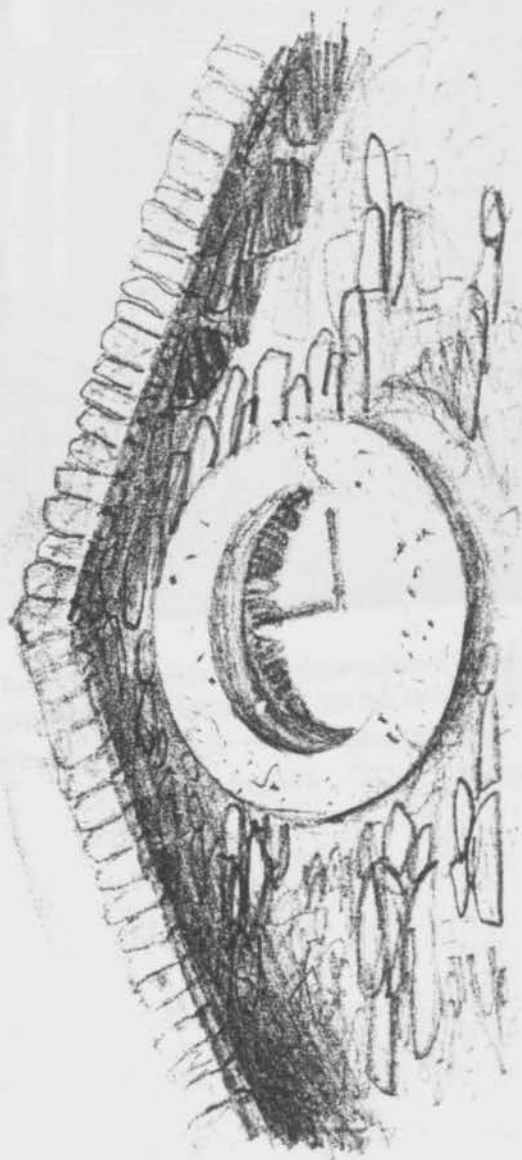
Η καμινάδα αποτελεί χαρακτηριστικό των ελαιοτριβείων. Έχει ύψος περίπου 23 μέτρα και η βάση της φθάνει στο 1/3 του ύψους του κτιρίου. Είναι εξαγωνική συνήθως πλινθόκτιστη και η διατομή της μειώνεται καθώς ανεβαίνει μέχρι την απόληξη όπου υπάρχει διακοσμητική προεξοχή.

Χαρακτηριστικό και απαραίτητο κτίσμα του συγκροτήματος είναι το καφενείο, το οποίο οικοδομείται στο περίβολο του ελαιοτριβείου ή στην ^(φωτ. 67) απέναντι πλευρά του δρόμου έτσι ώστε να εξυπηρετεί άμεσα τόσο τους εργαζόμενους όσο και τους ελαιοπαραγωγούς που άλεθαν τη σοδειά τους.

Με την ανάλυση αυτή που κάναμε προσπαθήσαμε να κατανοήσουμε τα βιομηχανικά κτίρια αυτής της εποχής.

Στο σημείο αυτό αξίζει να γίνει μια μικρή αναφορά στο κτίσμα του Τάκη Ελευθεριάδη στην Πέτρα το οποίο έχει δύο χρήσεις. Είναι ταυτόχρονα

34. Ν. Σηφουνάκης, σελ. 95

66. Κυκλικός φεγγίτης στο σέλιωμα του ελαιοτριβείου Αγίας Παρασκευής.

Σκίτσο: Κώστος Χρηστίδης, Γραφείο.

67. Καφενείο απέναντι από το ελαιοτριβείο Πλαγιάς με ανάγλυφα στο αέτωμα και χαρακτηριστικό χρωματισμό για την εποχή του (τέλος 18^{οο} αιώνα).

Πηγή: Ν. Σιφανίου, Βιομηχανία κείρια στη Νέσθο, 1983 και αρχές 20^{οο} αιώνα, Νομαρχία Νέσθου, 1986.

ελαιοτριβείο και σαπωνοποιείο μαζί. Το χειμώνα όπου γίνεται η συλλογή του καρπού λειτουργούσε σαν ελαιοτριβείο ενώ το καλοκαίρι σαν σαπωνοποιείο αφού έπαιρναν τα πεταμένα λάδια και φτιάχνανε σαπούνι.

Η ζωή του σταμάτησε το 1983. Είναι τριώροφο και ο τελευταίος όροφος χρησίμευε σαν χώρος επεξεργασίας σαπουνιού. Χτίστηκε το 1908 πλάι στη θάλασσα και κοντά στις λαδαποθήκες του οικισμού. Οι όψεις του παρουσιάζουν ιδιαίτερο αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον και είναι απόλυτα συμμετρικές. Είναι χτισμένο με πολυγωνική αρμολογημένη λιθοδομή στο ισόγειο και ορθογωνική στους ορόφους. Η γενικότερη εντύπωση που σου δίνουν οι όψεις του, είναι ότι μοιάζουν περισσότερο με όψεις κατοικίας της περιόδου αυτής παρά με βιομηχανικό κτίσμα.³⁵

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει επίσης η αρχιτεκτονική των παλιότερων χειροκίνητων ελαιοτριβείων. Οι διαφορές τους από τα νεότερα είναι εμφανής.

Η κάτοψη του κτιρίου είναι ασύμμετρη. Σαν κύριο χαρακτηριστικό έχει το ξύλινο πατάρι που είναι χωρισμένο σε μικρότερους χώρους (ξύλινες μπατές) αποθήκευσης του ελαιοκάρπου. Ενδιαφέρον από κατασκευαστικής πλευράς παρουσιάζει η στέγη η οποία είναι τετράριχτη κεραμοσκεπάστη. Σ' αυτή υπάρχει φεγγίτης που προκύπτει από τη διαφορά κλίσης της στέγης στο κέντρο έτσι ώστε το διάστημα που δημιουργείται ανάμεσα στα ζευκτικά να φωτίζει και να εξαερίζει το χώρο. Η καμινάδα είναι λιθόκτιστη τετραγωνικής μορφής και η βάση της βρίσκεται σχεδόν στο ύψος του κτίσματος.³⁶

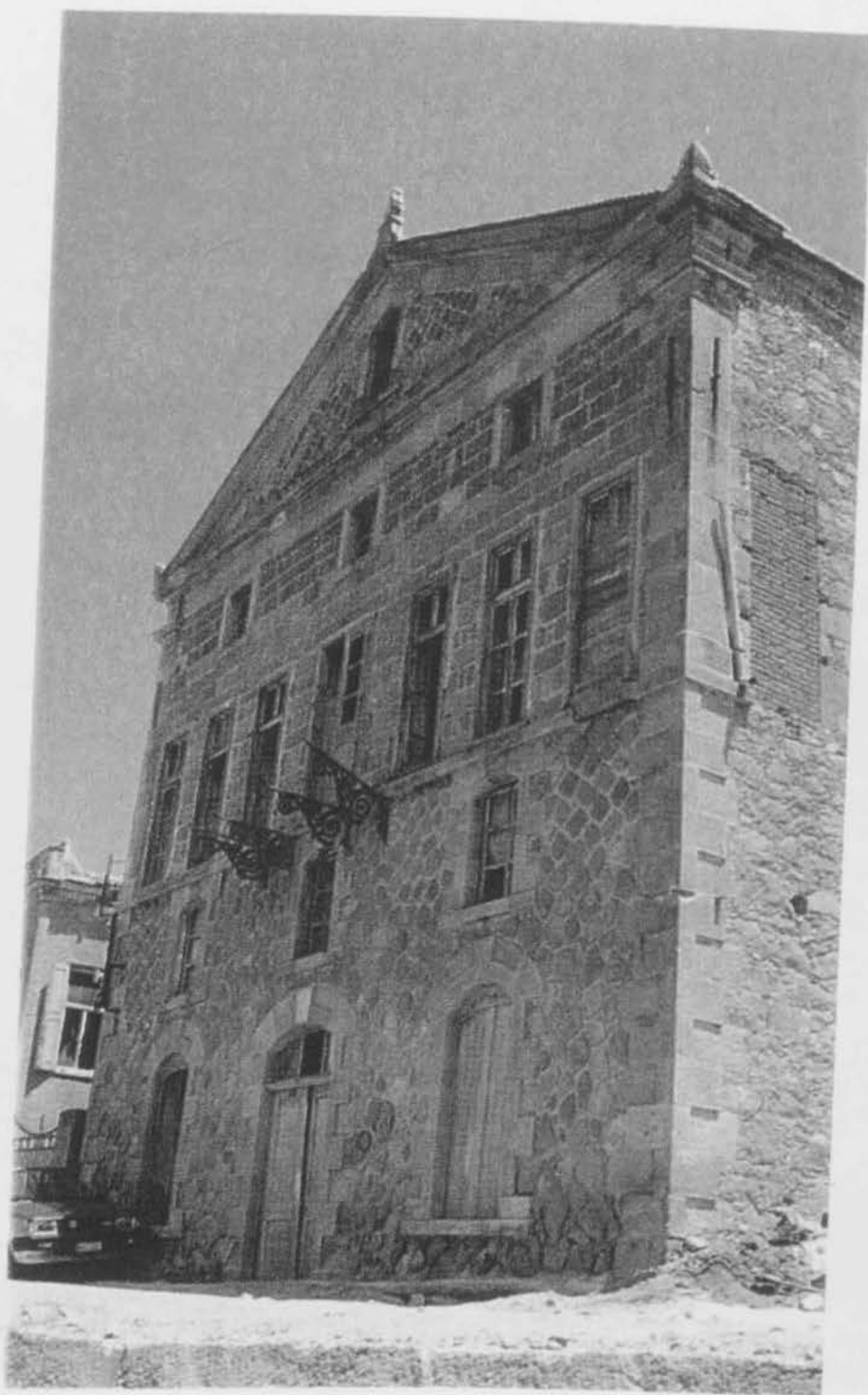
Βλέπουμε ότι τα στοιχεία αυτά του παλιού ελαιοτριβείου παρουσιάζουν ένα δυναμικό αρχιτεκτονικό σύνολο που το χαρακτηρίζουν η ασυμμετρία και τα πολλαπλά σημεία φυγής στην προοπτική του. Αποτελούν ένα σύνολο προσαρμοσμένο στην ανθρώπινη κλίμακα, χτισμένο σε ανθρώπινα μέτρα.

Τέτοιου τύπου χειροκίνητου ελαιοτριβείου ήταν το ελαιοτριβείο της Πλαγιάς, το ^(φωκ. 69) οποίο πρόσφατα γκρεμίστηκε από τον ιδιοκτήτη του μη γνωρίζοντας προφανώς την αξία του. Ο μηχανολογικός εξοπλισμός που

35. Ν. Σηφουνάκης, σελ. 105

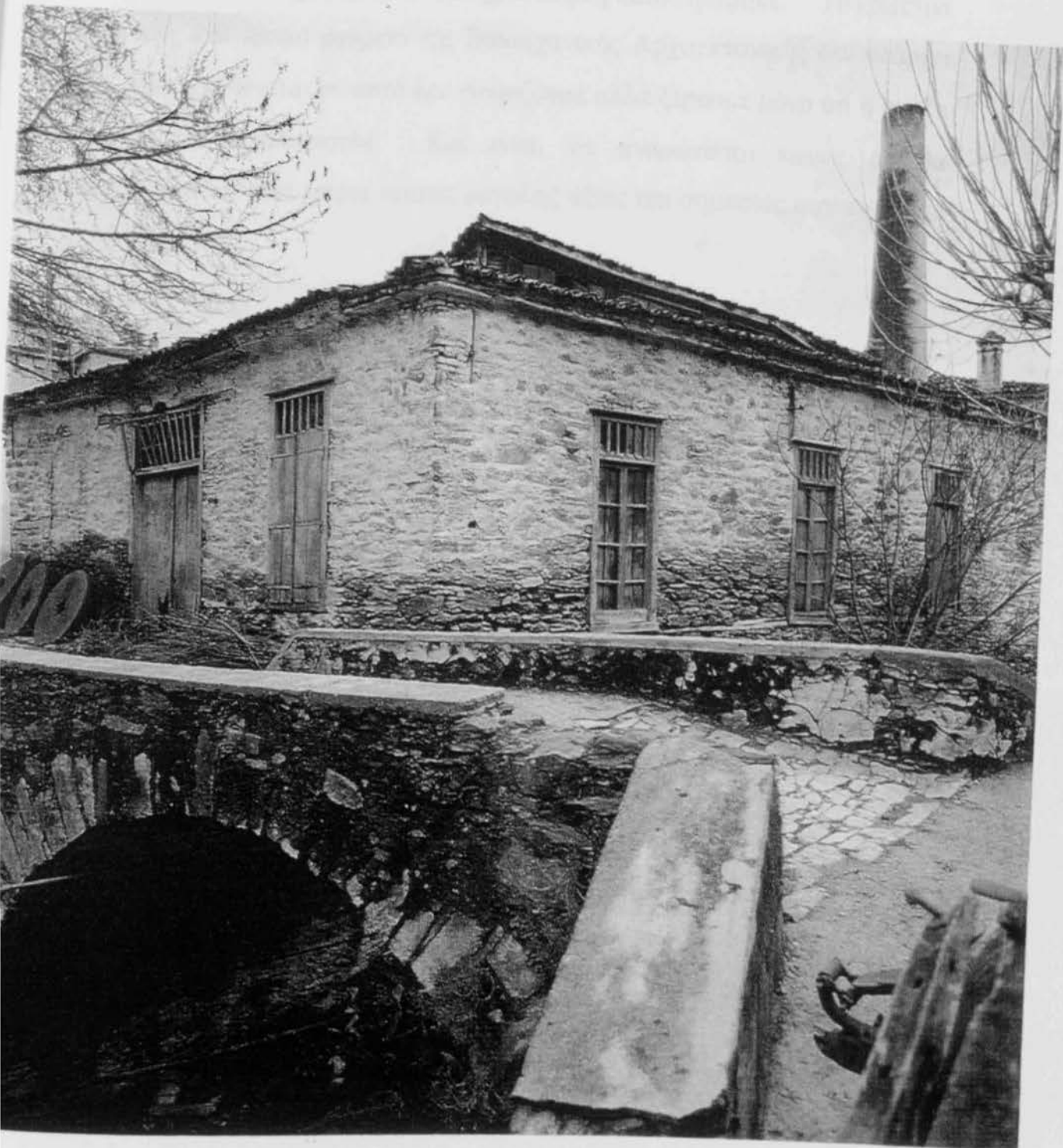
36. Ν. Σηφουνάκης, σελ. 36

68 Πέτρα. Το ελαιοτριβείο Ελευθεριάδη. Κεντρική όψη.

Πηγή: Ν. Σπυριδάκης, Βιομηχανικά κτίρια στα
Νεββο, 19^{ος} και αρχές 20^{ου} αιώνα,
Νομαρχία Νεββο, 1986.

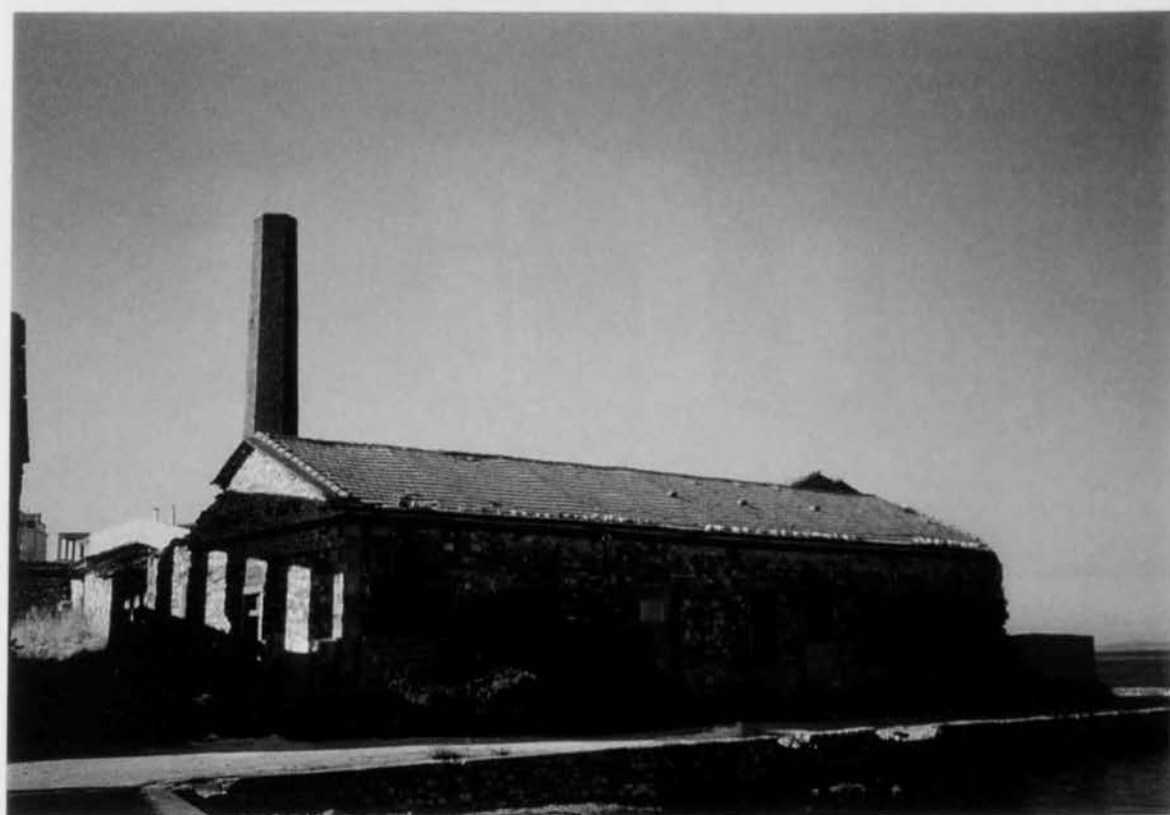

Ποτιστικό Πλαγιάς.
Ν. Σηφανάκης

υπολογιζόταν ότι είχε γύρω στα 200 χρόνια ζωή καταστράφηκε.³⁷ Το ερώτημα είναι πως ένα τέτοιο μνημείο της Βιομηχανικής Αρχιτεκτονικής δεν υπάρχει πια. Ποιος ευθύνεται γι' αυτό δεν γνωρίζουμε αλλά ξέρουμε μόνο ότι η πράξη αυτή είναι καταδικαστέα. Και είναι να αναρωτιέται κανείς αν θα δημιουργηθούν ποτέ κτίρια τέτοιας μεγάλης αξίας και σημασίας σαν αυτά που μελετάμε.

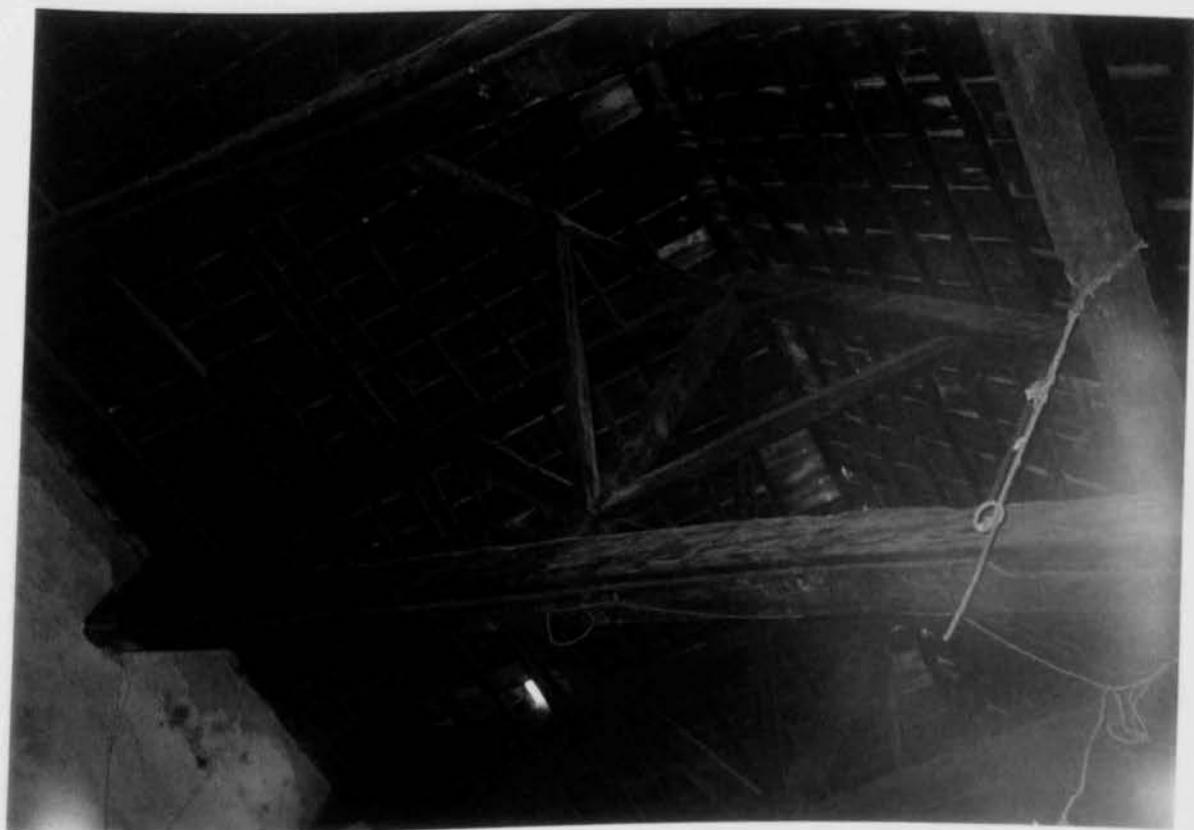
37. Ν. Σηφουνάκης, Γκρέμισαν τη μηχανή «Γιάνναρου» στην Πλαγιά, Εφημερίδα Δημοκράτης, 17/6/1999, αριθμός φύλλου 12.795, σελ. 1

70. Ελαιοτριβείο Ψαρρού στην Παναγιούδα.

71. Ο εσωτερικός χώρος του ελαιοτριβείου Ψαρρού. Τα ανοίγματα δίνουν φως στο χώρο.

72. Η ξύλινη στέγη του ελαιοτριβείου Ψαρρού.

73. Ελαιοτριβείο Ψαρρού. Γρηπίδα στέγης από συμπαγή τούβλα σε παράλληλες σειρές και γωνιόλιθοι ακμών λιθοδομής.

74. Ελαιοτριβείο Ψαρρού. Ο ελαιόμυλος.

ΕΞΟΔΑ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ ΕΛΑΙΟΤΡΙΒΕΙΟΥ

Τα στοιχεία αυτά είναι παρμένα από τα χειρόγραφα τετράδια του Α. Βασιλείου ιδιοκτήτη ελαιοτριβείου στα Λουτρά και αντανακλούν τη γενικότερη οικονομική πρόοδο των εύπορων στρωμάτων της Μυτιληναϊκής κοινωνίας.

Στα τετράδια υπάρχουν στοιχεία για τα έξοδα κατασκευής του ελαιοτριβείου. Σύμφωνα με τον κατάλογο εξόδων η ανέγερση του κτιρίου αρχίζει το Δεκέμβρη του 1890 με την αγορά της απαραίτητης έκτασης και τελειώνει το Γενάρη του 1891. Το ολικό ποσό που ξοδεύτηκε φτάνει τα 258.000 γρόσια, τα οποία πληρώθηκαν σε τέσσερις δόσεις στον S.H. Papps, προμηθευτή μηχανημάτων με ατμό. Πλήρωσε ακόμα 13.448 γρόσια στον μηχανικό Άνθη Προκόπη για υποδείξεις και συμβουλές. Ακόμη αναφέρεται η προσέλευση υλικών κατασκευής όπως το ξύλο από το Αδραμύττι της Μ. Ασίας.

Ορισμένες τιμές μονάδος:

1 γομάρι πέτρες	25 παράδες
1000 τούβλα	23 γρόσια
1 νεροσάνιδο	3 γρόσια
1 καπλαμάς	4 γρόσια

Οι βασικές πηγές εσόδων του ιδιοκτήτη είναι:

- α) από την αγροτική παραγωγή και τη πώληση του λαδιού.
- β) από το λάδι που παρήγαγε το ελαιοτριβείο και τα αλεστικά άλλων παραγωγών.
- γ) από τα έσοδα του γραφείου εμπορίας λαδιού και σαπουνιού «Α. Κοκκώνη Αφοι Βασιλείου» όπου ο Βασιλείου κρατούσε ατομικό λογαριασμό.
- δ) από τα δάνεια που έκανε σε επιχειρηματίες της Μυτιλήνης, Έλληνες ή Τούρκους και την είσπραξη αντίστοιχων τόκων. Για το 1891 είχε 46 ομόλογα που ανέρχονταν στο ποσό των 1.698.339,8 γρόσια.³⁸

38. Ρ. Σιφναιου, Στοιχεία για την οικονομία και την κοινωνία της Λέσβου το 19^ο αιώνα, Λεσβιακά, τόμος ΙΒ', 1989, σελ. 314

Παρακάτω δίνονται ορισμένες τιμές του 1891:

Μεροκάματο ενός ζευγά	13,26 γρόσια
Μεροκάματο μιάς γυναίκας	3 γρόσια
Τιμή πώλησης λαδιού	29,25/λαγήνι
1 γομάρι λίπασμα	3 ή 2,14 γρόσια
1 οκά σακκιά	6 γρόσια
1 κιλό τσιμέντο γαλλικό	35 γρόσια
Ραβδιστικά ή μάζεμα 1 μοδιού	69,14 γρόσια
1 άλογο	2.160 γρόσια
1 αγώγι ελιάς	1 ¼ γρόσια
αλεστικά 1 μοδιού	40 γρόσια

Λογαριασμοί ελαιοτριβείου

Τα σημαντικότερα έσοδα προέρχονται από την πώληση 31.631 λαγηνιών λαδιού και πυρήνας. Έτσι τα έσοδα 1891 – 93 του ελαιοτριβείου φθάνουν τα 896.895 γρόσια.

Από τον κατάλογο εξόδων που φθάνει τα 875.770 γρόσια τα σπουδαιότερα ποσά έχουν ξοδευτεί ως εξής – για αγορά ποσοτήτων λαδιού από διάφορους παραγωγούς, για πληρωμή της δεκάτης πάνω στην ελιά και το λάδι, για φόρους του εργοστασίου: 809 γρόσια για το 1893, 87.085 για μισθοδοσία μηχανικού, 45 μετζήτια το μήνα, για κατασκευή μεγάλης αποθήκης λαδιού 32.651 γρόσια.

Όσον αναφορά τα κέρδη του ελαιοτριβείου στα τρία χρόνια υπάρχει μια εικόνα, λογιστικά τουλάχιστον, ισοσκελισμένη: ΕΞΟΔΑ 875.770 γρόσια – ΕΣΟΔΑ 896.895 γρόσια. Τα κέρδη που φαίνονται είναι 21.125 γρόσια. Ωστόσο πρέπει να λάβουμε υπόψη ότι στη στήλη των εξόδων περιλαμβάνονται τέσσερις μήνες επιπλέον εργασίας, ότι ένα μέρος αυτών των εξόδων έχει δαπανηθεί σε αγορά ποσοτήτων λαδιού που μετά θα πουληθούν στο γραφείο εμπορίας των Αφών Βασιλείου. Τονίζουμε ότι τα ελαιοτριβεία της εποχής

εκείνης ήταν πραγματικά χρυσορυχεία, πράγμα που δεν φαίνεται από τα παραπάνω λογιστικά δεδομένα.³⁹

Τα ελαιοτριβεία τροφοδοτούν το νησί με την βασική παραγωγή αγροτικών και βιομηχανικών προϊόντων. Τα σημαντικότερα κέρδη προέρχονται από τον τοκισμό και το εμπόριο. Από την άλλη μεριά οι Λέσβιοι που είναι εγκατεστημένοι στη Ρωσία, Ρουμανία, Αίγυπτο δεν επενδύουν στη βιομηχανία του νησιού. Είναι μεταπράτες. Διατηρούν στο εξωτερικό τις κύριες οικονομικές τους δραστηριότητες και προτιμούν να γυρνάνε πίσω και να χτίζουν μεγαλοπρεπείς θερινές κατοικίες και να αγοράζουν γη.

Σημείωση

1 γομάρι = 120 οκάδες

1 λαγήνι = 6,45 οκάδες = 8.19 κιλά

Η αντιστοιχία τούρκικων νομισμάτων το 1983 είναι:

1 λίρα = 108 γρόσια

1 μετζήτι = 20 γρόσια

1 γρόσι = 40 παράδες

---

39. Ρ. Σιφναιου, σελ. 316

ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΙΔΙΑΣ ΕΠΟΧΗΣ ΒΥΡΣΟΔΕΨΕΙΑ – ΣΑΠΩΝΟΠΟΙΕΙΑ

Η σύντομη αναφορά που θα ακολουθήσει για τα βυρσοδεψεία και τα σαπωνοποιεία πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια ένταξης των βιομηχανικών κτιρίων στο περιβάλλον τους. Βέβαια οι παραγωγικές λειτουργίες αυτών των εργοστασίων είναι διαφορετικές. Το δικαίωμα όμως για αυτή την αναφορά δίνεται από τα ίδια τα κτίρια τα οποία ανήκουν στην ίδια κατηγορία, δηλαδή στην ίδια βιομηχανική αρχιτεκτονική.

Γνωρίζουμε ότι τα ελαιοτριβεία συναντιούνται στα χωριά ως αυτόνομες μονάδες, μια ή και περισσότερες ανάλογα με την παραγωγή του λαδιού. Το ίδιο ισχύει και για τα σαπωνοποιεία. Αντίθετα τα βυρσοδεψεία ^(φωτ. 75, 76) βρίσκονται συγκεντρωμένα στην άκρη της πόλης ή του χωριού. Γενικά χαρακτηριστικά είναι ο μεγάλος όγκος τους και η σημασία τους στον ιστό της πόλης. Οι διαφορές τους είναι ελάχιστες και δεν ξεφεύγουν από τα χαρακτηριστικά της αρχιτεκτονικής των αρχών του 20^{ου} αιώνα. Όμως η σημαντική διαφορά των βιομηχανικών αυτών κτιρίων είναι ο ρόλος τους με το περιβάλλον. Τα ελαιοτριβεία βρίσκονται στα δάση της ελιάς ενώ τα βυρσοδεψεία κοντά στη θάλασσα. Τα ταμπακικά όπως αλλιώς λέγονται σε σχέση με την υπόλοιπη πόλη (κατοικίες – λιμάνι) σχηματίζουν νοητά ένα σχήμα «L», έχοντας αυτά στο κέντρο ή στη γωνία του σχήματος.⁴⁰ Δηλαδή διαπιστώνουμε ότι η πόλη και η κατοικίες δεν βρίσκονταν σε άμεση επαφή με τα βυρσοδεψεία και πιο συγκεκριμένα η απόσταση που τα χώριζε ήταν αρκετά μεγάλη. Και αυτό γιατί η μυρωδιά της ταμπακίλας που δημιουργούταν κατά το διάστημα της δέψης, τα υποχρέωναν να συγκεντρώνονται στις άκρες των χωριών ή των πόλεων. Αυτή η σχέση έρχεται σε αντίθεση με τα ελαιοτριβεία αλλά και τα σαπωνοποιεία τα οποία εντάσσονται στην πόλη και ο ρόλος είναι σημαντικός στη ζωή των ανθρώπων.

40. Δ. Κροκιδής, Η παραδοσιακή βιομηχανία της βυρσοδεψίας στα Καρλοβάσια Σάμου, Εισήγηση στο συνέδριο «Η Σάμος από τα βυζαντινά χρόνια μέχρι σήμερα», Σάμος, Απριλίου 1995, σελ. 45

75. Βυρσοδευείο στην Παναγιούδα

76. Βυρσοδευείο στη Σάμο.

Όσο αναφορά την αρχιτεκτονική τους θεωρήσαμε αναγκαίο να αναλύσουμε ξεχωριστά τη μορφολογία και την τυπολογία του κάθε κτιρίου.

Τα βυρσοδεψεία είναι διώροφα κτίρια όπου στο ισόγειο υπάρχει ο χώρος αποθήκευσης, στον όροφο υπάρχει ο χώρος τελειοποίησης των δερμάτων ενώ ο δεύτερος όροφος χρησιμοποιείται για το στέγνωμα των δερμάτων. Στον όροφο υπάρχει πόρτα χωρίς πρόβολο η οποία χρησίμευε στην άμεση μεταφορά των τελειοποιημένων δερμάτων. Γενικευμένη είναι η χρήση του αετώματος και της εμφάνισης ενός στρογγυλού φεγγίτη. Χαρακτηριστικό της κύριας όψης τους είναι η συμμετρία των ανοιγμάτων. Στο πάνω μέρος τους υπάρχουν ανακουφιστικά τόξα από συμπαγή τούβλα. Τα κουφώματα που υπάρχουν στα ανοίγματα είναι ξύλινα. Τα υλικά κατασκευής των κτιρίων είναι η πελεκητή πέτρα, το κεραμίδι, το ξύλο και το σίδηρο. Η στέγη είναι δίριχτη με κεραμίδια γαλλικού τύπου, η οποία γίνεται αντιληπτή λόγω της μορφής της αλλά και του κοκκινωπού χρώματος σε αντιπαράθεση με το ωχρώδες της πέτρας. Όλα τα γαιώδη χρώματα των υλικών τόσο και της πέτρας όσο και του κεραμιδιού συναρμονίζονται μεταξύ τους. Στην εξωτερική τους εμφάνιση είναι σχεδόν όλα όμοια, τοποθετούνται κατά την ίδια διάταξη στην ίδια περιοχή. Η διάταξη στο χώρο γίνεται με την πρόσοψη παράλληλη ως προς το δρόμο ενώ η άλλη πλευρά κάθετη ως προς αυτόν. Τα βυρσοδεψεία χαρακτηρίζονται από το μεγάλο όγκο τους, τη γερή κατασκευή και το σχήμα τους.⁴¹

Όσον αναφορά τα σαπωνοποιεία, αυτά αποτελούνται από δύο κτίρια που βρίσκονται σε επαφή το ένα με το άλλο. Η διάταξη των κτιρίων ήταν αυτή που επέβαλε την κατασκευή και τη δομή της παραγωγής. Στο ισόγειο του μικρού κτιρίου ήταν τοποθετημένα τα καζάνια ^(φωτ. Β1) όπου έβραζαν τα σαπούνια, η αντλία του ασβεστόνερου ^(φωτ. 79, 80) και της καυστικής ποτάσας, το πηγάδι και αργότερα το ατμοκάζανο. Στον πρώτο όροφο του μικρού κτιρίου ήταν το παράπηγμα της Διεύθυνσης και οι χοάνες των καζανιών από όπου γινότανε η λήψη του σαπωνοπολτού. Ο πρώτος και ο δεύτερος όροφος του μεγάλου κτιρίου ήταν το

⁴¹ Δ. Κροκίδης, σελ. 50 - 58

77. Σαπωνοποιείο στο Πέραμα. Κόλλος Γέρας.
 Πηγή: Ν. Σιφανάκης

78. Σαπωνοποιείο Πούλια στο Πλωμάρι. Ο χώρος του ξηραντηρίου στον 3^ο όροφο.
 Πηγή: Ν. Σιφανάκης

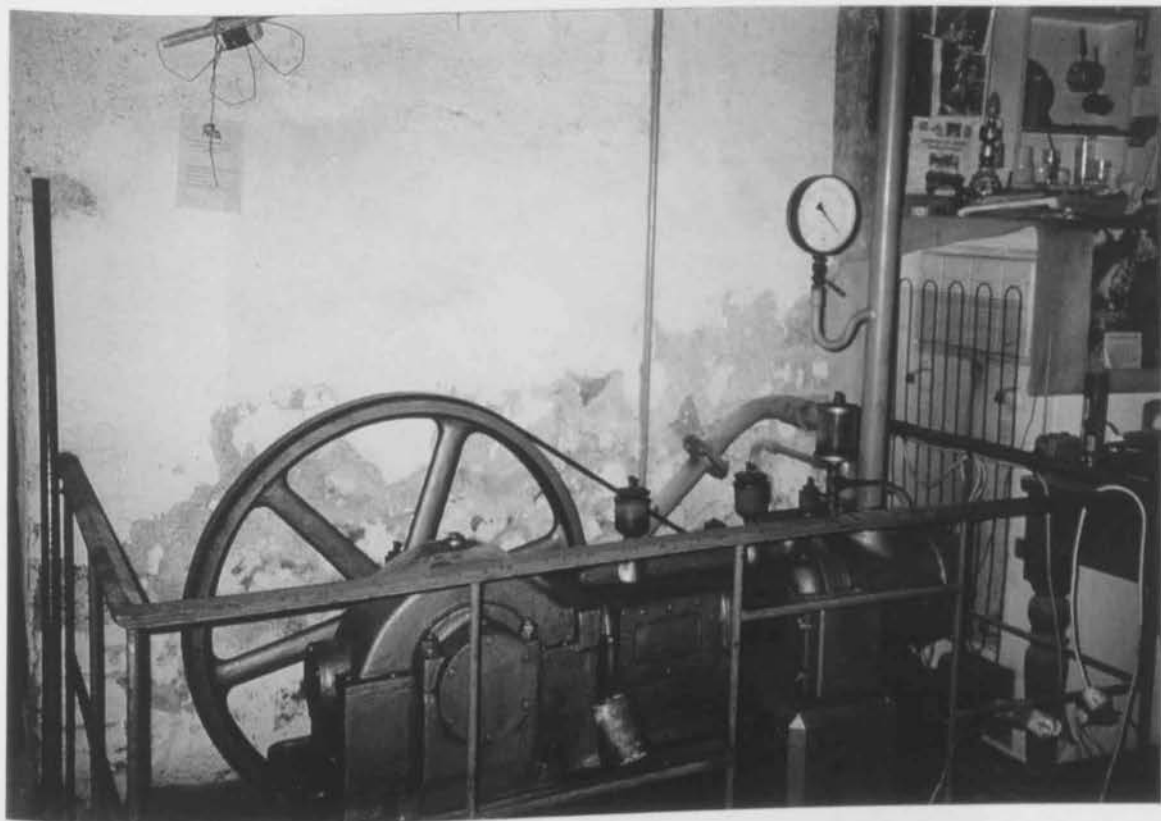
ξηραντήριο, ^(φωτ. 76) δηλαδή ο χώρος όπου στρωνόταν το σαπούνι για να στεγνώσει, να σφραγιστεί, να κοπεί και να συσκευαστεί.⁴²

Τα σαπωνοποιεία τα χαρακτηρίζει ο μεγάλος όγκος τους, ^(φωτ. 77) τα πολλά ψηλά παράθυρα, τα καρφωτά κουφώματα και γενικά τις απλές κατασκευές φτιαγμένες για να εξυπηρετούν συγκεκριμένες ανάγκες. Οι τοίχοι τους είναι από λιθοδομή, ενώ οι πέτρες μεταφέρονται από διάφορα σημεία της περιοχής. Σαν συνθετικό υλικό χρησιμοποιήθηκε η λάσπη και η θηραϊκή γη. Οι καμινάδες και τα καζάνια έχουν κατασκευαστεί από συμπαγές τούβλο. Συνήθως η στέγη του μεγάλου κτιρίου είναι τρίριχτη με ξύλινα ζευκτά και με γαλλικά κεραμίδια. Αντίθετα η στέγη του μικρού κτιρίου είναι δίριχτη με ξύλινα ζευκτά και βυζαντινά κεραμίδια. Στο ισόγειο δεν υπάρχει δάπεδο αλλά απλώς ισοπεδωμένο χώμα. Τα δάπεδα των ορόφων είναι ξύλινα. Τα κουφώματα είναι ξύλινα καρφωτά απλού τύπου με χρώμα γκρι ανοιχτό. Στα κουφώματα του ισογείου υπάρχουν προστατευτικές σιδεριές μεγάλης διατομής. Οι πόρτες εισόδου είναι συμπαγής ξύλινες, βαριάς κατασκευής και εξωτερικά είχαν ξύλινες «φάλκες» που προστάτευαν το κτίριο από τα νερά των χειμάρρων.⁴³

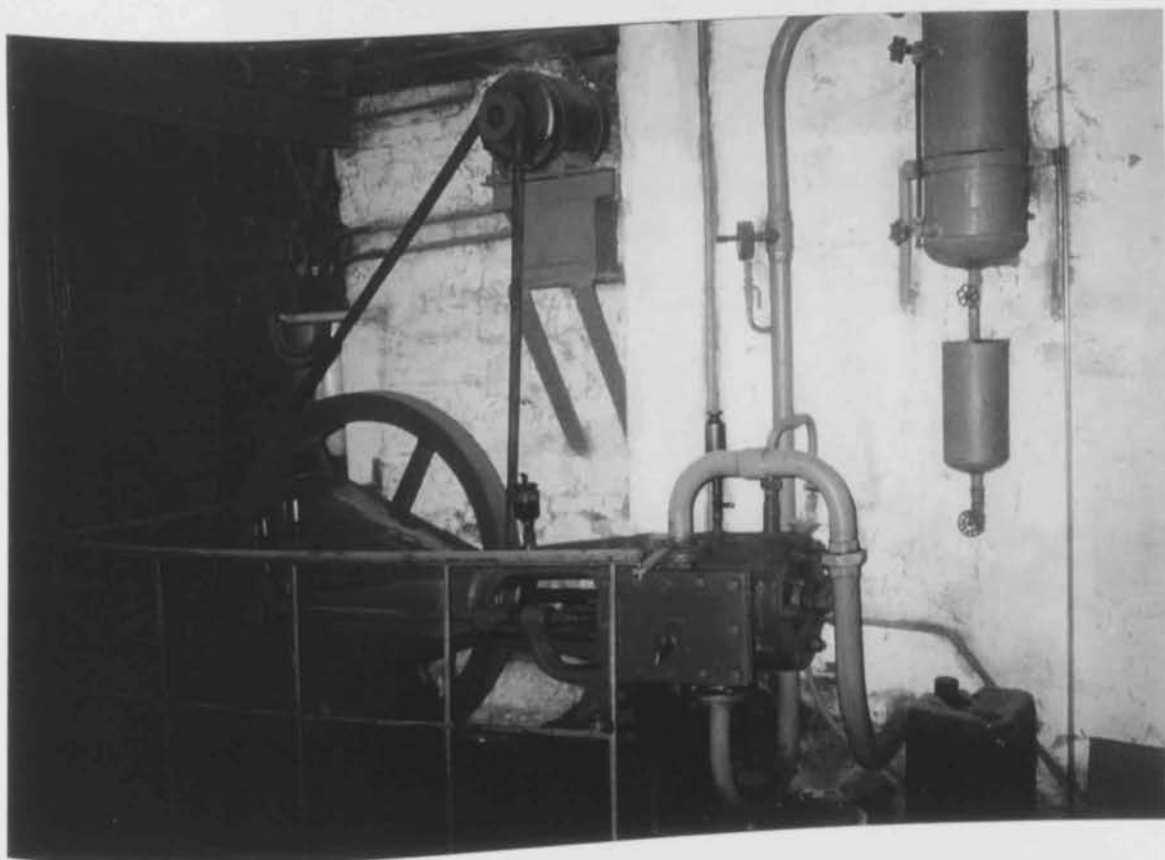
Σύμφωνα με τα παραπάνω και σε σύγκριση με τα χαρακτηριστικά των ελαιοτριβείων που έχουμε αναφέρει σε προηγούμενο κείμενο παρατηρούμε ότι τα βιομηχανικά αυτά κτίρια δεν διαφέρουν σε πολλά σημεία όσο αναφορά την αρχιτεκτονική τους δομή, αλλά η κύρια διαφορά τους όπως είπαμε εντοπίζεται στη λειτουργική τους διάταξη και τη θέση τους στην πόλη. Το σημαντικό είναι ότι αποτελούν μεγάλο κομμάτι της βιομηχανικής κληρονομιάς αυτού του τόπου και ότι χρειάζονται μέριμνα για τη συντήρηση και τη διατήρησή τους.

42. Ν. Σηφουνάκης, Βιομηχανικά κτίρια στη Λέσβο, 19^{ος} και αρχές 20^{ου} αιώνα, Νομαρχία Λέσβου, 1986, σελ. 126

43. Ν. Σηφουνάκης, σελ. 128

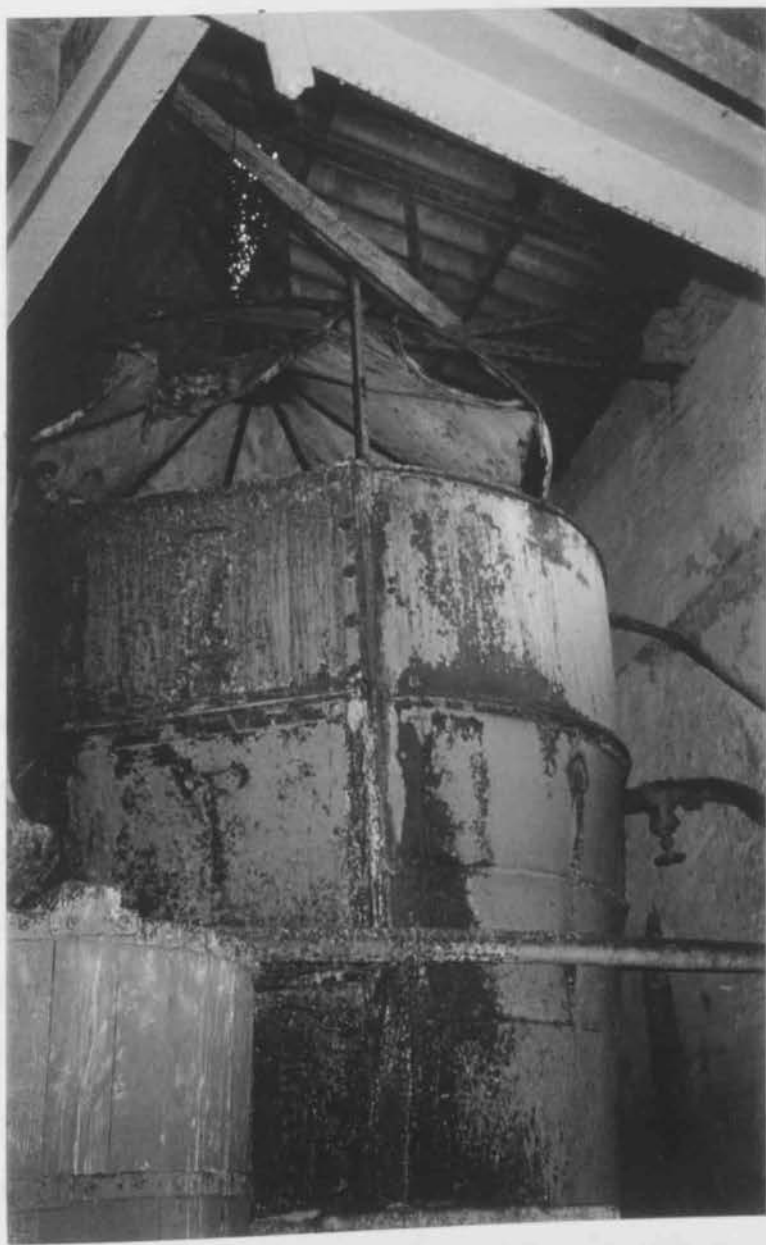

79. Αντλία στο σαπωνοποιείο Παπαρίσβα στη Μυτιλήνη.

80. Αεραντλία στο σαπωνοποιείο Παπαρίσβα στη Μυτιλήνη.

81. Το καζάνι σαπουνιού στον πρώτο όροφο του σαπωνοποιείου Παταρίσβα στη Μυτιλήνη.

ΕΛΑΙΟΤΡΙΒΕΙΑ ΣΕ ΆΛΛΑ ΜΕΡΗ

Σε άλλα μέρη της Ελλάδος όπως στην Κρήτη, στη Κέρκυρα, στα νησιά του Αιγαίου, Νίσυρο, Αίγινα, Κάρπαθο, τα περισσότερα ελαιοτριβεία είναι εγκατεστημένα στα ισόγεια των σπιτιών και στον όροφο ή στους ορόφους βρίσκεται η κατοικία. Αντίθετα στη Λέσβο τα ελαιοτριβεία είναι αυτοτελή μεγάλα συγκροτήματα. Κάθε πόλη της Λέσβου, κάθε χωριό, ακόμα και ο πιο μικρός οικισμός διαθέτει συνεταιριστικό ελαιοτριβείο, κοινοτικό ή δημοτικό και ανάλογα με το μέγεθος της περιφέρειας του ένα ή και περισσότερα ιδιωτικά.

Στους άλλους τόπους της Ελλάδος η παραγωγή του λαδιού γινόταν με ανάλογους τρόπους που είχαν ομοιότητες και διαφορές από αυτόν της Λέσβου. Τα παρακάτω στοιχεία αναφέρονται στα πρωτόγονα ελαιοτριβεία της Αίγινας, Καρπάθου και Αργολίδας.

Σε πολύ παλιά εποχή το ελαιοτριβείο στην Αίγινα είχε μια απλούστατη και υποτυπώδη μορφή. Τις ελιές τις μάζευαν από τις κορφές με παράξενες θασίτικες ανεμόσκαλες, τις διχαλωτές. Το ελαιοτριβείο αποτελούνταν από ένα μεγάλο χώρο που είχε μέσα τον αλογόμυλο, που αλέθει τις ελιές, τα πιεστήρια με τα τρίχινα σακούλια με τον πολτό που περιμένουν να πιεστούν. Υπήρχε το τζάκι για το ζεματιστό νερό και η ξύλινη δεξαμενή. Το λάδι το βάζανε σε πέτσινια ασκιά. Οι εργάτες δούλευαν ακόμα και τη νύχτα για να μη σαπίσει ο καρπός.⁴⁴

Τα περισσότερα ελαιοτριβεία στην Κάρπαθο είναι ιδιόκτητα, ενώ μερικά ανήκουν στην εκκλησία. Στο ελαιοτριβείο υπάρχει ο μύλος όπου αλέθονται οι ελιές και αποτελείται από την πάνω πέτρα (πανώπετρα) που γυρίζει με μουλάρι ή με δύο γυναίκες πάνω στην κατώπετρα. Και οι δύο πέτρες βρίσκονται πάνω σε ένα κυκλικό ύψωμα 75 εκατοστών το οποίο ονομάζεται «κάστρο». Στο κέντρο του κάστρου βρίσκεται η κατώπετρα.

44. Δ. Βασιλείαδης, Θεώρηση της αιγαιοπελαγίτικης αρχιτεκτονικής υπό ανήσυχη οπτική γωνία, Ε' έκδοση, Αθήνα 1979, σελ. 92

Όταν τελειώσει το άλεσμα μεταφέρουν το χαμούρι σε μια σκάφη κοντά στην οποία βρίσκεται το καλούπι, δηλαδή ένας τετράγωνος ξύλινος τύπος.⁴⁵

Στην Αργολίδα η παραγωγή λαδιού γινόταν με μια μεγάλη πέτρα όπου η κοιλότητά της ήταν αλλού φυσική και αλλού τεχνητή. Στο κοίλωμα έριχναν τον καρπό και κυλώντας πάνω στην κινητή πέτρα, τον έλιωναν και μάζευαν τις λιωμένες ελιές. Αυτές τις έβαζαν σε τρίχινο σακί και το σακί σε μεγάλο κοφίνι. Πάνω στο σακί που περιείχε το ζυμάρι έβαζαν βαριές πέτρες και το λάδι έσταζε λίγο – λίγο από το κοφίνι σε ένα ταψί μέσα στο οποίο το είχαν τοποθετήσει. Για να βγει περισσότερο λάδι, βουτούσαν το σακί με το ζυμάρι σε καζάνι με βραστό νερό. Το νερό διέλυε περισσότερο το ζυμάρι καθώς ένα άλλο μέρος ακόμα του λαδιού ανέβαινε στην επιφάνεια του νερού, από όπου ο ιδιοκτήτης το μάζευε με ένα κομμάτι ξερό νεροκόλοκυθο, μορφωμένο σε σχήμα πιάτου ή με το «φιαλίδιο» ή με άλλο ανάλογο σκεύος. Το ζυμάρι ή και ολόκληρες τις ελιές τις άδειαζαν σε μεγάλο καλάθι όπου τις πατούσαν με γυμνά πόδια για να βγάλουν το λάδι, όπως γίνεται περίπου με το πάτημα των σταφυλιών.⁴⁶

45. Ν. Σηφουνάκης, Βιομηχανικά κτίρια στη Λέσβο, 19^{ος} και αρχές 20^{ου} αιώνα, Νομαρχία Λέσβου, 1986, σελ. 56 - 57

46. Ν. Σηφουνάκης, σελ. 53 - 54

ΕΜΠΟΡΙΚΑ ΚΑΙ ΜΕΣΙΤΙΚΑ ΓΡΑΦΕΙΑ

Σ' αυτό το κεφάλαιο θα γίνει μια ονομαστική αναφορά στις εμπορικές εταιρείες και στα ελαιοεμπορικά - ελαιομεσιτικά γραφεία της εποχής εκείνης και συγκεκριμένα στις αρχές του 20^{ου} αιώνα.

Η εκπνοή του 19^{ου} αιώνα υπήρξε σταθμός εφόσον τότε συντελούνται και ολοκληρώνονται οι απαραίτητες διεργασίες για την έξοδο του νησιού από τη στασιμότητα που επέφερε η τουρκική κατάκτηση. Έτσι η Μυτιλήνη έγινε αποκλειστικά πόλη του λαδιού και πόρος του νησιού ήταν μόνο το λάδι. Αυτό φαίνεται από τα ελαιοεμπορικά γραφεία που εργάστηκαν στη διακίνηση του λαδιού. Έτσι έφθασε στο σημείο στο σημείο να έχει περισσότερα από είκοσι ελαιομεσιτικά γραφεία και άλλες τόσες εταιρείες.⁴⁷ Ο κόσμος που απασχολιόταν σε αυτή τη διακίνηση ήταν πολύς, αφού η μονοκαλλιέργεια της ελιάς δημιούργησε πολλά μικροεπαγγέλματα, μικροβιοτεχνίες μαγαζιών που συνωστίζονται κατά μήκος του κυρίου οδικού άξονα της Μυτιλήνης και των κωμοπόλεων, διακινώντας τα εισαγόμενα προϊόντα ή προϊόντα - εργαλεία που χρειάζονται για την ελαιοσυλλογή και την επεξεργασία του λαδιού όπως καλάθια για τις «μαζώχτρες», «τουλούμια» από τραγίσιο δέρμα, «τσουπιά» φτιαγμένα από κατσικίσια τρίχα, σαμάρια για τα ζώα αλλά και σκεύη κεραμικής τέχνης που κατασκευάζονται στην Αγιάσο και στον Μανταμάδο. Έτσι ήρθε η οικονομική και πνευματική ανάπτυξη του τόπου αυτή την εποχή.⁴⁸

Οι εταιρείες που υπήρχαν άνηκαν στην πλειοψηφία τους σε έλληνες υπηκόους. Πολλές από αυτές ήταν οικογενειακής μορφής. Οι μέτοχοι των εταιρειών ασχολούνται παράλληλα με τη διαχείριση και επίβλεψη της κτηματικής τους περιουσίας. Οι εταιρείες αποτελούν δείκτη του γεωγραφικού χώρου, ο οποίος προσέλκυε το εμπορικό και επιχειρηματικό ενδιαφέρον των Λεσβίων, κατά τη χρονική αυτή περίοδο. Όσες εδρεύουν εκτός νήσου, έχουν σχέση με την Αίγυπτο και την Κωνσταντινούπολη.

47. Θ. Παρασκευαϊδής, Χρονικά, Ελαιοεμπορικά - Ελαιομεσιτικά γραφεία, Πυρηνέλαιουργεία και Ραφινερίας που υπήρξαν στη Μυτιλήνη καθώς και Σαπωνοποιεία, Λεσβιακά, Δελτίον της εταιρείας λεσβιακών μελετών, τόμος ΙΒ', 1989, σελ. 336

48. Π. Αργύρης, Λέσβος: Από την κατάκτηση (1462) στη σύγχρονη εποχή, Λέσβος η Αιολική, Αθήνα 1995, σελ. 58

Μια από τις πιο επικερδής και διαδεδομένες την εποχή αυτή επιχειρήσεις υπήρξε και η επεξεργασία δερμάτων.⁴⁹

Τυπικοί εκπρόσωποι της νέας γενιάς επιχειρηματιών, προσαρμοσμένων στις συνθήκες της μεγάλης αγοράς, προέρχονται από τις οικογένειες Κουρτζή, Μουζάλα, Βασιλείου (Μυτιλήνη), Σουρλάγκα (Γέρα), Παπουτσάνη, Τραγάκη, Πούλια (Πλωμάρι), κ.α. των οποίων οι δραστηριότητες φθάνουν μέχρι τη Βάρνα, την Οδησό, την Κωνσταντινούπολη, τη Σμύρνη, την Αλεξάνδρεια, κ.α..

Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση των Κουρτζήδων, των οποίων οι επιχειρήσεις καλύπτουν την πρωτογενή και δευτερογενή παραγωγή, τις μεταφορές (ακτοπλοία Αιγαίου), το χρηματοπιστωτικό κεφάλαιο και τον Τύπο (εφημερίδα «Λέσβος»)⁵⁰.

Οι εταιρείες έχουν διαιρεθεί σε τρεις ενότητες: I) Εταιρείες με έδρα τη Μυτιλήνη II) Εταιρείες με έδρα την Κωνσταντινούπολη και τέλος III) Εταιρείες με έδρα την Αίγυπτο. Σημειώνουμε ότι οι πληροφορίες που υπάρχουν γι' αυτές τις εταιρείες δηλαδή για το τι εμπορεύονταν και ποιες ήταν οι δραστηριότητές τους, είναι ελάχιστες. Αυτές είναι:⁵¹

I) Με έδρα τη Μυτιλήνη

α) Εταιρεία «ΣΙΜΟΥ ΠΟΛΙΤΑΚΗ»

β) Εταιρεία «ΑΔΕΛΦΟΙ Χ^η ΧΡΙΣΤΟΦΑ ΚΑΙ ΜΩΡΑΪΤΟΥ»

γ) Εταιρεία «ΑΔΕΛΦΟΙ ΒΕΝΛΗ ΚΑΙ ΣΙΑ». Διευθυντής και μέλος αυτής της εταιρείας ο Μιχαήλ Βενλής ήταν Οθωμανός υπήκοος, κάτοικος Μυτιλήνης. Κατά πάσα πιθανότητα το εμπορεύσιμο είδος της εταιρείας ήταν το λάδι, το σαπούνι και τα δέρματα.

δ) Εταιρεία «ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΤ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ»

I') Με έδρα άλλες περιοχές του νησιού.

α) Εταιρεία «ΑΔΕΛΦΟΙ Δ. ΓΕΩΡΓΑΝΤΕΛΛΗ»

β) Εταιρεία «Δ. ΖΑΦΕΙΡΑΚΗ ΚΑΙ Ι. ΚΥΡΙΑΚΟΥ» με έδρα το Μόλυβο.

49. Ε. Π. Βλάχου, Εμπορικές εταιρείες με έδρα τη Μυτιλήνη, Κωνσταντινούπολη, και Αίγυπτο μέσα από συμβολαιογραφικές πράξεις του ελληνικού υποπροξενείου Μυτιλήνης, Λεσβιακά, Δελτίον της εταιρείας Λεσβιακών μελετών, τόμος Π', 1991, σελ. 87 - 91

50. Π. Αργύρης, σελ. 56

51. Ε. Π. Βλάχου, σελ. 89 - 108

II) Με έδρα την Κωνσταντινούπολη.

α) Εταιρεία «ΟΔΥΣΣΕΩΣ ΜΑΡΙΝΑΚΗ ΚΑΙ ΣΙΑ»

β) Εμπορικός οίκος «ΑΔΕΛΦΩΝ Γ. ΚΑΙ Ι. ΚΟΥΠΑ»

III) Εταιρείες με έδρα την Αίγυπτο

α) Εταιρεία «ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΚΑΙ ΣΙΑ»

β) Εταιρεία «ΑΔΕΛΦΩΝ ΣΗΜΑΝΤΗΡΗ» με έδρα την Αλεξάνδρεια.

γ) Εταιρεία «ΑΔΕΛΦΩΝ Δ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ»

δ) Εταιρεία «ΑΛΑΜΑΝΕΛΛΗΣ ΚΑΙ ΚΟΥΤΣΑΣ»

Εκτός από τις παραπάνω εταιρείες υπάρχουν όπως προαναφέραμε και τα γραφεία τα οποία διακρίνονται σε δύο κατηγορίες, στα ελαιομεσιτικά και τα ελαιοεμπορικά. Αυτά είναι τα εξής:⁵²

I) Καταστήματα που εμπορεύονταν ελαιόλαδο και σαπούνι

α) Κατάστημα ΑΔΕΛΦΩΝ ΤΣΑΪΛΑΝΗ με φορτώσεις ελαιόλαδου στο εξωτερικό.

β) ΑΔΕΛΦΟΙ ΔΟΥΚΑΡΕΛΛΗ με φορτώσεις ελαιόλαδου στο εσωτερικό και στο εξωτερικό.

γ) Π. Μ. ΚΟΥΡΤΖΗΣ

δ) ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΑΞΙΩΤΗΣ, σαπωνοποιείο και φορτώσεις σαπουνιών και λαδιού στην Τουρκία.

ε) Σαπωνοποιείο ΑΔΕΛΦΩΝ ΡΟΥΣΕΛΛΗ

II) Ελαιομεσιτικά γραφεία προ του 1930 (φωτ. 82)

α) ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΟΝΤΗΣ επί της οδού Λαδάδικα

β) ΓΡΑΜΜΗΣ-ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗΣ, οδός Χίου

γ) ΑΘΑΝΑΣΟΓΛΟΥ-ΧΑΤΖΗΜΑΝΩΛΑΚΗΣ - Λαδάδικα

δ) ΣΤΑΥΡΟΣ ΧΑΤΖΗΓΩΑΝΝΟΥ, οδός Χίου

ε) ΣΩΤΗΡΧΟΣ επί της οδού Λαδάδικα

III) Ελαιομεσιτικά που λειτούργησαν μετά το 1930

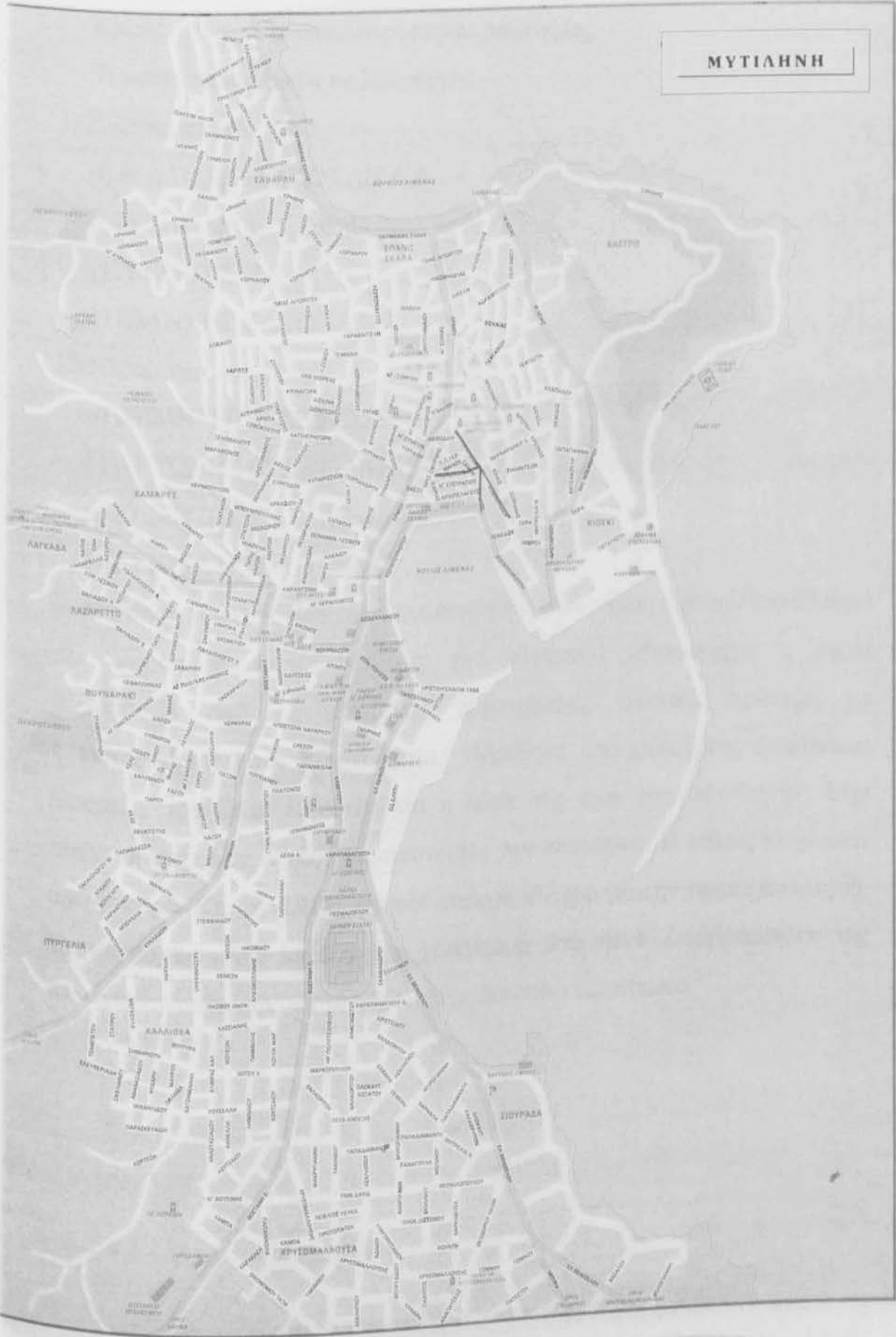
α) ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ, Πηγαδάκι

β) ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΣ ΠΑΥΛΟΥ, οδός Μητροπόλεως

γ) ΙΩΑΝΝΗΣ ΛΕΟΝΗΣ, οδός Λαδάδικα

52. Θ. Παρασκευαΐδης, σελ. 337 - 340

ΜΥΤΙΛΗΝΗ

82 Με κόκκινη γραμμή σημειώνονται οι δρόμοι όπου υπήρχαν οι ελαιοεμπορικές εταιρείες και τα ελαιομεσιτικά γραφεία στη Μυτιλήνη.

δ) ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΙΑΤΡΕΛΛΗΣ, οδός Κομνηνάκη

ε) ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΠΟΥΛΟΣ στην οδό Κομνηνάκη

Επίσης υπήρχαν πυρηνελουργεία και ραφινερίες.

Τι υφίστανται σήμερα σε λειτουργία:

I) Ελαιοεμπορικά

α) Η Α.Π. ΚΑΤΣΑΚΟΥΛΗ Α.Ε.

β) Η ΕΛΠΑ Α.Ε. (Παπαρίσβας) (φωτ. Β3)

γ) Η ΕΣΕΜ Ε.Π.Ε.

δ) ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΛΛΗΣ

II) Ελαιομεσιτικά γραφεία

α) ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΤΣΕΓΚΟΣ

β) ΑΝΤΩΝΗΣ ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗΣ

γ) ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ

δ) ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΣ ΚΟΤΕΡΟΣ

Η άνθιση του εμπορίου και η ανάπτυξη της οικονομίας είχε σαν αποτέλεσμα την ίδρυση ιδιωτικής τράπεζας, την «Τράπεζα Μυτιλήνης», η οποία θεωρούνταν από τις αρτιότερα οργανωμένες ιδιωτικές τράπεζες με υποκαταστήματα στη Μικρά Ασία. Ιδρύθηκε από μέλος της οικογένειας Κουρτζή, τον Πάνο Κουρτζή και η έδρα της ήταν στη Μυτιλήνη. Είχε συγκεντρώσει όλες σχεδόν τις οικονομίες των κατοίκων. Η στάσις πληρωμών από την τράπεζα, το 1911, υπήρξε φοβερό πλήγμα για την τοπική οικονομία. Στην πτώχευση την παρέσυρε η χρεωκοπία του οίκου Ζαφειρόπουλου της Κωνσταντινουπόλεως, με τον οποίο είχε συνδεθεί οικονομικά.⁵³

53. Θ. Παρασκευαϊδης, σελ. 352

Τα στοιχεία που είναι γραμμένα πάνω στο κείμενο είναι:

Καταγραφή: 1987/10/10

83. Ελαιουργία Παπαρίσβα στην οδό Νικομηδείας στη Μυτιλήνη (ΕΛΠΑ Α.Ε.).

ΕΛΑΙΟΤΡΙΒΕΙΟ ΝΕΟΧΩΡΙΟΥ

Το ελαιοτριβείο του Νεοχωρίου χτίστηκε, σύμφωνα με προφορικές μαρτυρίες ανάμεσα στο 1899-1908. Η λειτουργία του σταμάτησε πριν 15 χρόνια περίπου. Παλιότερα το ελαιοτριβείο ήταν ιδιωτικό ενώ αργότερα αγοράστηκε από τη νομαρχία της Λέσβου.

Βρίσκεται στην είσοδο του οικισμού (σχ. 1), θεμελιωμένο επάνω σε βράχο και η αρχιτεκτονική του σέβεται τη μεγάλη κλίση του εδάφους. Στην νότια πλευρά του στηρίζεται σε τοίχο αντιστήριξης ^(φωτ. 84) με κλίση περίπου 8%, ο οποίος λειτουργεί και σαν φέρων οργανισμός της στέγης, όπως φαίνεται και στην τομή Β-Β, (σχ. 6). Η αρχιτεκτονική του δομή χαρακτηρίζεται από τη λιτότητα των υλικών. Το πέτρωμα που κυριαρχεί όχι μόνο στο ελαιοτριβείο αλλά και στη γύρω περιοχή είναι ο σχιστόλιθος ο οποίος δομείται σχεδόν ακατέργαστος, όπως εξωρύνγνεται από το γύρω χώρο. Το ξύλο με το οποίο κατασκευάστηκαν η στέγη, το πατάρι και τα κουφώματα είναι το πεύκο, η λεύκα και η καστανιά. Εξωτερικά είναι αρμολογημένο με ασβεστοκονίαμα του τύπου «σαρδέλα» χαρακτηριστικό στην ευρύτερη περιοχή, ^(φωτ. 90) επειδή ο σχιστόλιθος, το χτίσιμο του οποίου δημιουργεί κενά τα οποία θα πρέπει να καλύπτονται για την προστασία της τοιχοποιίας, στην οποία συνήθως χρησιμοποιείται κονίαμα από λάσπη.⁵⁴

Το κτίσμα σχεδιάστηκε για να εξυπηρετήσει αποκλειστικά ανάγκες παραγωγής. Στο εξωτερικό επίχρισμα έχουν χαραχθεί οριζόντιες γραμμές, οριζόντιο κάναβο με κάθετες υποδιαίρεσεις 40-50 εκατοστά σε σχέδια, τα «ξεστά» ^(φωτ. 89). Γύρω από τα μικρά παράθυρα είναι χαραγμένο στο σοβά το σχήμα που είχαν περιμετρικά τα παράθυρα των ελαιοτριβείων. Παρόμοια ξεστά συναντώνται και σε άλλες περιοχές της Μεσογείου όπως στην Φλωρεντία. Τα ξεστά είναι αυτά που μαρτυρούν τη δεξιοτεχνία, το μεράκι και την υπομονή του μάστορα.⁵⁵

Η τοιχοποιία των ελαιοτριβείων είναι ενισχυμένη με οριζόντιες σιδερένιες νευρώσεις τους ελκυστήρες, οι οποίοι είναι συνδεδεμένοι με οριζόντιους

54. Πληροφορία κυρίου Στρατή Φραντζέσκου, αρχιτέκτονα μηχανικού, κατοίκου Μυτιλήνης

55. Πληροφορία κυρίου Στρατή Φραντζέσκου

84. Ελαιοτριβείο Νεοχωρίου.

85. Δυτική όψη ελαιοτριβείου Νεοχωρίου. Οι επισκευές έχουν αρχίσει.

86. Βόρεια όψη του ελαιοτριβείου Νεοχωρίου.

87. Μικρά ανοίγματα στο βόρειο τοίχο για τον αερισμό του ελαιοκάρπου. Ελαιοτριβείο Νεοχωρίου.

88. Είσοδος στη βόρεια όψη η οποία έχει πρόσβαση στο πατάρι. Πιθανώς από εκεί έφερναν τις ελιές στο ελαιοτριβείο. Ελαιοτριβείο Νεοχωρίου.

ξύλινους στρωτήρες, ενσωματωμένους μέσα στην λιθοδομή. Αυτό γίνεται διότι, οι πλινθόκτιστοι τοίχοι πρέπει να αντέχουν στους κραδασμούς που προκαλούνται από τη λειτουργία των μηχανών.⁵⁶

Η κάτοψη του ελαιοτριβείου είναι ασύμμετρη (σχ. 2). Η πρόσβαση στο κτίριο γίνεται από τρεις εισόδους. Στη βόρεια όψη βρίσκονται δύο εισοδοί οι οποίες έχουν πρόσβαση στο πατάρι. Η κεντρική είσοδος βρίσκεται στη δυτική όψη. Το πατάρι που υπάρχει είναι ξύλινο και είναι αναρτημένο με σίδερα στα ζευκτά της οροφής του κτιρίου (σχ. 5). Από εκεί έριχναν μέσα στον ελαιόμυλο τον καρπό. Εκεί βρίσκονται οι αποθήκες του ελαιοκάρπου, δώδεκα συνολικά, των οποίων τα χωρίσματα είναι ξύλινα από καστανιά. Η σκάλα που οδηγεί στις μπατές του ορόφου είναι ξύλινη. Στην ανατολική πλευρά εσωτερικά του ελαιοτριβείου βρίσκεται το καζάνι και η ατμομηχανή η οποία εδράζεται σε ορθογώνιους δόμους από θηραϊκή γη ενωμένους με σίδερο και μολύβι. Τα πιεστήρια βρίσκονται στη νότια πλευρά και μπροστά σ' αυτά υπάρχουν σιδερένιες δεξαμενές για τη συλλογή του ελαιολάδου. Ο ελαιόμυλος είναι κάτω από το πατάρι ενώ ακόμα υπάρχει ο οριζόντιος άξονας τροχαλιών που έδινε κίνηση σε όλα τα μηχανήματα και βρίσκεται στην άκρη του χώρου που τον διατρέχει κατά μήκος της στέγης. Στον ίδιο χώρο επίσης, υπάρχουν οι αντλίες και η δεξαμενή του νερού, αφού στα ελαιοτριβεία η ποσότητα νερού που απαιτείται είναι μεγάλη. Τα μηχανήματα είναι όλα φερμένα από το μηχανουργείο Π. Μαστραντώνη στον Πειραιά.

Τα ανοίγματα βρίσκονται σε συμμετρική διάταξη στο νότιο τοίχο κοντά στα πιεστήρια για να φεύγει ο ατμός του καυτού νερού (σχ. 7). Λίγο φως προσθέτουν οι φεγγίτες της οροφής (σχ. 11). Μικρότερα ανοίγματα στο βόρειο τοίχο, πέντε στον αριθμό, χρησίμευαν για τον εξαερισμό του ελαιοκάρπου (σχ. 8). Στον νότιο τοίχο υπάρχουν τέσσερα παράθυρα και από ένα στην ανατολική και δυτική όψη, τα οποία εξασφάλιζαν τον αερισμό και ηλιασμό του κτιρίου (σχ. 9, 10). Η αναλογία πλάτους προς το ύψος των κουφωμάτων πλησιάζει το 1:2. Οι παραστάδες των παραθύρων είναι από πωρόλιθο ή από ροδόχρωμο ανυδρίτη. Τα κουφώματα είναι ξύλινα και οι

56. Πληροφορία κυρίου Στρατή Φραντζέσκου

89. «Ξεστά» στο ελαιοτριβείο του Νεοχωρίου.

90. Αρμολόγημα τύπου «σαρδέλα» χαρακτηριστικό της περιοχής στο ελαιοτριβείο Νεοχωρίου.

21. Είσοδος η οποία επίσης έχει
πρόσβαση στο πατάρι.
Ελαιοτριβείο Νεοχωρίου.

πόρτες είναι ξύλινες δίφυλλες^(φωτ. 92). Τα παράθυρα προστατεύονται από σιδεριές. Πάνω από τα ανοίγματα υπάρχουν ανακουφιστικά τόξα από συμπαγείς πλίνθους.

Η λιθόκτιστη καμινάδα του ελαιοτριβείου βρίσκεται στην ανατολική πλευρά εξωτερικά του κτιρίου πάνω σε τετραγωνική βάση. Το ύψος της βρίσκεται σχεδόν στο ύψος του κτίσματος. Είναι επιχρισμένη σε αντίθεση με άλλα ελαιοτριβεία που είναι εμφανής πλίνθοι.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον αποτελεί η τετράριχτη στέγη με διαφορετική απόληξη στη μεριά της κεντρικής εισόδου και φέρτε από ξύλινα ζευκτά από καστανιά^(φωτ. 95, 96) με επικάλυψη από κεραμίδι (σχ. 12, 13). Η στέψη της στέγης είναι από μαρμαρόπετρα.

Στο παραπάνω ελαιοτριβείο έχουν γίνει μελέτες για τη μετατροπή του σε μουσείο, στο οποίο θα υπάρχει ο μηχανολογικός εξοπλισμός και ο επισκέπτης θα μπορεί να διαβάσει τη διαδικασία του τρόπου παραγωγής του λαδιού.

Η επισκευές γίνονται με τέτοιο τρόπο ώστε να μην αλλοιωθεί ο χαρακτήρας του κτιρίου. Έτσι, ο σκελετός της στέγης επισκευάζεται και ενισχύεται με ξύλο εγχώριας πεύκης ή καστανιάς, ενώ η επικάλυψη της γίνεται με κεραμίδια τουρκικού τύπου, πάνω από στεγανοποιητική μεμβράνη. Στην τοιχοποιία υπάρχει στρωτήρας από οπλισμένο σκυρόδεμα διαστάσεων 40x40 και η απόληξη του γίνεται με μαρμαρόπετρα και αρμολογείται με ασβεστοτσιμεντοκονία. Η λιθοδομή ενισχύεται με τσιμεντέσεις. Τα κουφώματα και τα χωρίσματα των αποθηκών βάφονται με βερνίκι. Η υπάρχουσα δεξαμενή νερού επιχρίεται εσωτερικά με πατητή τσιμεντοκονία, ενώ το δάπεδο γίνεται ξύλινο.⁵⁷

Στο σχέδιο 14 φαίνεται η λεπτομέρεια πόρτας της νέας εισόδου. Πάνω από τα κουφώματα φτιάχνεται ξύλινη προεξοχή με επικάλυψη φύλλου μολυβιού πάχος τριών χιλιοστών (σχ. 15) και κατασκευάζεται ξύλινο στέγαστρο με επικάλυψη κυματοειδούς λαμαρίνας (σχ. 16). Όπως φαίνεται και στο τοπογραφικό διάγραμμα (σχ. 17) γειτονικά του ελαιοτριβείου δημιουργείται χώρος στάθμευσης ενώ εκεί που τώρα λαμβάνουν χώρα θερινές εκδηλώσεις

57. Πληροφορία κυρίου Στρατή Φραντζέσκου

παλιότερα ήτανε αποθήκες του ελαιοκάρπου ή παράγκες όπως χαρακτηριστικά τις λένε οι ντόπιοι. ^(φωτ 107)

Η λειτουργία αυτή του ελαιοτριβείου ως μουσείο θα πληρεί τις κοινωνικές και πολιτισμικές ανάγκες του χωριού αλλά και ολόκληρης της Λέσβου.

93 Η σκάλα που οδηγεί στις μπατές του ορόφου. Ελαιοτριβείο Νεοχωρίου.

94 Οι αποθήκες τις ελιάς στο πατάρι. Ελαιοτριβείο Νεοχωρίου.

95. Η στέγη. Ελαιοτριβείο Νεοχωρίου

96. Τα ζευκτά της στέγης στο ελαιοτριβείο Νεοχωρίου είναι από καστανιά.

97 Εσωτερικά του ελαιοτριβείου
στο Νεοχώρι.

98 Το καζάνι όπως φαίνεται από το
πατάρι. Ελαιοτριβείο
Νεοχωρίου.

29. Πιεστήρια στο ελαιοτριβείο Νεοχωρίου. Διακρίνεται η φίρμα «Π. Μαστραντώνης – Εν Πειραιεί».

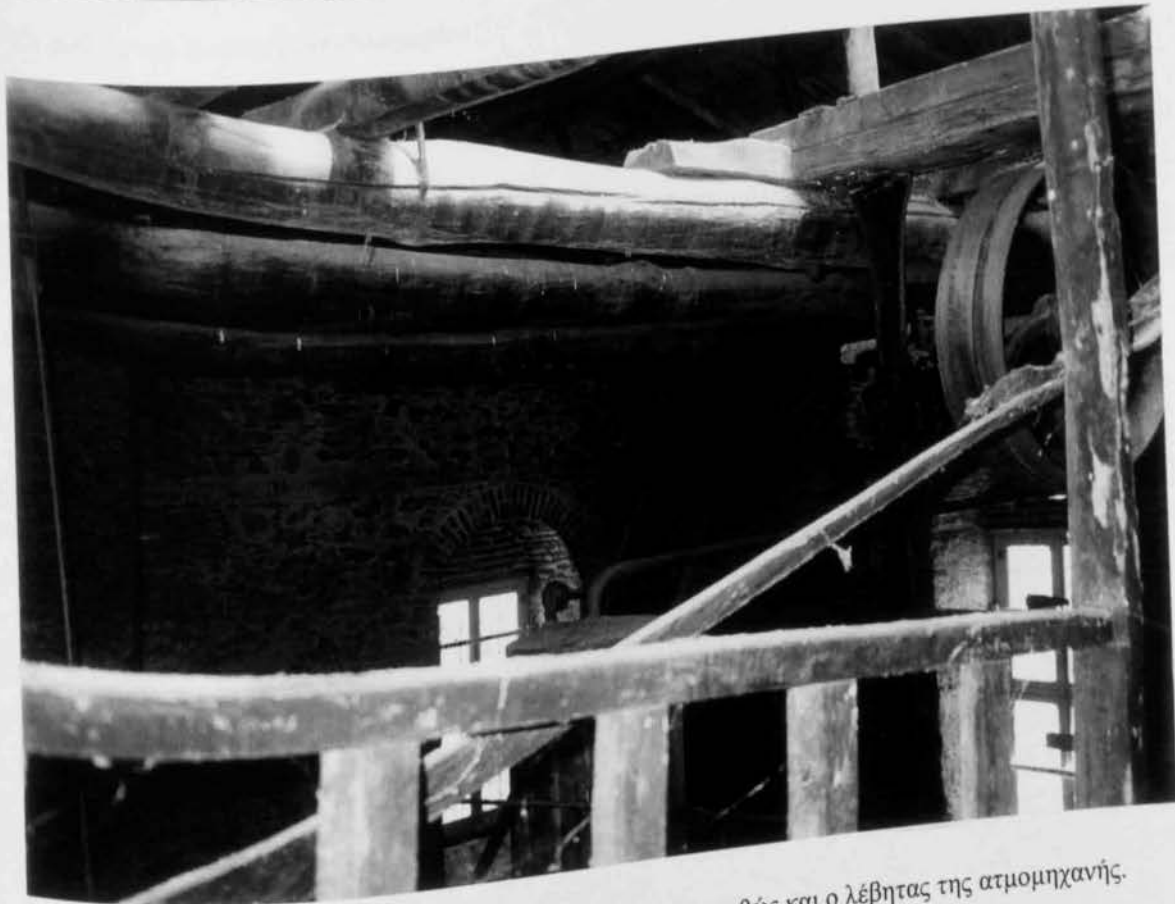
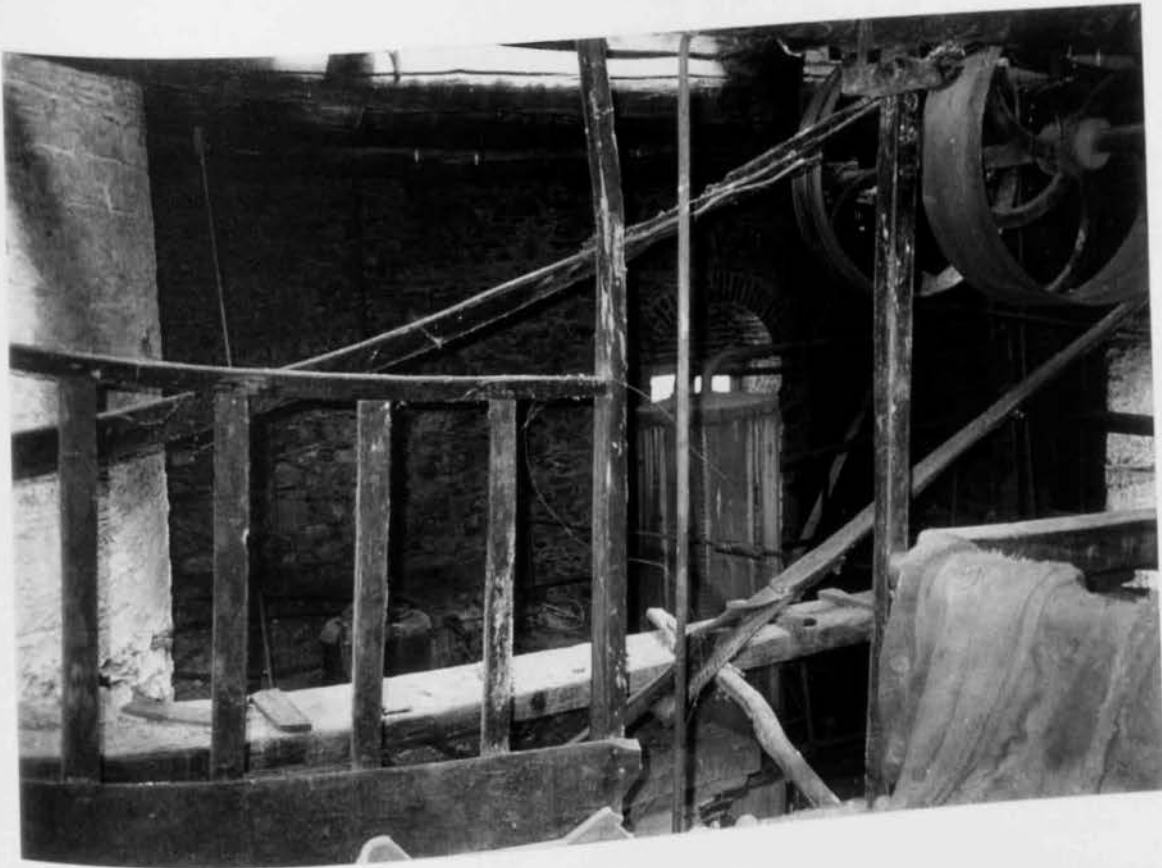

30. Κάτω στη φωτογραφία διακρίνεται η δεξαμενή νερού του ελαιοτριβείου.

Ολ. Ελαιοτριβείο Νεοχωρίου. Ο
ελαϊόμυλος

...ρίστη από

103, 104 Στις φωτογραφίες διακρίνεται ο οριζόντιος άξονας τροχαλιών καθώς και ο λέβητας της ατμομηχανής.

105. Οι αντλίες του ελαιοτριβείου Νεοχωρίου

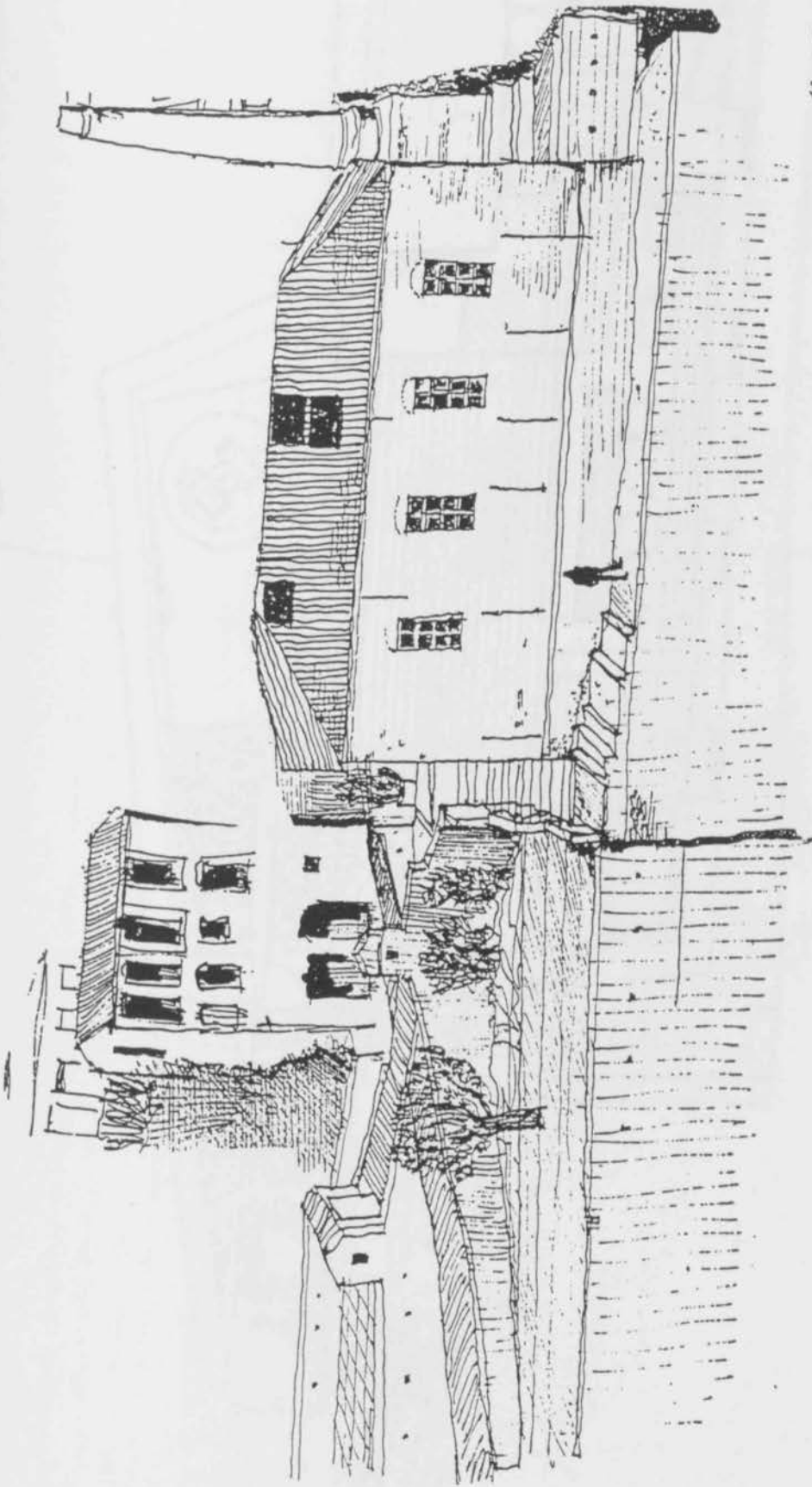

106. Το πατάρι του ελαιοτριβείου.

107. Χώρος θερινών εκδηλώσεων στο Νεοχώρι εκεί όπου παλιά ήταν αποθήκες τις ελιάς.

18-95
Ε. ΦΡΑΝΤΖΕΣΚΟΣ

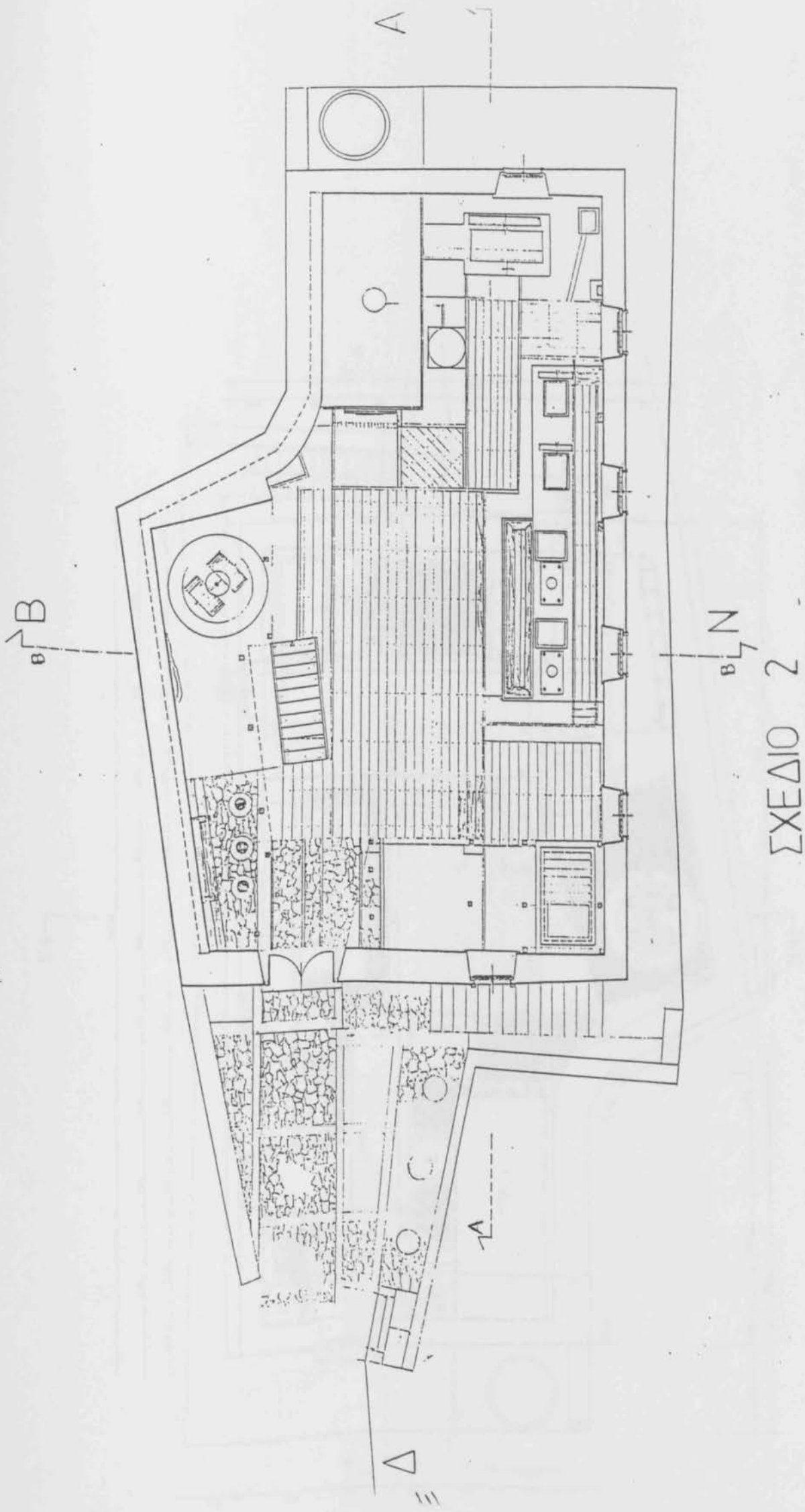
ΣΧΕΔΙΟ 1

ΠΡΟΟΠΤΙΚΟ
ΠΡΟΤΑΣΗ
PROPOSAL

Πτυχιό-επιχειρησίου: Φραντζέσκος Σπυρίδης, αρχιτέκτων - μηχανικός.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΤΕΙ ΠΕΙΡΑΙΑ

ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΟ ΝΕΩΣΩΡΙΟ

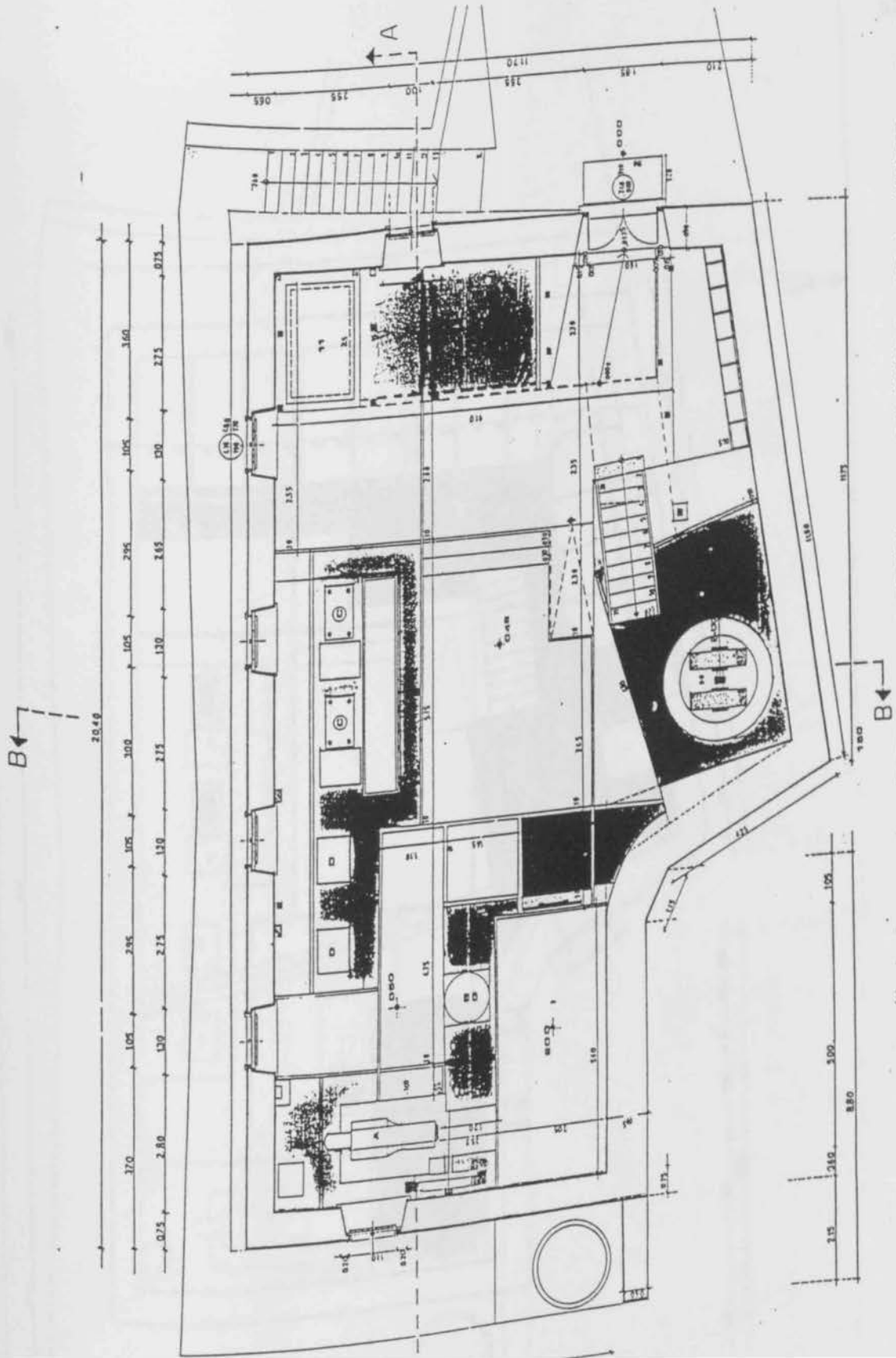

ΣΧΕΔΙΟ 2

ΚΑΤΩΦΗ ΙΣΟΓΕΙΟΥ 1:100
PLAN LEVEL 1 1:100

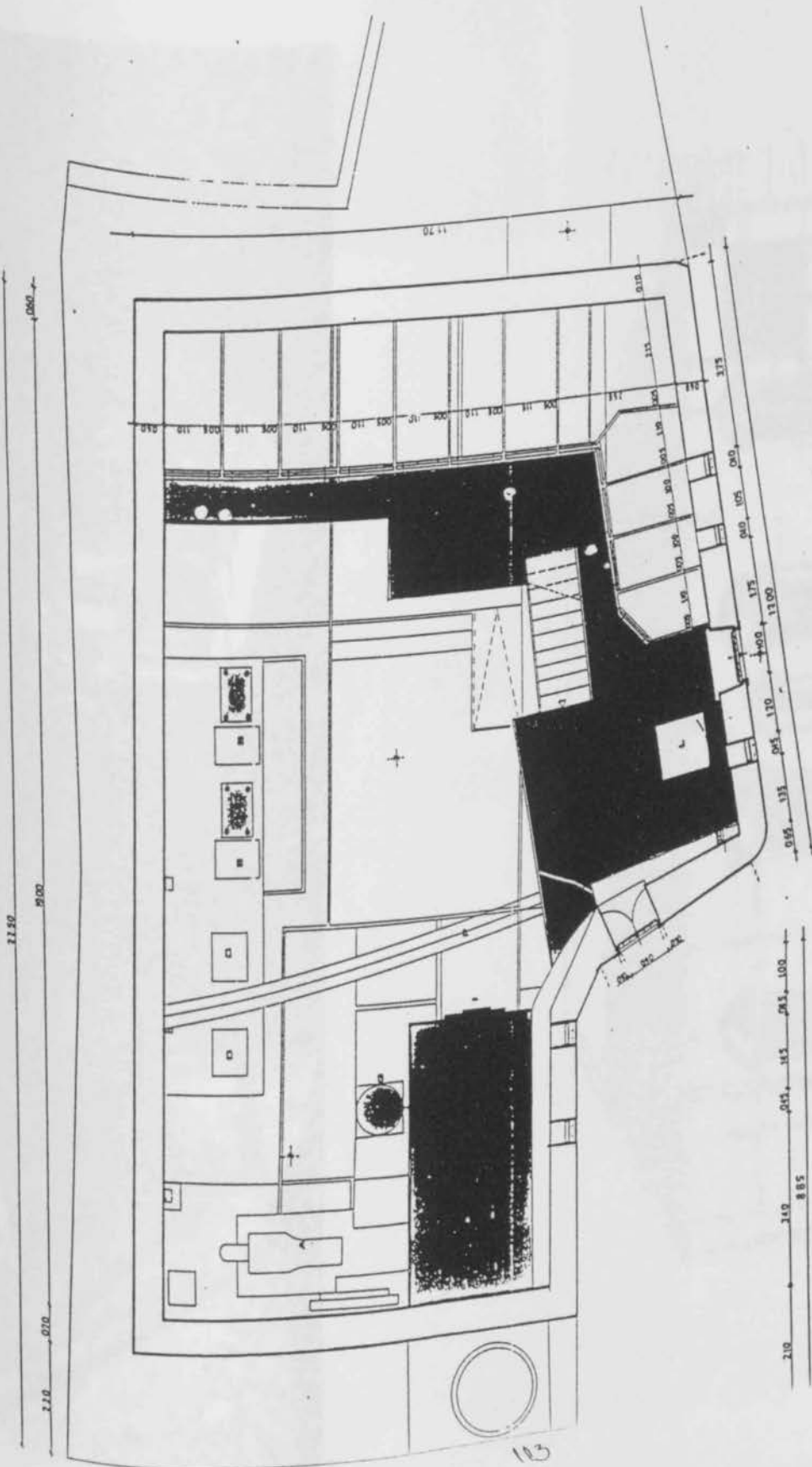
Παραστάσεις: Φραντζέσκος Σπυρίδης, Αρχιτέκτων - μηχανικός.

ΚΑΤΩΦΗ ΙΣΟΓΕΙΟΥ 1:100
 ΠΛΑΝ Ι.Ε.Φ.Ε.Π. 1 1:1000

ΣΧΕΔΙΟ 3

Τηνι-Ενεργεια: Φραντζεσκος Στραπας, Αρχιτεκτων - Μηχανικος.

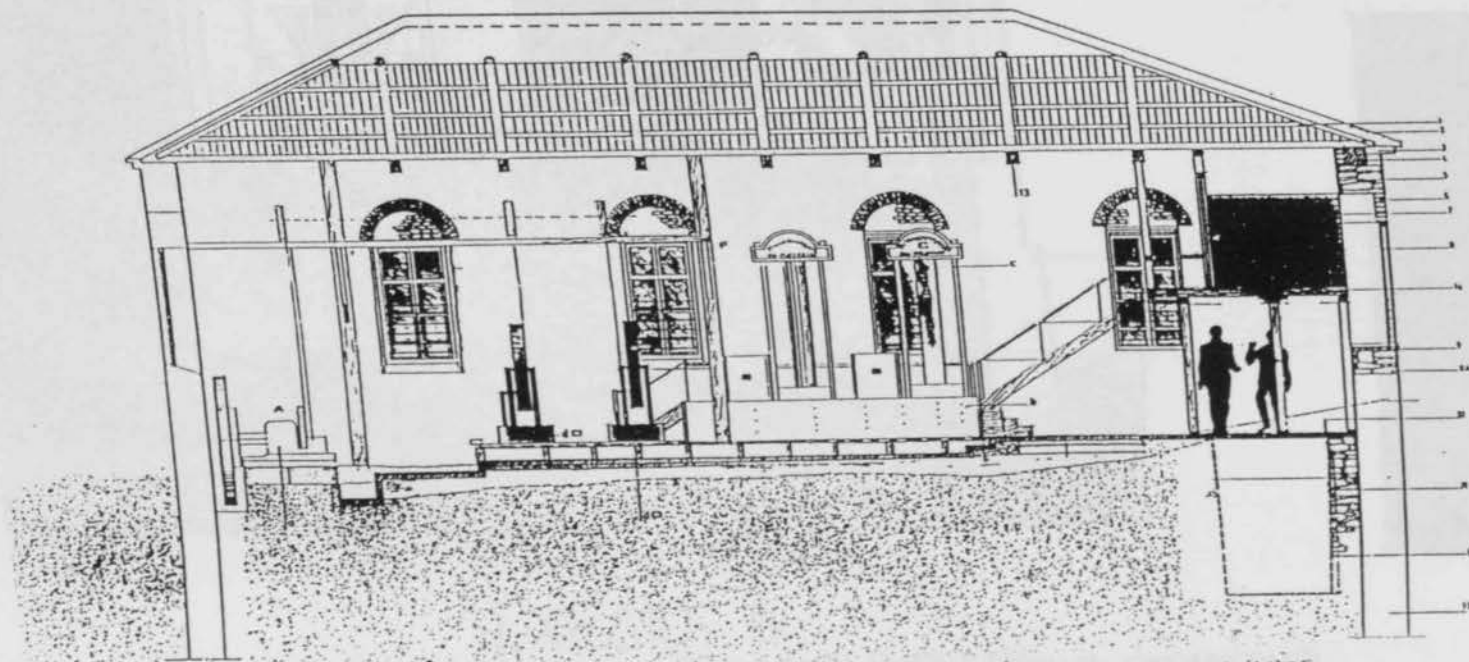
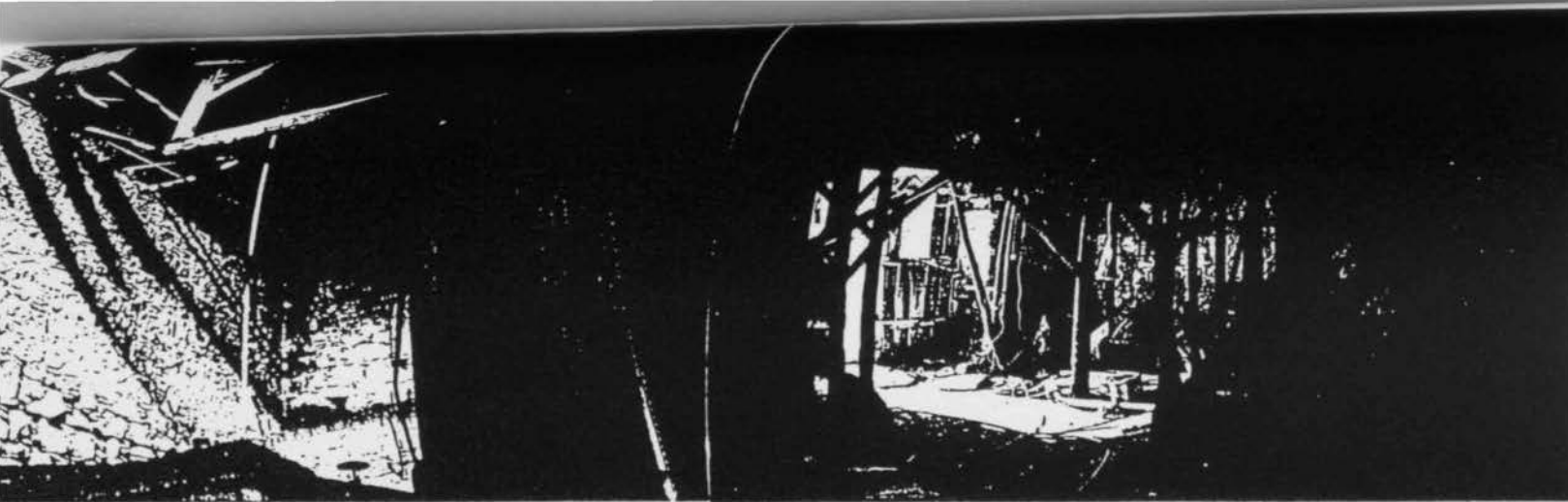

ΚΑΤΟΥΗ ΟΡΟΦΟΥ 1:100
 PLAN LEVEL 2 1:100

ΣΧΕΔΙΟ 4

Πλινθινο-ενεσφραγισμένο Στρατίνι, αρχιτεκτονικών - υδραυλικών.

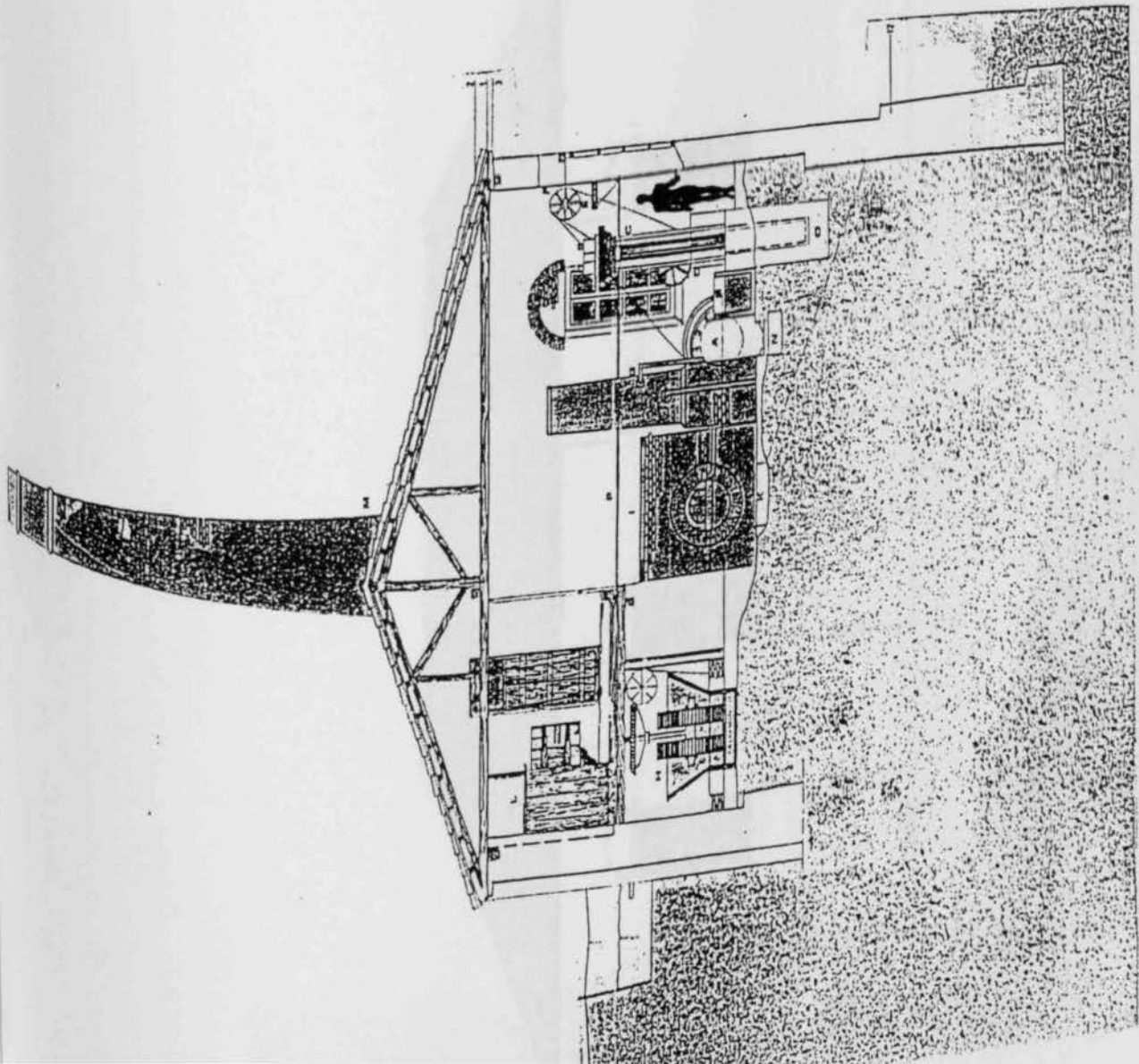
ΣΧΕΔΙΟ 5

- a) Ατμομηχανή.
- b) Σιδηρές δεξαμενές πιρτσινωτές συλλογής του ελαιόλαδου.
- c) Χαλύβδινα μεταλλικά πιεστήρια κατασκευασμένα στο Πειραιά από το εργοστάσιο Μαστραντώνη.
- d) Αντλίες- τροχαλίες.
- e) Οριζόντιος άξονας κίνησης τροχαλιών.
- f) Καβαλέτα στήριξης του άξονα.
- g) Τεπόζιτο ζεστού νερού.

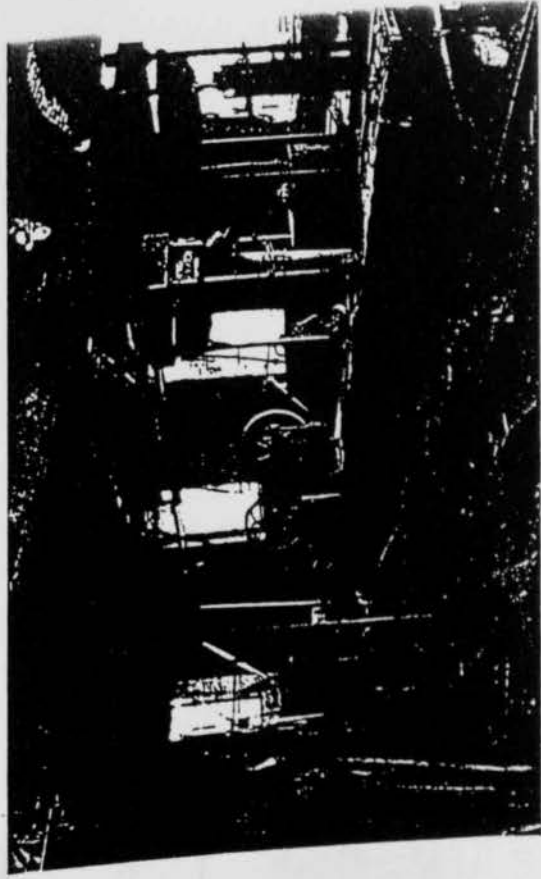
TOMH A-A 1:100
SECTION A-A 1:100

Πηγή - Ενεργειακή: Φραντζέσκος Στρατής, αρχιτεκτων - μηχανικός.

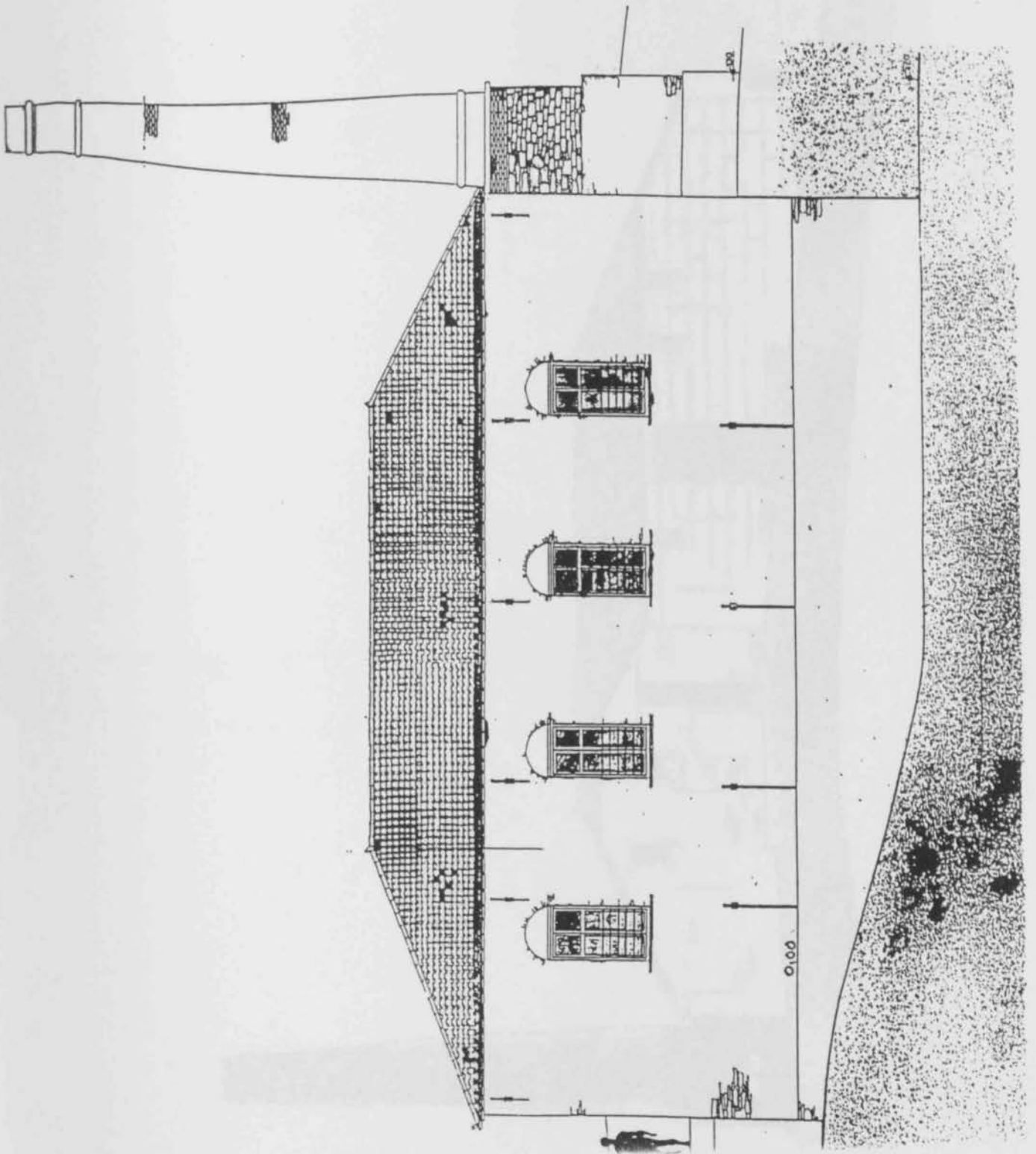
ΣΧΕΔΙΟ 6
 Πλινθι - Ενεσπεργία : Φραγλιέουος Σπαρτιός, Αρχιτέκτων - Αρχαριούος

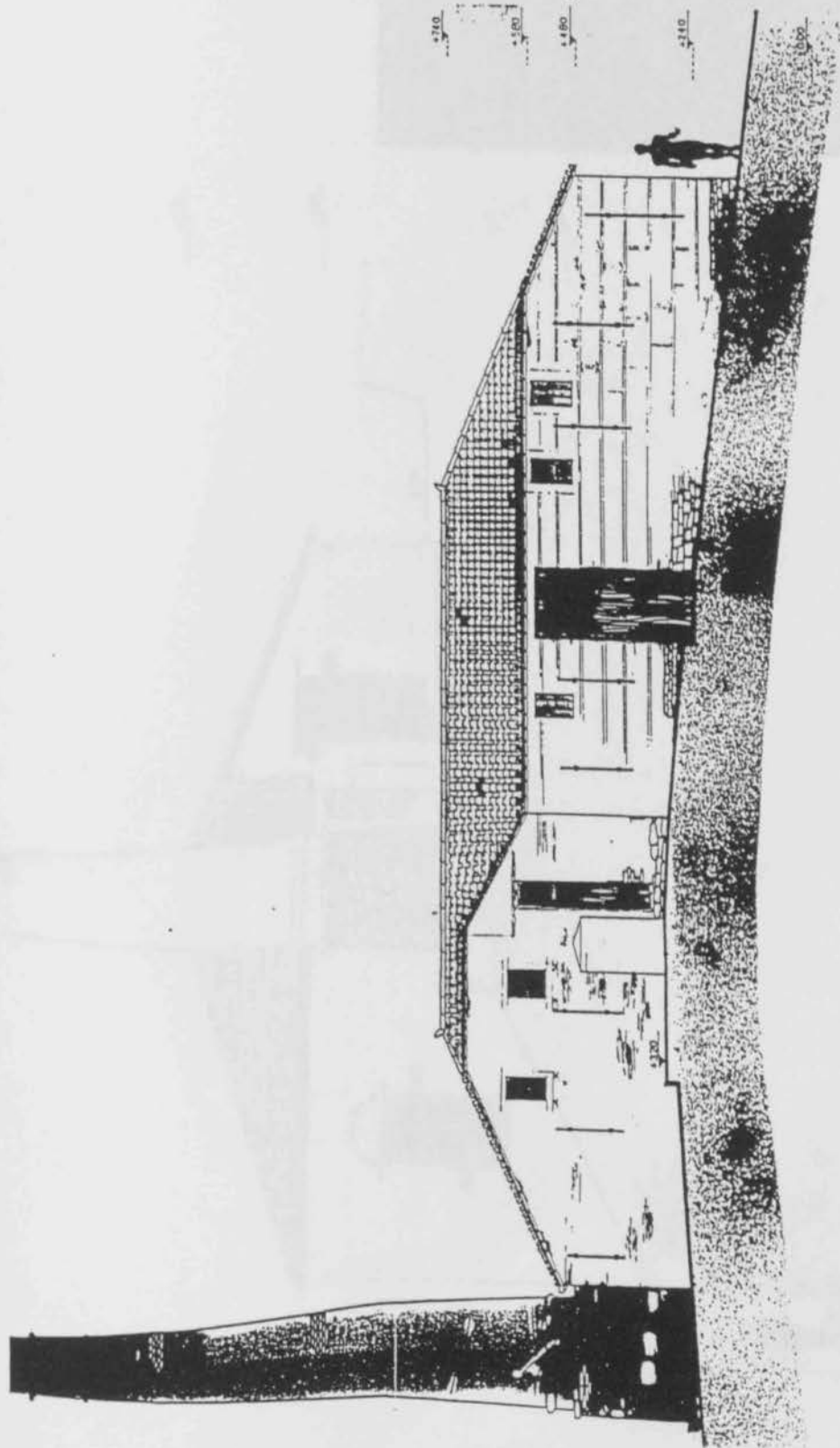

TOMH B-B 1:100
 SECTION D D 1:100

NOTIA OY'H 1:100
SOUTHERN FACADE 1:100

NOTIA OY'H 1:100

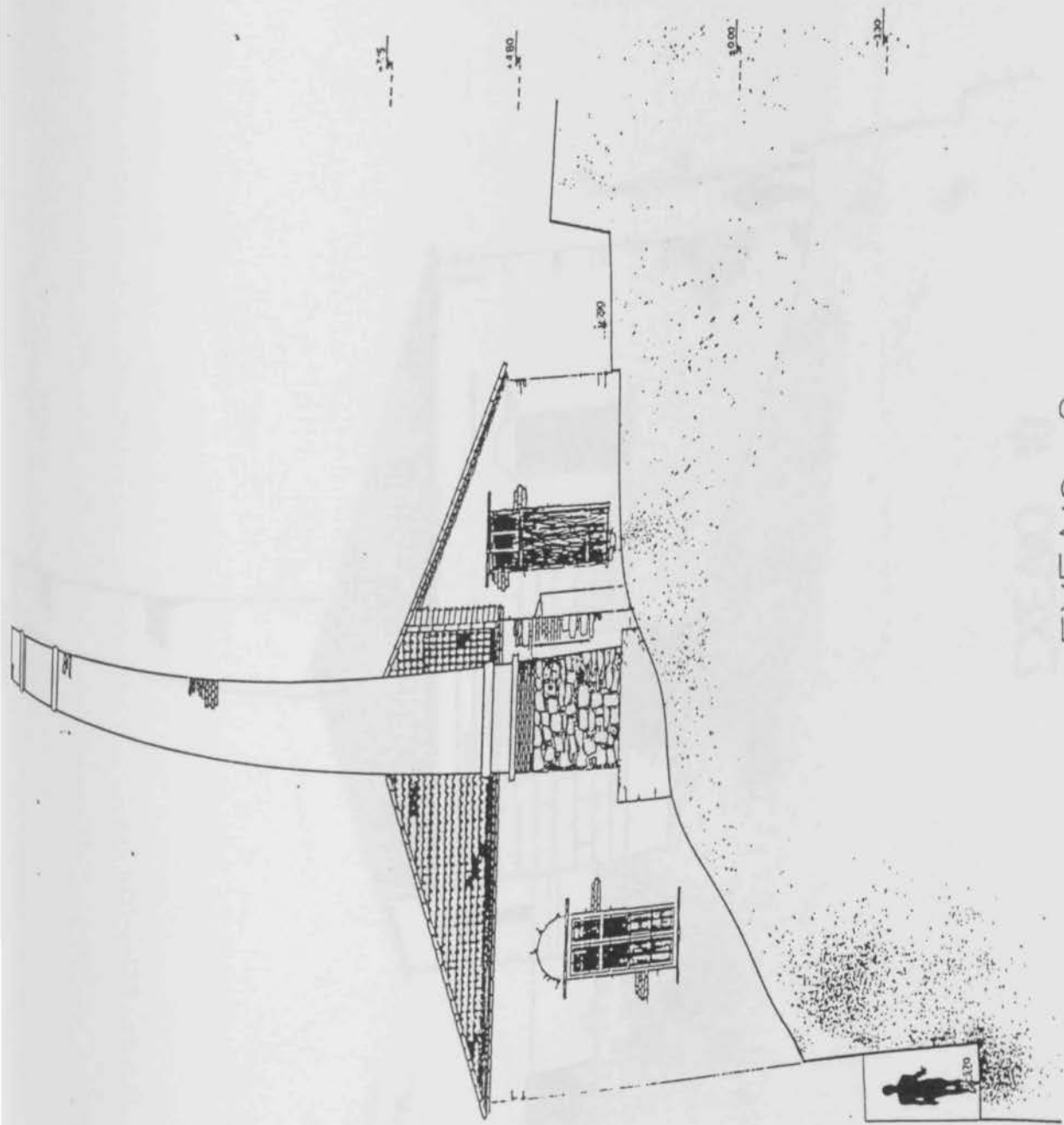

ΒΟΡΕΙΑ ΟΥΨΗ 1:100
NORTHERN FACADE 1:100

ΣΧΕΔΙΟ 8

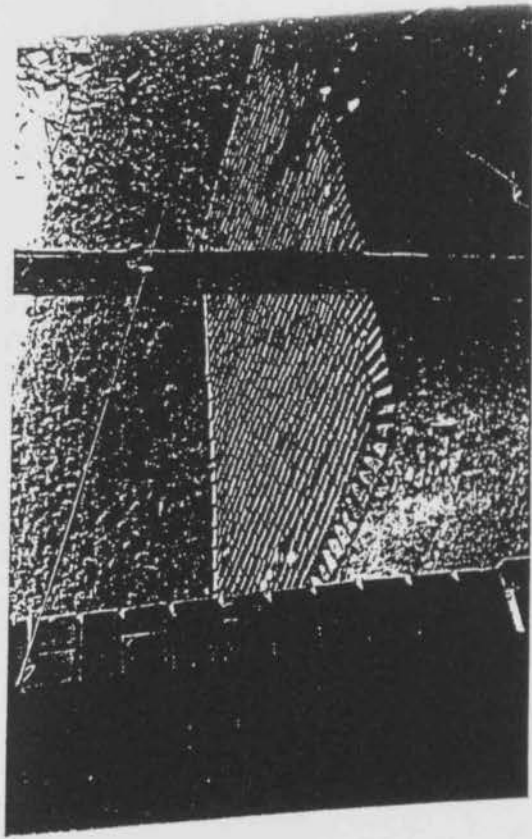
Κατασκευαστής: Φραντζέσκος Σπυρίδης, αρχιτέκτων - μηχανικός

ΣΧΕΔΙΟ 9.

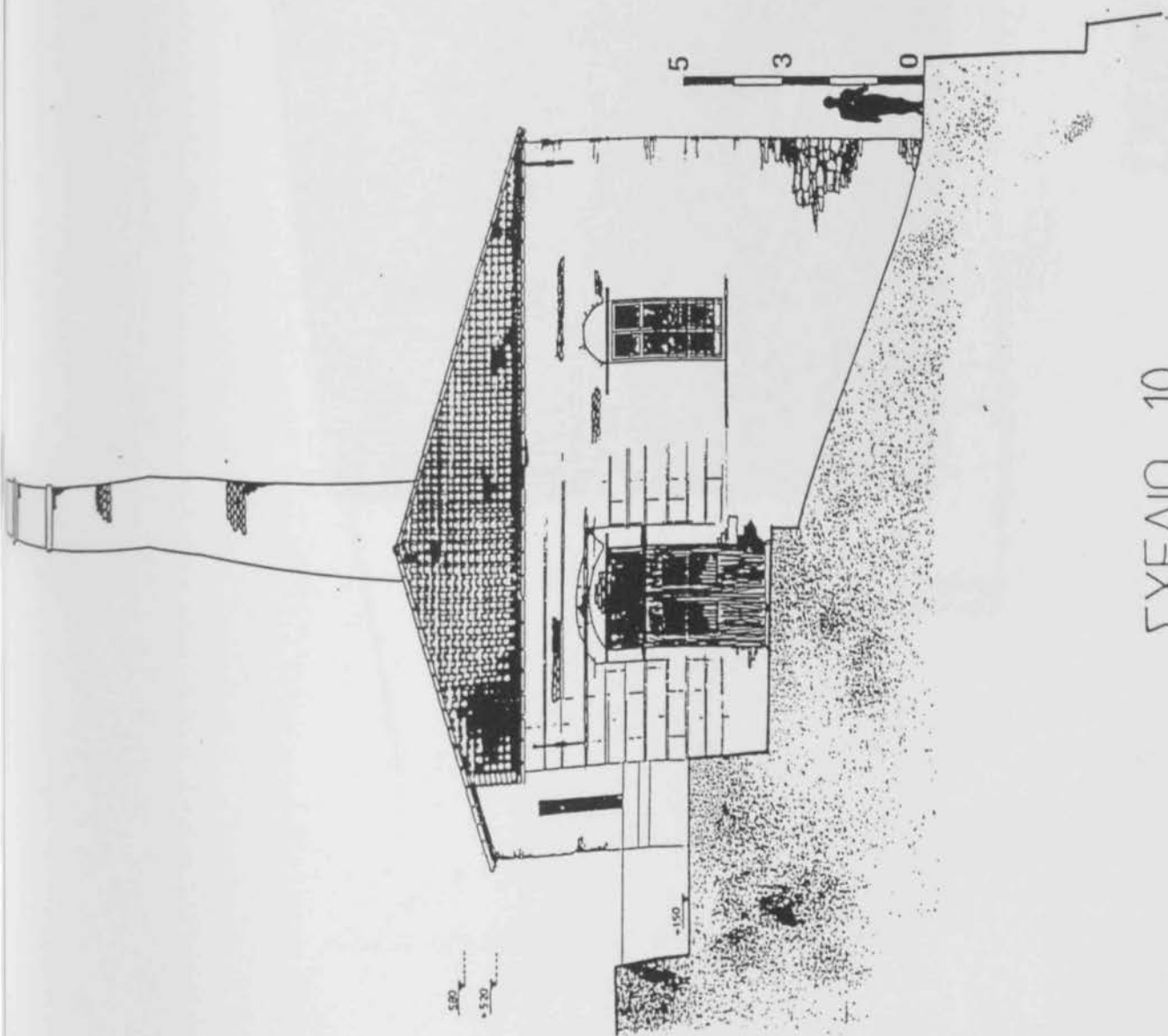
Πλινθι - ενέσπεργαία : Αρρακίεσμος Σιρπαιός, αρχιτεκτων - Παναγιώτης.

ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΟΥΪΗ 1:100
EASTERN FACADE 1:100

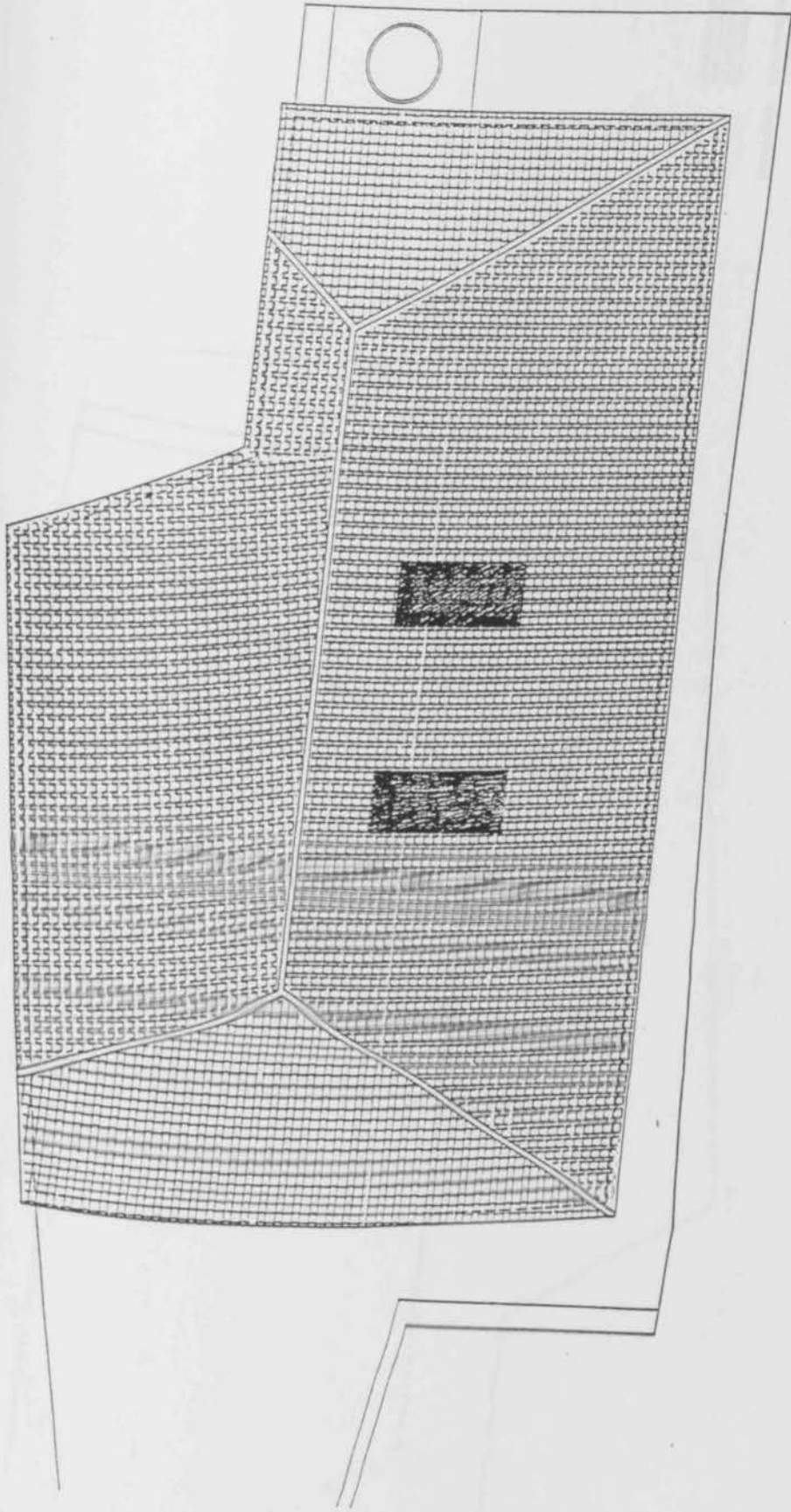

ΣΧΕΔΙΟ 10

ΔΥΤΙΚΗ ΟΨΗ 1:100
WESTERN FACADE 1:100

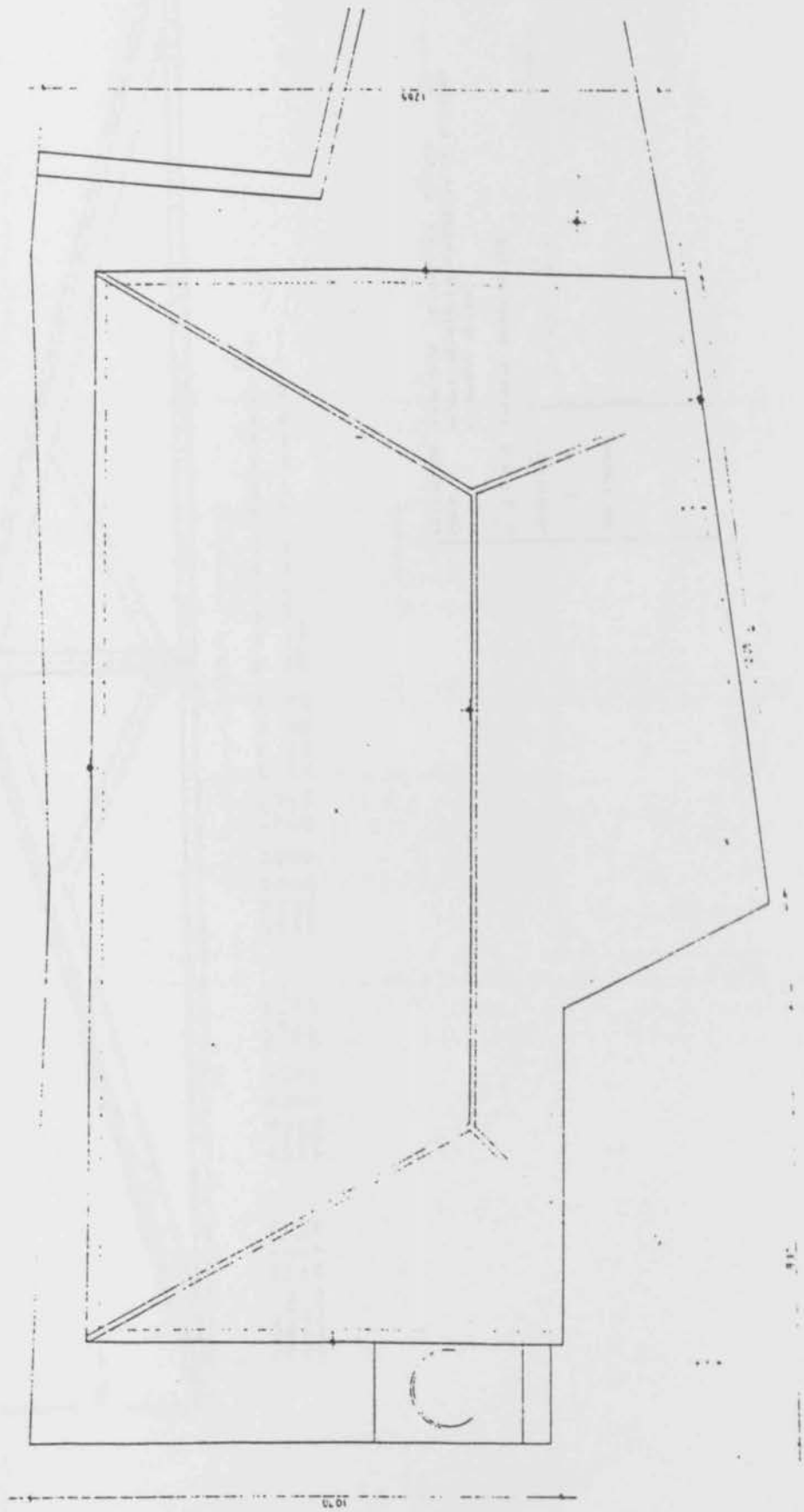
Πλάνο - Κοινοβούλιο : Φωτοτέρας Στάσιος 00X-10X

ΚΑΤΟΥΨΗ ΣΤΕΓΗΣ 1:100
PLAN ROOF 1:100

ΣΧΕΔΙΟ 11

Πλάνη - Ενεργειακή : Φραντζέσκος Σπυρίδης, αρχ.-πρωτ.

ΣΧΕΔΙΟ 12

Πλην - Ενεργεια : Φραντζεσκος Στρατις, αρχ. - περξ.

ΜΕΛΕΤΗ : ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΕΛΑΦΙΩΝ
 ΤΟΥ 19ου ΑΙΩΝΑ ΚΑΙ ΜΕΤΑΤΙ
 ΣΕ ΜΟΥΣΕΟ ΤΟΥ ΤΡΟΧΟΥ Τ
 ΤΟΥ ΛΑΔΟΥ

ΕΡΓΟΔΟΤΗΣ : ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΝΕΟΚΟΙΤΩΝ
 ΑΤΤΙΚΗΣ

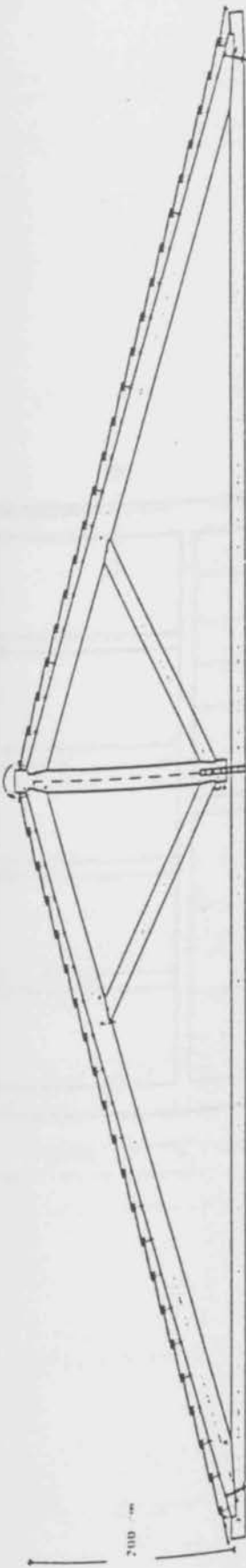
ΘΕΣΗ : ΝΕΟΚΟΡΟ ΛΕΙΒΟΥ

ΜΕΛΕΤΗΤΗΣ : ΣΤΑΥΡΟΣ ΦΡΑΝΤΖΕΣΚΟΣ
 ΑΡΧΙΤΕΚΤΩΝ

Αριθμ. Σχεδίου : 25 Μολύβι
 Ημερ. 02/11/2006 Φωτ. 02/11/2006

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ
 ΠΡΟΤΑΣΗ

ΣΧΕΔΙΟ : ΚΑΤΩΝ ΣΤΕΓΗΣ
 ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΑ - 1:100

μήκος (α β) = 5 cm μήκος (γ δ) = 69 cm μήκος (θ ι) = 18 cm μήκος (κ λ) = 5 cm
 μήκος (μ ν) = 20 cm
 μήκος (ξ η) = 7 cm μήκος (ζ σ) = 20 cm μήκος (ρ τ) = 14 cm μήκος (υ φ) = 7 cm
 μήκος (χ θ) = 17 cm μήκος (κ σ) = 234 cm

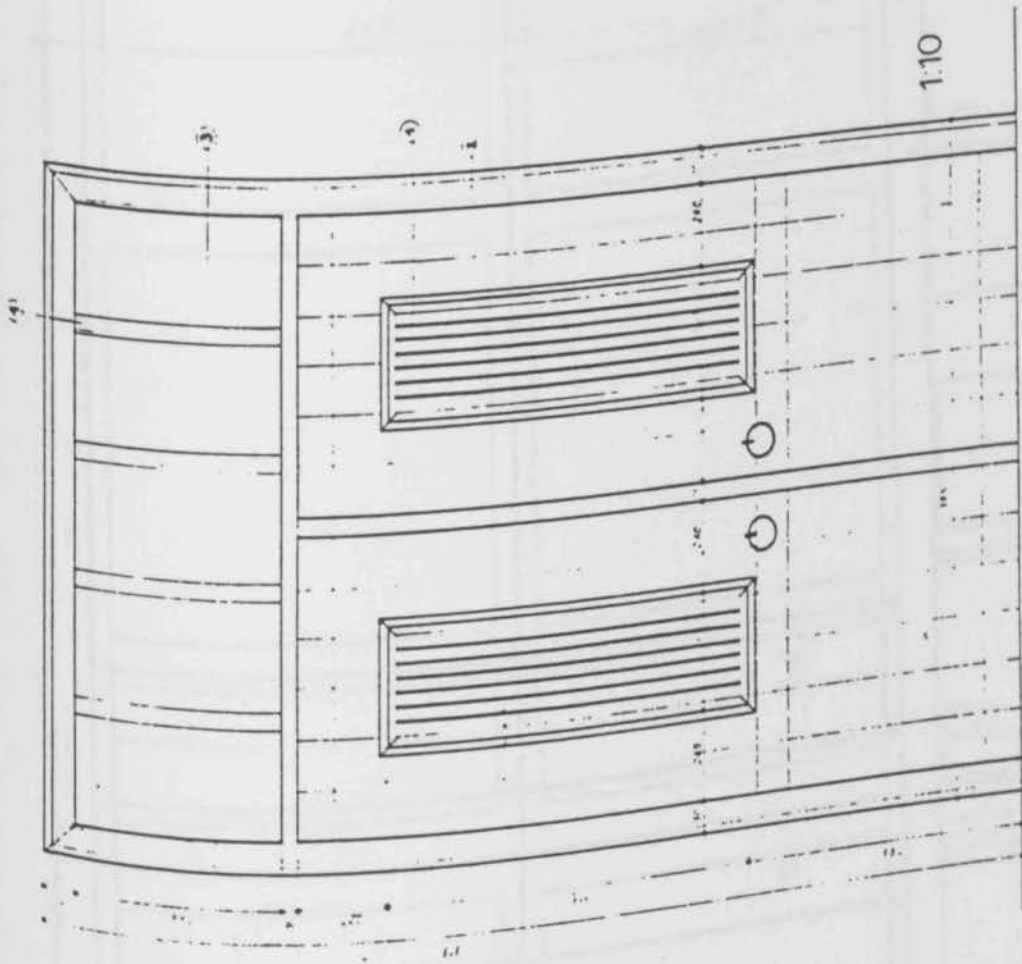
μήκος (ρ σ) = 703 cm
 μήκος (α β) = 1433 cm
 μήκος (ζ η) = 236 cm
 μήκος (θ ι) = 207 cm

μήκος = 14 / 20
 μήκος = 18 / 14
 μήκος = 14 / 14
 μήκος = 20 / 20

ΕΠΙΘΕΤΟ	ΥΠΟΝΟΜΙΑ	ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑ	ΑΔΕΙΑ
ΕΠΩΝΥΜΙΟ	ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ	ΑΔΕΙΑ
ΟΝΟΜΑ	ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑ	ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑ	ΑΔΕΙΑ
ΑΠ. ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑ	ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑ	ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑ	ΑΔΕΙΑ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑ	ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑ	ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑ	ΑΔΕΙΑ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑ	ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑ	ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑ	ΑΔΕΙΑ

ΣΧΕΔΙΟ 13

Πληθ - Ενεργειακή : Φραντζεσκός Σπυρίδης, αρχ. - προχ.

ΜΕΛΕΤΗ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΕΛΛΟΙΠΗ ΒΕΛΟΥ ΤΟΥ 19ου ΑΡΧΙΑ ΚΑΙ ΜΕΤΑΤΡΟΧΗ ΤΟΥ ΣΕ ΜΟΥΣΕΙΟ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΛΑΔΙΟΥ

ΕΡΓΟΔΟΤΗΣ ΣΥΛΛΟΓΗ ΓΕΩΧΡΗΤΙΚΗ ΑΙΤΙΚΗΣ

ΘΕΣΗ ΝΕΟΧΩΡΟ ΛΕΙΒΟΥ

ΜΕΛΕΤΗΤΗΣ ΣΤΡΑΤΗΣ ΦΡΑΝΤΖΙΣΚΟΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΩΝ

Απόκ. Ευρωπ. 3 % Κέρδη 10% 0251 27700 fax 0251 44838

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ

ΣΧΕΔΙΟ : ΛΕΠΤΟΜΕΡΕΙΑ ΠΟΡΤΑΣ ΕΙΣΟΔΟΥ

ΚΛΙΜΑΚΑ : 1 : 10 ΑΡ. ΣΧΕΔΙΟΥ

ΣΧΕΔΙΟ 14

952

4

ΕΙΣΟΤΕΡ
ΕΥΛΙΝΗ
ΠΡΟΕΞΟΧ
ΜΕ ΕΠΙ-
ΚΑΛΥΨΗ
ΦΥΛΟΥ
ΜΟΛΥΒΔΙΟ
ΠΑΧΟΥΣ

115

0575

2

ΠΗΧΑΚΙ
ΠΕΡΙΜΕΤΡΙΚ

3

ΤΖΑΜΙ 5Μ

20

20

20

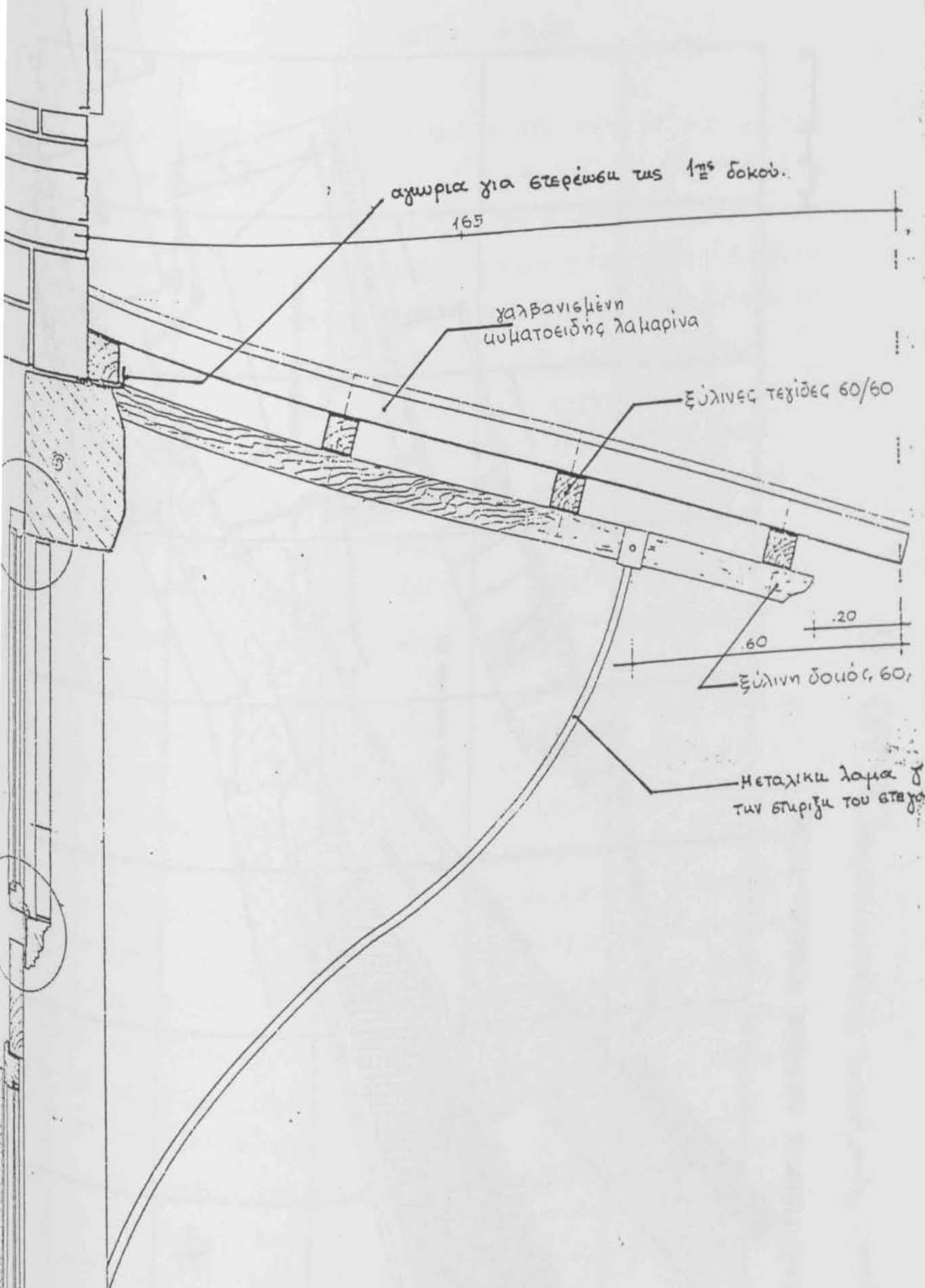
20

20

1

ΣΙΔΕΡΙΑ
ΜΑΣΙΦ.

ΣΧΕΔΙΟ 15

αχωρία για στερέωση της 1ης δοκού.

165

χαλβανισμένη
κομποειδής λαμαρίνα

ξύλινες τεχίδες 60/60

ξύλινη δοκός 60'

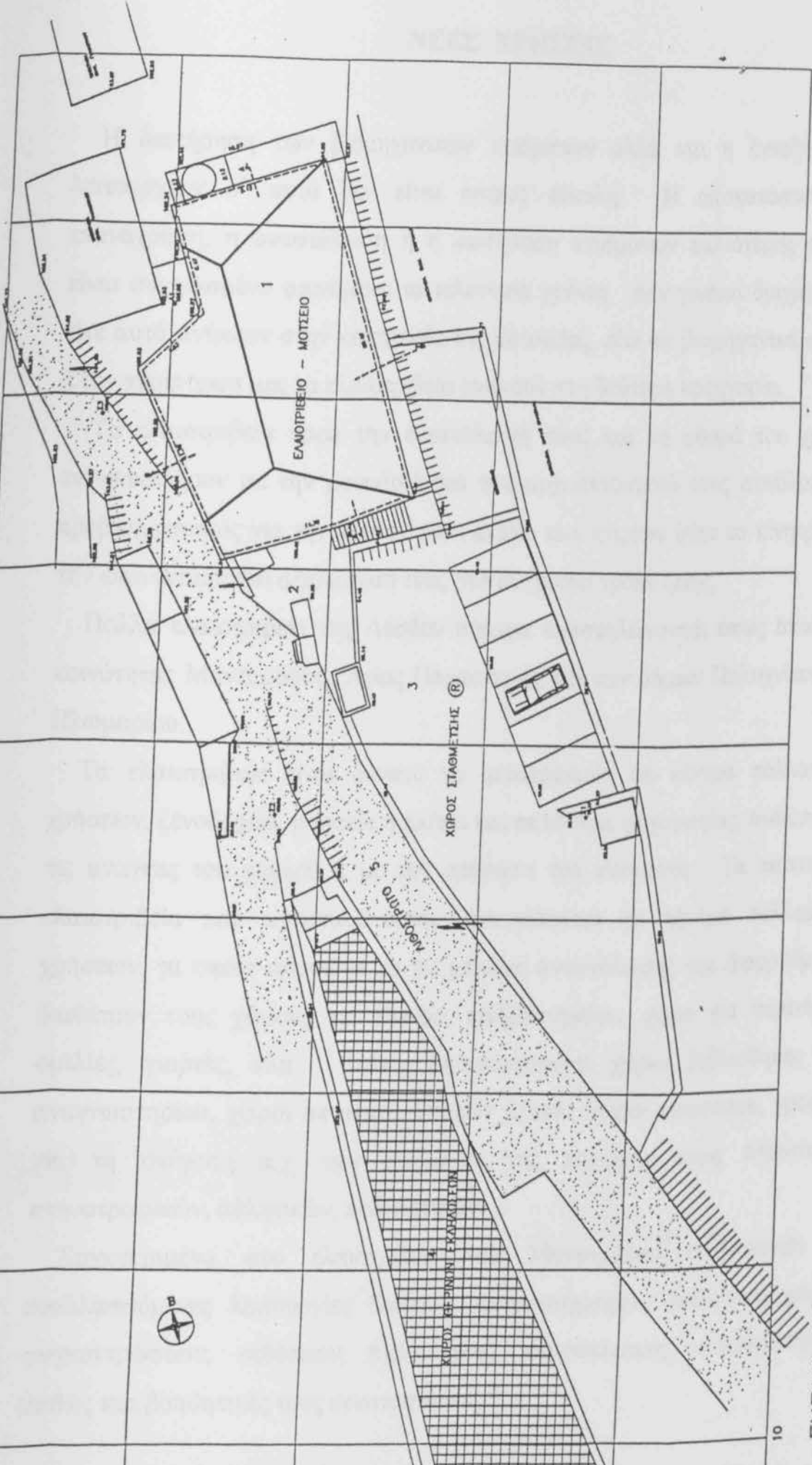
μεταλλική λωμάδα
των στηρίξεων του σταγού

20

60

ΣΧΕΔΙΟ 16

Πηγή-Ενεργειακή : Φραντζέσκος Στρατής, αρχ. - μηχαν.

ΣΧΕΔΙΟ ΓΕΝΙΚΗΣ ΔΙΑΤΑΞΗΣ ΚΛΙΜΑΚΑ 1:250

ΕΞΕΡΧΩΝ: Φραντζέσκος Στρατής, αρχ-μηχ. ΣΧΕΔΙΟ 17

ΝΕΕΣ ΧΡΗΣΕΙΣ

Η διατήρηση των βιομηχανικών κτισμάτων αλλά και η ένταξη νέων λειτουργιών σ' αυτά δεν είναι σαφώς εύκολη. Η αποκατάσταση, η επανάχρηση, η αναστύλωση ή η διατήρηση κτισμάτων παλιότερης εποχής είναι συνηθισμένο φαινόμενο τα τελευταία χρόνια. Δεν γίνεται διαχωρισμός είτε αυτά ανήκουν στην κατηγορία της κατοικίας, είτε σε βιομηχανικά κτίρια. Στην περίπτωση μας τα ελαιοτριβεία ανήκουν στη δεύτερη κατηγορία.

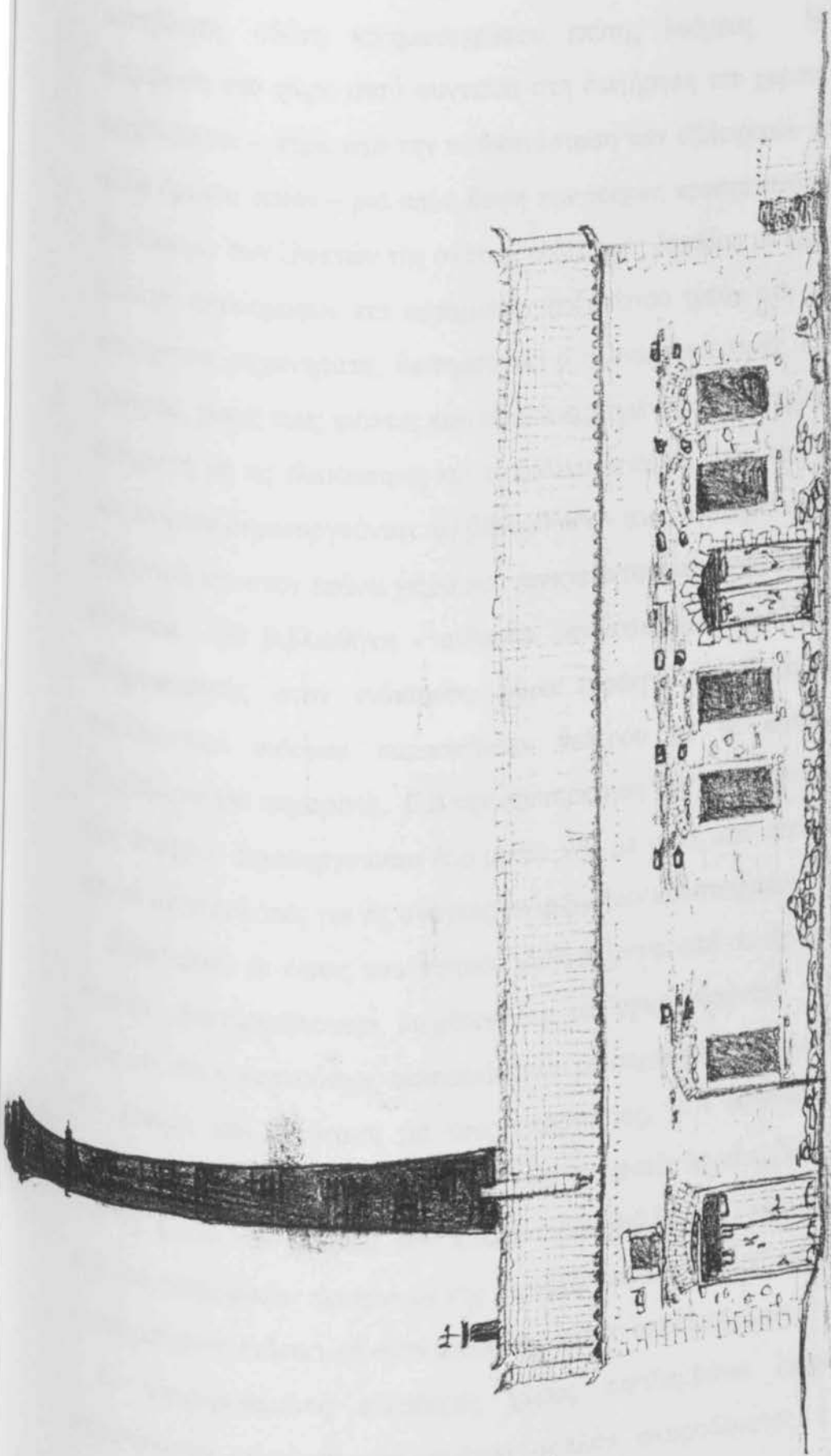
Τα ελαιοτριβεία παρά την εγκατάλειψή τους και τη φθορά του χρόνου εντυπωσιάζουν με την μοναδικότητα του αρχιτεκτονικού τους συνόλου. Ο προβληματισμός για την εγκατάλειψη αυτών των κτιρίων ήταν το κίνητρο για την επανένταξη και αξιοποίησή τους στο σύγχρονο τρόπο ζωής.

Πολλά ελαιοτριβεία της Λέσβου σήμερα αναστηλώνονται όπως αυτά της κοινότητας Μανταμάδου, Αγίας Παρασκευής και των δήμων Πολυχνίτου και Πλωμαρίου.

Τα ελαιοτριβεία είναι δυνατό να μετατραπούν σε κέντρα πολλαπλών χρήσεων, ξενοδοχεία, μουσεία ή ακόμα και σε κέντρα ψυχαγωγίας, ανάλογα με τις ανάγκες του χωριού ή με την απόφαση του ιδιοκτήτη. Τα παραπάνω ελαιοτριβεία που αναστυλώνονται μετατρέπονται σε κέντρα πολλαπλών χρήσεων, τα οποία σύμφωνα με τις μελέτες αναστύλωσης και διαρρύθμισης διαθέτουν τους χώρους για θέατρο, κινηματογράφο, χώρο για σεμινάρια, ομιλίες, γιορτές, κλπ. Επίσης δημιουργούνται χώροι βιβλιοθήκης και αναγνωστηρίου, χώροι οπτικοακουστικών μέσων, χώροι καφενείου, γραφεία για τη στέγαση π.χ. των συλλόγων της περιοχής όπως αγροτικών, κτηνοτροφικών, αθλητικών, πολιτιστικών.

Συγκεκριμένα στο ελαιοτριβείο του Μανταμάδου ^(φωτ. 108) εντάσσονται οι εναλλασσόμενες λειτουργίες θεάτρου, κινηματογράφου, διαλέξεων, χώρου συγκεντρώσεων, εκθέσεων, βιβλιοθήκης, πληροφορικής, αναγνωστηρίου καθώς και βοηθητικές τους εγκαταστάσεις.⁵⁸

58. Ν. Σηφουνάκης, Βιομηχανικά κτίρια στη Λέσβο, 19^{ος} και αρχές 20^{ου} αιώνα, Νομαρχία Λέσβου, 1986, σελ. 149

108. Κύρια όψη του κεντρικού κτηρίου του ελαιοτριβείου Μανταμάδου.
Σημεία : Κάπνος Χρυσός, Γραβάσις.

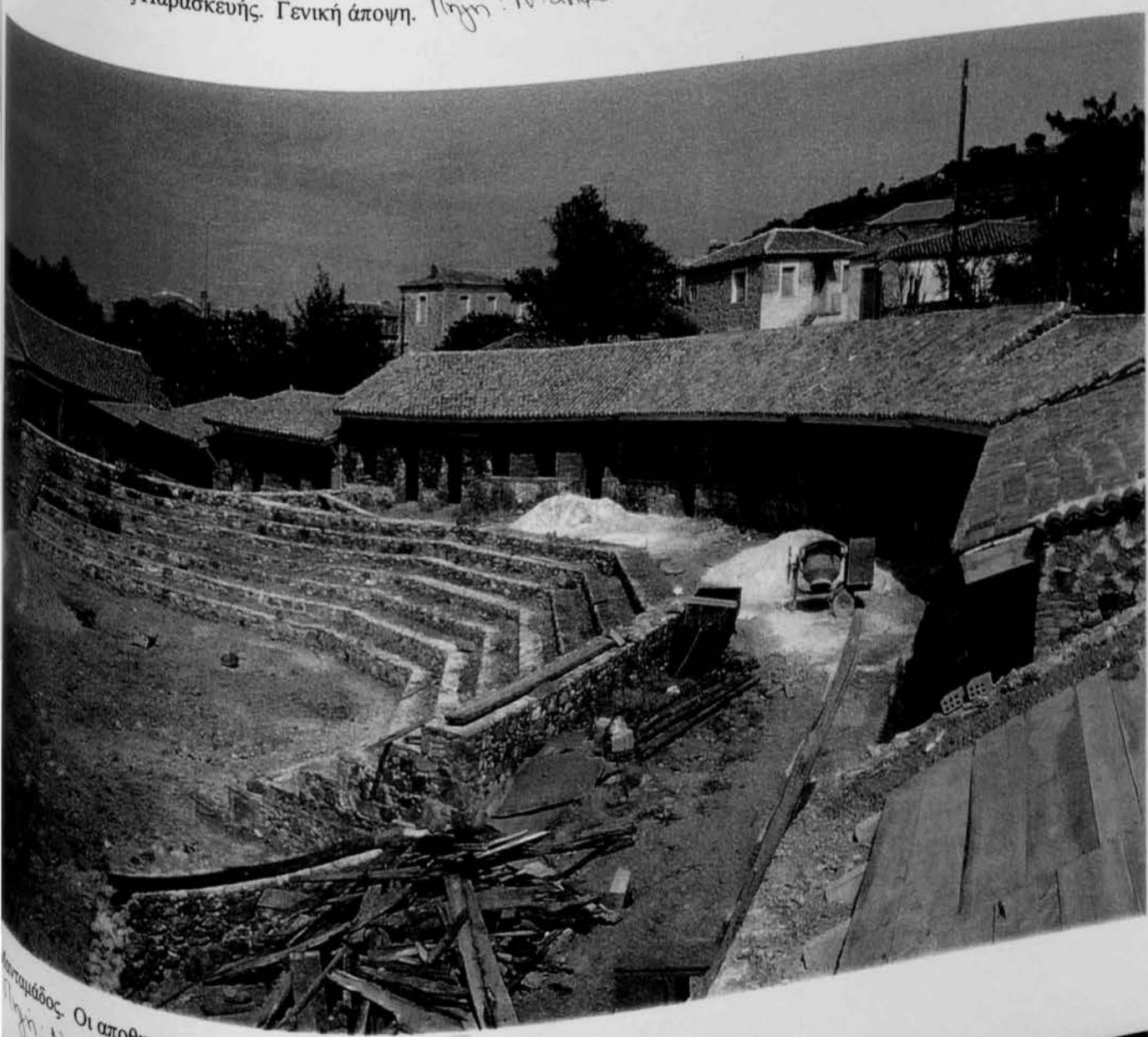
Η επίπλωση του χώρου ανταποκρίνεται στην πολλαπλότητα των εξυπηρετήσεων που θα παρέχει: καθίσματα λυόμενα, σκηνή θεάτρου κινητή - μεταβλητή, οθόνη κινηματογράφου επίσης λυόμενη. Η κτιριοδομική επέμβαση στο χώρο αυτό συντείνει στη διατήρηση του χαρακτήρα του αφού προβλέπεται - πέρα από την αντικατάσταση των εξωτερικών κουφωμάτων με άλλα όμοιου τύπου - μια απλή βαφή των τοίχων, προστατευτική επάλειψη και βερνίκωμα των ζευκτών της στέγης, επίστρωση δαπέδου με κεραμικές πλάκες, αλλαγή πετσωμάτων και κεραμιδιών βυζαντινού τύπου στη στέγη. Από τα υπάρχοντα μηχανήματα, διατηρούνται ο άξονας μεταφοράς, κίνησης με τους τροχούς, χωρίς τους ιμάντες που είναι αναρτημένοι στους τοίχους, καθώς και η δεξαμενή με τις ελαιόπετρες και το ξύλινο πατάρι. Στους υπόλοιπους χώρους του κτιρίου δημιουργούνται: α) βιβλιοθήκη - αναγνωστήριο στην αίθουσα του καζανιού και στον επάνω χώρο που επεκτείνεται σαν πατάρι και στη γειτονική αίθουσα. β) βιβλιοθήκη - αίθουσα οπτικοακουστικής πληροφόρησης και πληροφορικής στον ενδιάμεσο χώρο (πρώην χώρος ατμομηχανής) και εναλλακτικά αίθουσα παρασκηνίων θεάτρου με τα κατάλληλα κινητά χωρίσματα για καμαρίνια. Για την εξυπηρέτηση των αναγκών των καμαρινιών του θεάτρου δημιουργούνται δύο μικρά WC με ντους και κατασκευάζεται μια σειρά με ντουλάπες για τις ανάγκες φύλαξης των κουστουμιών.⁵⁹

Εξωτερικά οι όψεις του κτιρίου καθαρίζονται από τα ίχνη σοβάδων και βαφών, συμπληρώνονται, διορθώνονται και αρμολογούνται. Ο αγωγός του καπνού και η καπνοδόχος επισκευάζονται με συμπαγής οπτόπλινθους, όμοιους σε χρώμα και διάσταση με τους υπάρχοντες. Οι αποθήκες του λαδιού μετατρέπονται σε ξενώνες νεότητας ^(φωτ. 110) ενώ οι μπατές περιλαμβάνουν τουαλέτες για το κοινό και γραφεία των πολιτιστικών συλλόγων, εκθετήριο αγροτικών και κτηνοτροφικών προϊόντων της περιοχής, το λαογραφικό εκθετήριο και τη διατηρούμενη ενδεικτικά στην παλιά της χρήση αποθήκη ελιών.

Ο διαμορφωμένος ελεύθερος χώρος περιλαμβάνει λιθόστρωτα που πλαισιώνουν επιφάνειες χαραγμένου άοπλου σκυροδέματος ή επιφάνειες

Ελαιουργείο Αγίας Παρασκευής. Γενική άποψη. Πηγή: Ν. Σφαλακός

Πηγή: Ν. Σφαλακός. Οι αποθηκευ...

χαμηλού πρασίνου ή γκαζόν. Περιλαμβάνει επίσης δύο κύριες εισόδους του συγκροτήματος, τους χώρους με οργανωμένο πράσινο και τον παιχιδότοπο κυρίως όμως το ανοιχτό θέατρο 400 περίπου ατόμων με το κυλικείο του.⁶⁰

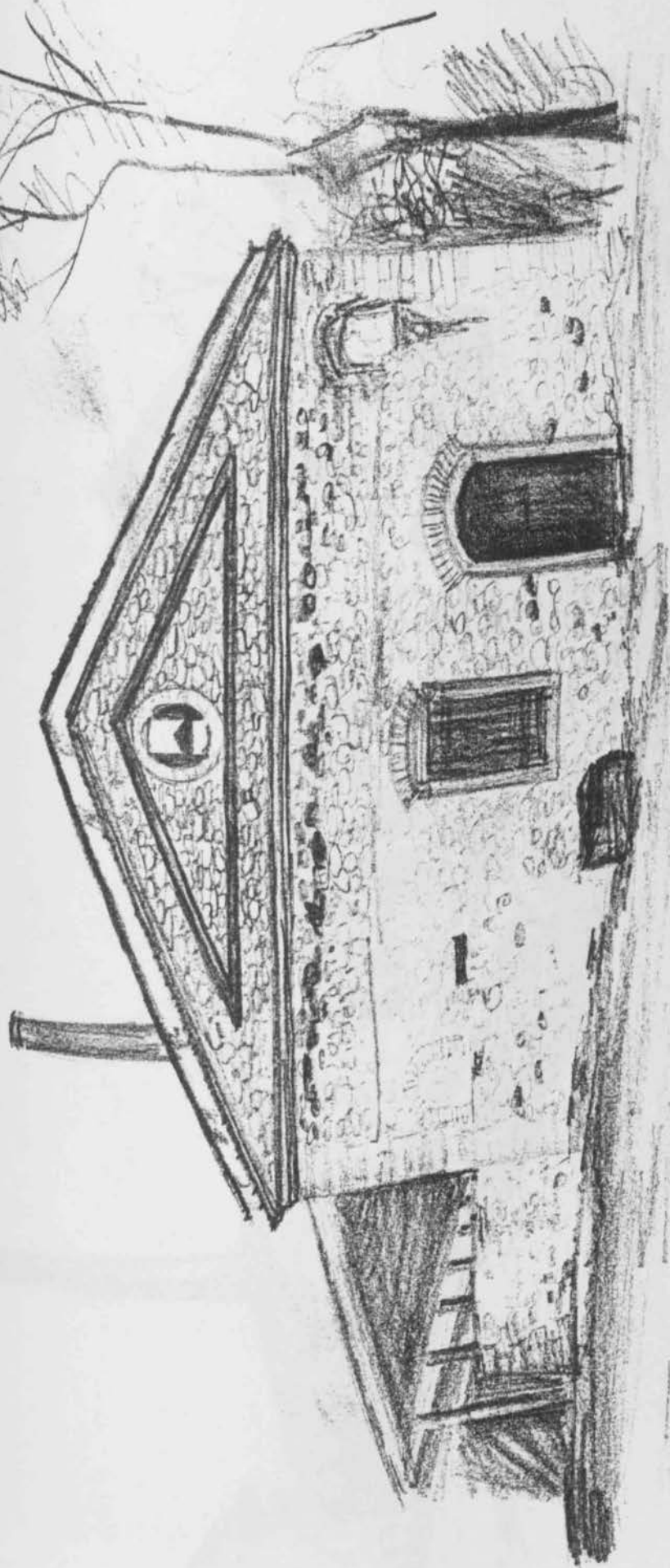
Όσον αναφορά το ελαιοτριβείο της Αγίας Παρασκευής έχει δημιουργηθεί αίθουσα συνάθροισης με σκηνή θεάτρου, καμαρίνια και βοηθητικούς χώρους. Στην αίθουσα αυτή θα δίνονται θεατρικές παραστάσεις και θα γίνονται συγκεντρώσεις πολιτικού, κοινωνικού, πολιτιστικού και ψυχαγωγικού χαρακτήρα. ^(φωτ. 113) Υπάρχει μια αίθουσα συνάθροισης λιγότερων θέσεων που θα χρησιμοποιείται σαν τάξη για σεμινάρια ή διδασκαλία οποιουδήποτε θέματος. Στις περιμετρικές μπατές υπάρχουν χώροι έκθεσης εγχώριας παραγωγής για την προβολή των προϊόντων που παράγονται στην περιοχή, αποθήκες και αρχεία. Στις υπόλοιπες μπατές υπάρχει η βιβλιοθήκη, αίθουσα χειροτεχνιών, ^(φωτ. 109) εικαστικών τεχνών και χώρος μουσικής. Οι αποθήκες του λαδιού μετατρέπονται σε λαογραφικό μουσείο με μόνιμα εκθέματα, σε αίθουσα ψυχαγωγίας, ξενώνες, γραφεία διεύθυνσης του πολιτιστικού κέντρου, σε χώροι υγιεινής και καθαριότητας, σε εργαστήριο συντηρητή και σε χώρος ηλεκτρομηχανολογικών εγκαταστάσεων. Ο εξωτερικός χώρος διαμορφώνεται ειδικά για υπαίθριες παραστάσεις.⁶¹

Σαν κύρια είσοδος στο συγκρότημα διατηρείται η υπάρχουσα η οποία παρουσιάζει ιδιαίτερο μορφολογικό ενδιαφέρον. ^(φωτ. 121, 122)

Στην περίπτωση που ένα ελαιοτριβείο μετατραπεί σε ξενοδοχείο η διάταξη των χώρων σύμφωνα με τη δική μας προτεινόμενη λύση μπορεί να γίνει ως εξής: Η κεντρική αίθουσα του ελαιοτριβείου είναι δυνατό να διαμορφωθεί σε χώρο εστιατορίου και καφετέριας. Η κεντρική είσοδος μπορεί να μετατραπεί σε χώρο υποδοχής όπου θα υπάρχει και το τηλεφωνικό κέντρο, ενώ η μικρή αίθουσα σε κουζίνα και σε αποθήκη. Τα μηχανήματα προτείνουμε να συντηρηθούν και να μείνουν στο χώρο του ξενοδοχείου. Με αυτό τον τρόπο δεν ξεχνιέται η πρωταρχική χρήση του κτίσματος και μένουν ζωντανές οι παραδόσεις.

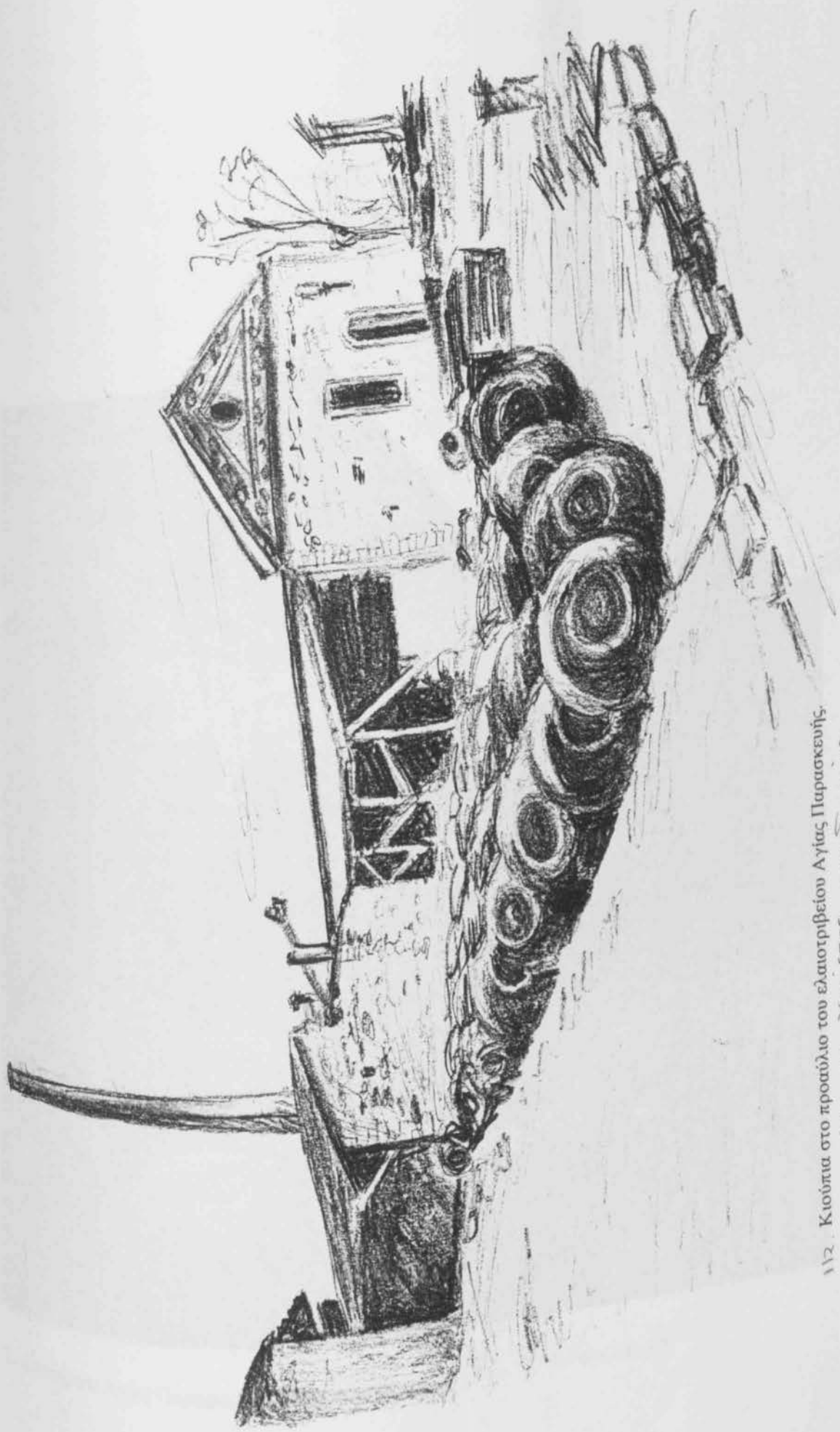
60. Ν. Σηφουνάκης, σελ. 153

61. Ν. Σηφουνάκης, σελ. 168 - 169

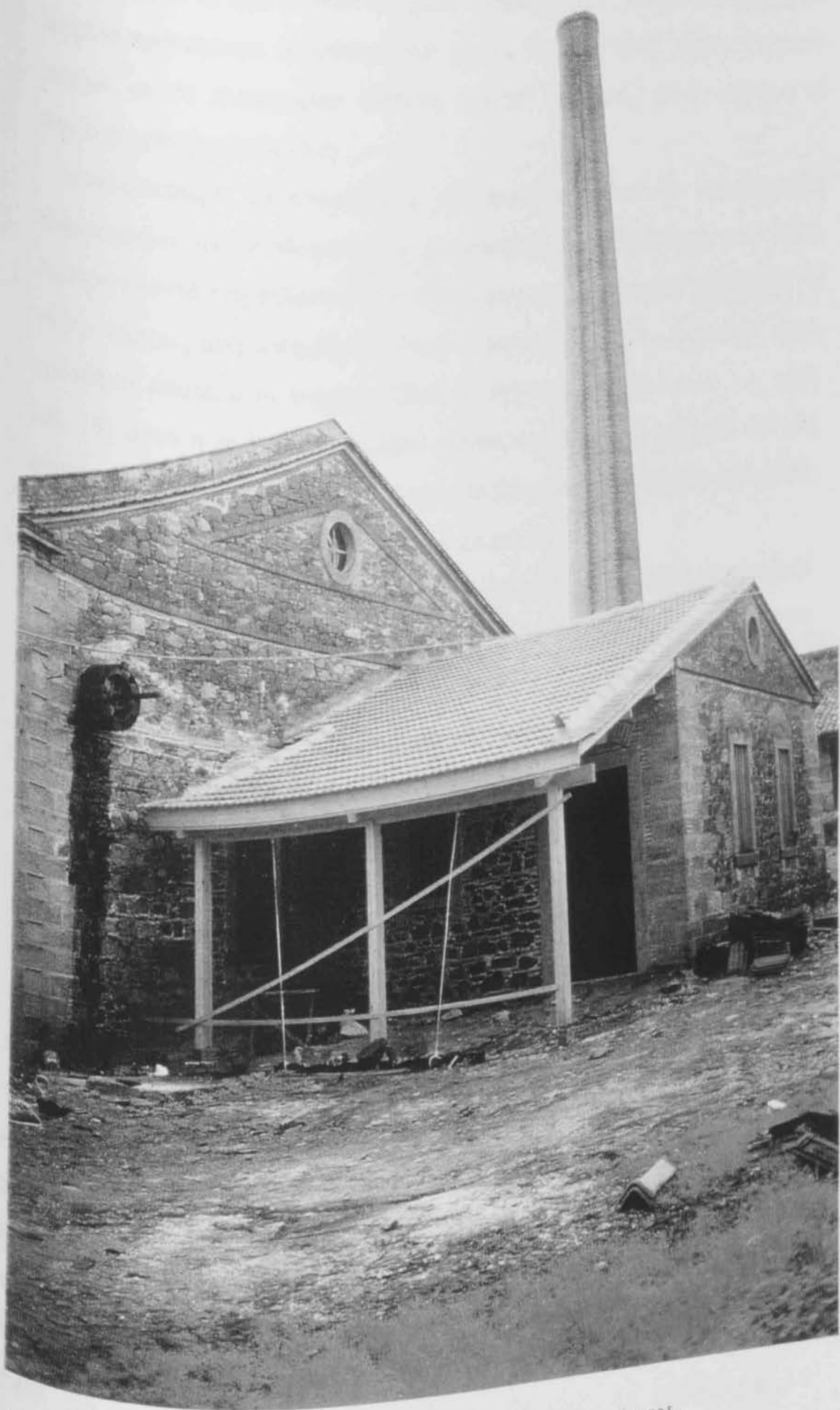
111. Πλάγια όψη ελαιοτριβείου Αγίας Παρασκευής,
Σχίβιο - Κάπρος Χρυσός, Επαύλειος.

112. Κιόπια στο προαύλιο του ελαιοτριβείου Αγίας Παρασκευής.
Σχίσιμο : Χάρης Χρήστος, Γραβδακίτης.

113. Ελαιοτριβείο Αγίας Παρασκευής. Φάση ανασύλωσης. Πηγή: Ν. Σηφραλαμης.

Οι αποθήκες του λαδιού και οι μπατές προτείνουμε να γίνουν υποδωμάτια με το καθένα να έχει το δικό του χώρο υγιεινής, ενώ ο περιβάλλον χώρος του κτιρίου προτείνουμε να λιθοστρωθεί και να δημιουργηθούν χώροι πρασίνου. Ακόμα αν το ελαιοτριβείο διαθέτει αρκετό εξωτερικό χώρο μπορούν να δημιουργηθούν αθλοπαιδιές.

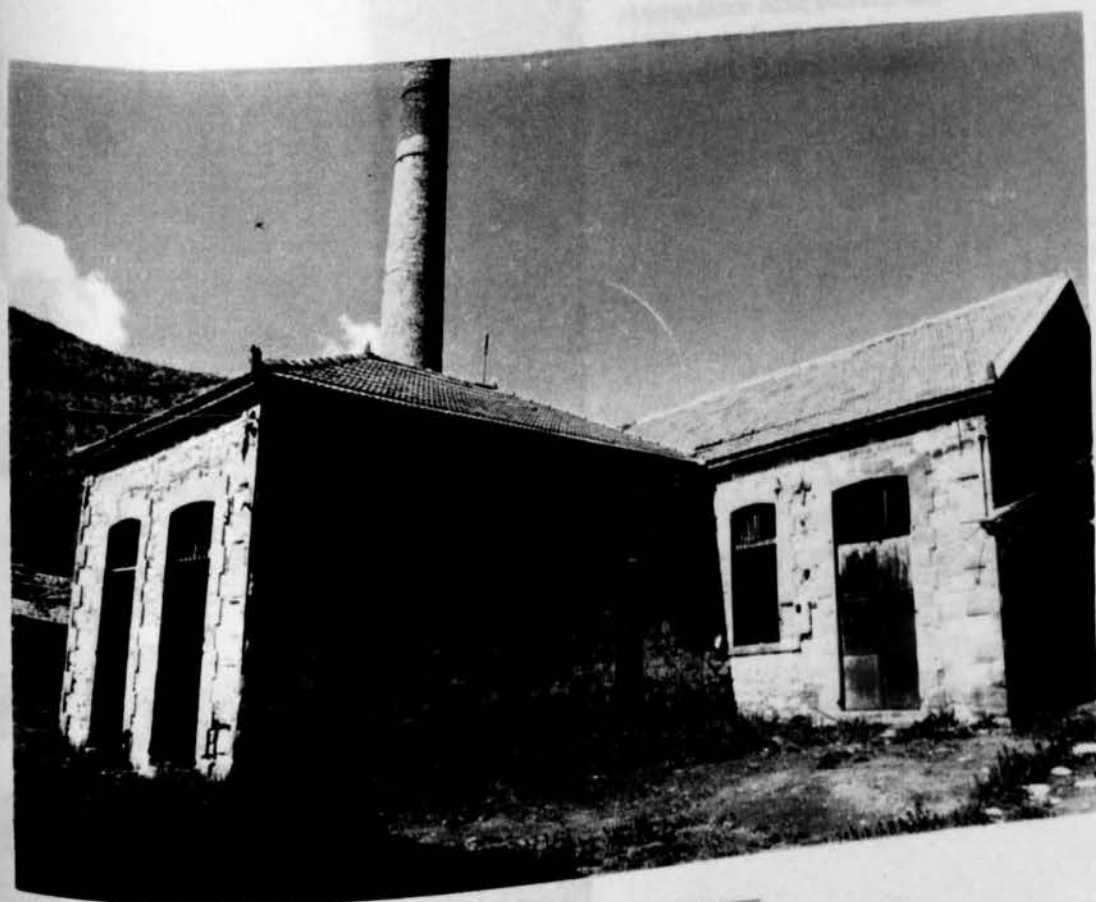
Αναλυτικότερα θα αναφέρουμε την ακριβής μετατροπή παραδοσιακού ελαιοτριβείου σε ξενοδοχείο. Το ελαιοτριβείο αυτό βρίσκεται στη Σκάλα Λουτρών κοντά στη θάλασσα. ^(φωτ. 117) Για τις ανάγκες του ξενοδοχείου χρειάστηκε να γίνουν κάποιες μικροεπεμβάσεις, όπως η δημιουργία νέων ανοιγμάτων και η προσθήκη εσωτερικού τοίχου. Όλες οι στέγες φτιάχτηκαν από την αρχή (σχ. 19) αφού η παλιά ήταν σχεδόν κατεστραμμένη όπως φαίνεται και στις φωτογραφίες, οι οποίες δείχνουν το ελαιοτριβείο στην πρωταρχική του μορφή. Η ανάλυση του θα μας βοηθήσει να το κατανοήσουμε.

Η αρχική του μορφή ήταν ορθολογική και απλή. Το κυρίως ελαιοτριβείο αποτελούνταν από μια μεγάλη αίθουσα στην οποία ήταν προσαρτημένη η αποθήκη του λαδιού. Ο ατμολέβητας βρισκότανε στην κεντρική είσοδο στην ^(φωτ. 115, 116) νότια πλευρά του κτιρίου. Περιμετρικά του ελαιοτριβείου υπήρχαν οι μπατές. ^(φωτ. 118) Στα δεξιά της κεντρικής εισόδου του χώρου του ελαιοτριβείου ήταν το κτίριο της Διοίκησης, όπως φαίνεται στην υφιστάμενη κάτοψη (σχ. 18). Η καμινάδα βρίσκεται στη νότια όψη του κτιρίου πλάι στην κεντρική είσοδο (σχ. 20). Η όψεις του είναι συμμετρικές και οι τοίχοι είναι από λιθοδομή (σχ. 21).

Στο εσωτερικό του ελαιοτριβείου οι αλλαγές που έγιναν ήταν ελάχιστες. Η κεντρική αίθουσα διαμορφώθηκε σε αίθουσα σαλονιού, bar, σε χώρο αλληλογραφίας και κουζίνας. Ένα κομμάτι της αποθήκης του λαδιού μετατράπηκε σε αίθουσα εστιατορίου και δεξιώσεων, στην οποία υπάρχει και πίστα χορού, ενώ το υπόλοιπο κομμάτι μετατράπηκε σε τρίκλινα δωμάτια. Στο χώρο της κεντρικής εισόδου υπάρχει το λογιστήριο, η αίθουσα υποδοχής και το τηλεφωνικό κέντρο. Στις περισσότερες μπατές δημιουργήθηκαν τα δωμάτια που το καθένα έχει το δικό του WC, δύο έγιναν δωμάτια για το προσωπικό. Ακόμα, τρεις μετατράπηκαν σε αποθήκες ενώ πέντε σε χώροι υγιεινής. Η ^(φωτ. 120) χρήση του κτιρίου της Διεύθυνσης παρέμεινε ως είχε. Οι αποθήκες που

114. Το κτίριο της εισόδου του ελαιοτριβείου είναι συμμετρικά τοποθετημένο σε σχέση με το υπόλοιπο κτίριο. Ελαιοτριβείο στη Σκάλα Λουτρών πριν την επέμβαση.

115 Πλάγια όψη του ελαιοτριβείου
στη Σκάλα Λουτρών πριν την
επέμβαση.

116 Η πρόσοψη του ελαιοτριβείου
στη Σκάλα Λουτρών.

117 Η κεντρική είσοδος του
ελαιοτριβείου όπως φαίνεται από
το κτίριο της διοίκησης.
Ελαιοτριβείο Σκάλας Λουτρών.

118 Στο βάθος φαίνονται οι μπατές

119 Ελαιοτριβείο στη Σκάλα
Λουτρών μετά την μετατροπή
του σε ξενοδοχείο
(ξενοδοχείο «Ζαίρα»).

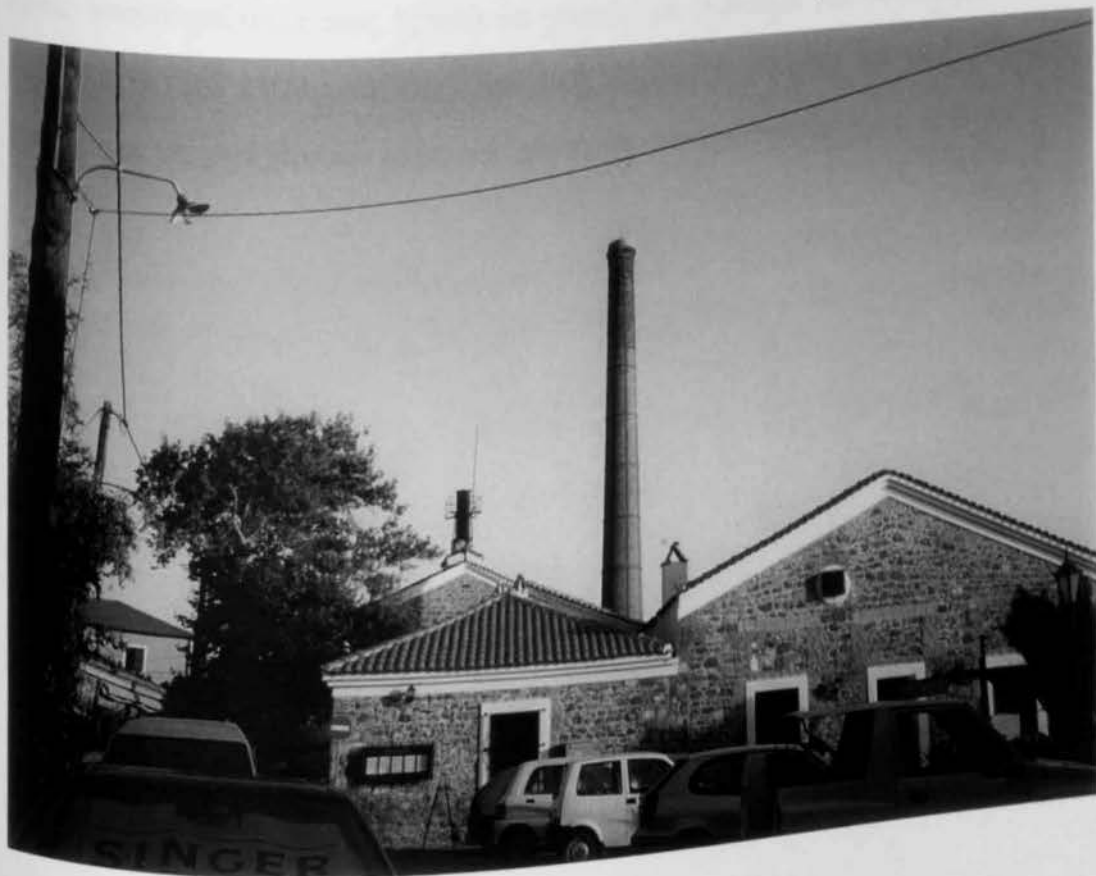
120 Η κεντρική είσοδος μετά την
αποκατάσταση.

υπήρχαν δίπλα σ' αυτό έγιναν περίπτερο λαϊκής τέχνης, χώροι υγιεινής και δωμάτιο του ιδιοκτήτου. Πάνω από αυτά, δηλαδή στο δώμα υπάρχει αίθριος καθιστικός χώρος σκεπασμένος με πέργκολα όπως φαίνεται στο σχέδιο 22.

Στον περιβάλλοντα χώρο εκατέρωθεν της εισόδου του ξενοδοχείου υπάρχει αναψυκτήριο και αίθριος καθιστικός χώρος με ξύλινη πέργκολα. Ο εξωτερικός χώρος διαμορφώθηκε με πλακόστρωτα, ενώ υπάρχουν δενδροφυτεμένοι χώροι. (φωτ. 119)
Η καμινάδα είναι αυτή που υπενθυμίζει την αρχική χρήση του κτιρίου και που παραμένει όπως ήταν.

Όπως προαναφέραμε ένα ελαιοτριβείο μπορεί να αναστυλωθεί και να δημιουργηθεί μουσείο στο οποίο θα εκτίθενται όλα τα αντικείμενα που βρέθηκαν στο χώρο του ελαιοτριβείου. Αυτά μπορεί να είναι τα μηχανήματα, δηλαδή η ατμομηχανή, τα πιεστήρια, ο ελαιόμυλος καθώς και διάφορα άλλα εξαρτήματα αυτών. Επίσης η αλληλογραφία και οι επιστολές με τα εργοστάσια που έφερναν τα μηχανήματα αν βέβαια υπάρχουν οι οποίες αποτελούν σημαντικό κομμάτι της ιστορίας του ελαιοτριβείου. Ακόμα θεωρούμε απαραίτητο να υπάρχουν βιβλία που να εξιστορούν την διαδικασία του τρόπου παραγωγής του λαδιού. Οι μικρότερες αίθουσες του ελαιοτριβείου προτείνουμε να γίνουν αίθουσες για το διοικητικό προσωπικό του μουσείου. Στις αποθήκες του λαδιού και της ελιάς είναι δυνατό να δημιουργηθεί λαογραφικό μουσείο, γραφεία συλλόγων της περιοχής, ξενώνες αλλά και τουαλέτες, ενώ μερικές μπορούν να διατηρηθούν ως έχουν και μέσα να υπάρχουν μόνο τα κιούπια του λαδιού. Το κτίριο της διοίκησης μπορεί να μετατραπεί σε φυλάκιο αλλά και σε περίπτερο λαϊκής τέχνης.

Είναι σαφές ότι τα έργα αναστύλωσης απαιτούν εξειδικευμένο προσωπικό και προσεκτική εργασία. Οι εργασίες πρέπει να γίνονται με προσοχή και πολύ σκέψη, προκειμένου να μην αλλοιωθεί ο χαρακτήρας και η μορφή του κτιρίου. Μερικοί υποστηρίζουν ότι οι εργασίες πρέπει να εκτελούνται κατά τέτοιο τρόπο που να μην γίνεται εμφανής η επέμβαση στο αναστηλωτικό έργο, ενώ μερικοί άλλοι υποστηρίζουν το αντίθετο, πως πρέπει δηλαδή οι εργασίες να γίνονται κατά τρόπο που να μην είναι ορατή η χρονική επέμβαση και μάλιστα χρησιμοποιώντας σύγχρονα υλικά. Πάντως όποια και να είναι η σωστή άποψη

121 Ελαιοτριβείο που μετατράπηκε
σε ξενοδοχείο στο Μόλυβο
Μία από τις εισόδους του
ελαιοτριβείου.

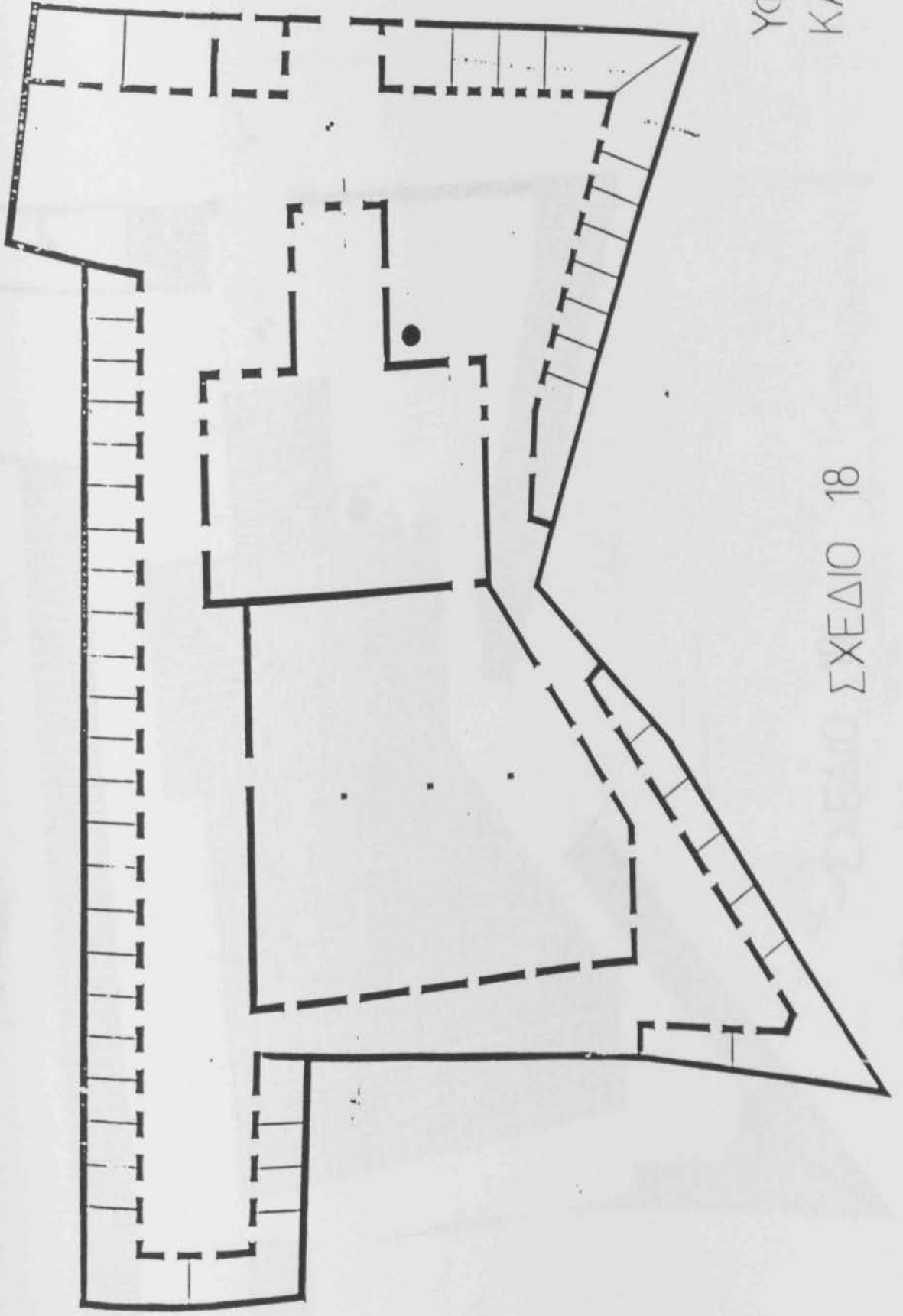

122 Μία από τις εισόδους του
ξενοδοχείου.

εμείς υποστηρίζουμε πως πρέπει να γίνεται με σεβασμό και ευαισθησία προς
τα βιομηχανικά κτίρια και ότι ο καθένας πρέπει να μεριμνεί για τη διατήρηση
τους ώστε να μην χαθούν μέσα στο πέρασμα του χρόνου.

ΜΕΤΑΤΡΟΠΗ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΥ ΣΕ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΟ

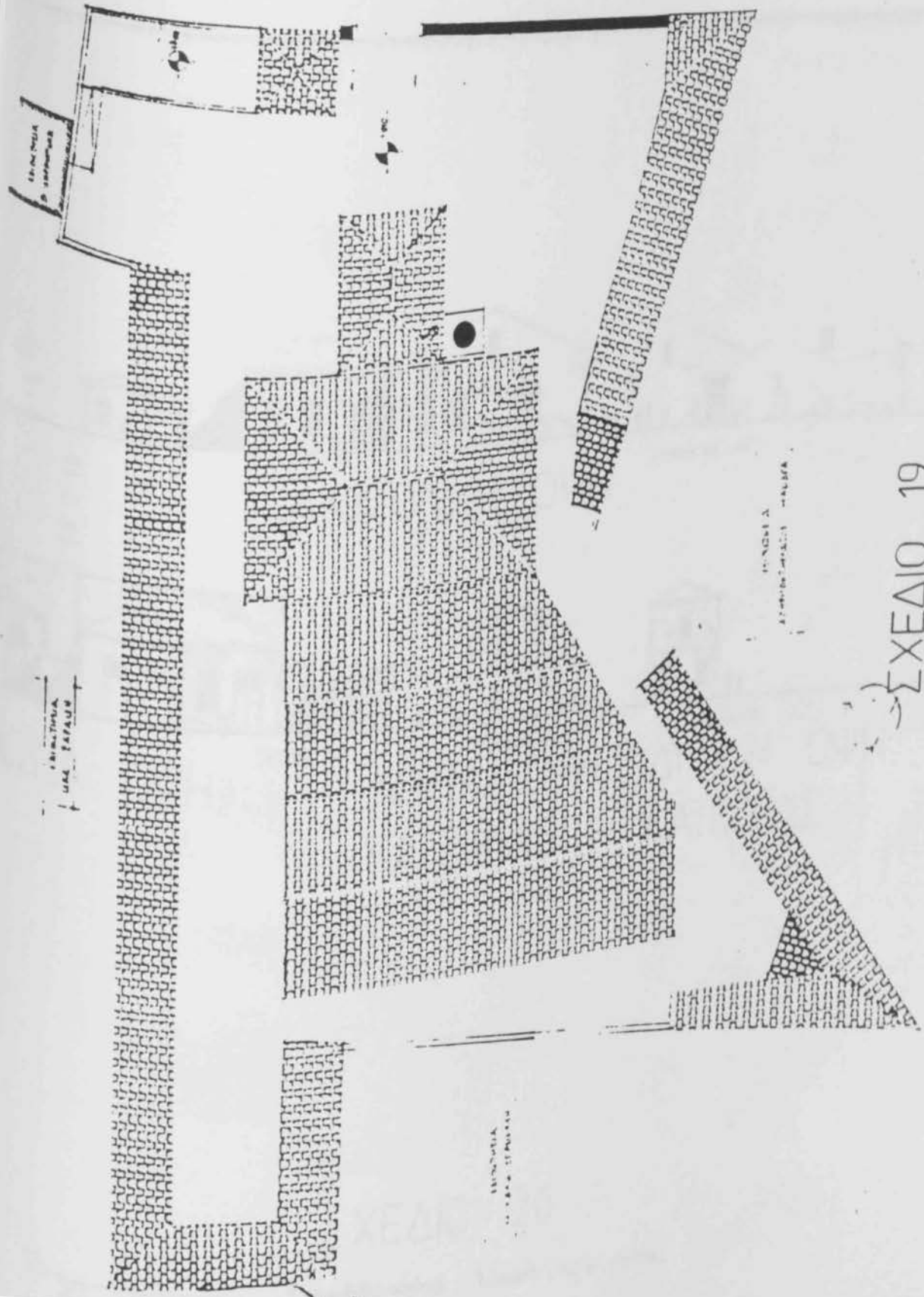
ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

ΣΧΕΔΙΟ 18

Κατάσταση: Προβλεπόμενα Νύκτα, εξωτερικών - άνωκωνίας

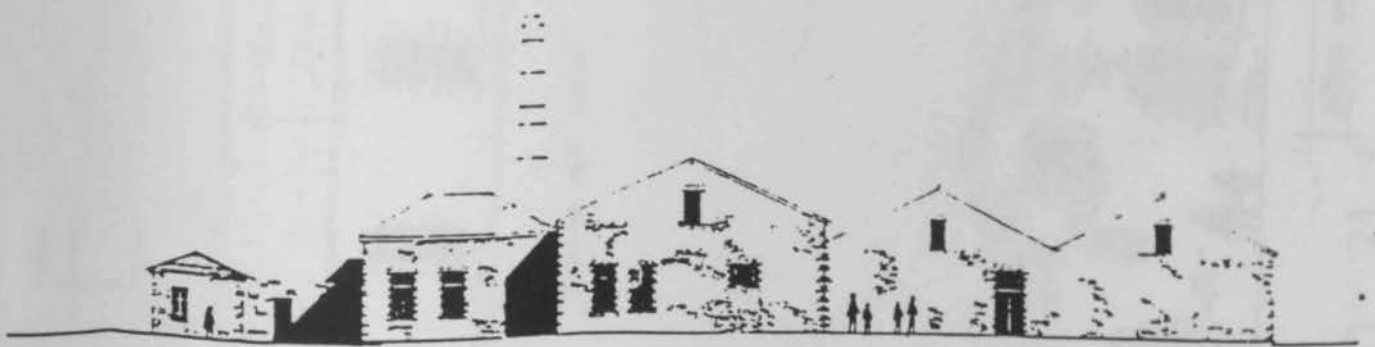

ΣΧΕΔΙΟ 19

ΣΧΕΔΙΟ 19

Πλινθινοεισφορά : Βεβενιωτός Νίφος, α.π.χ. - 400.

ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΟΨΗ

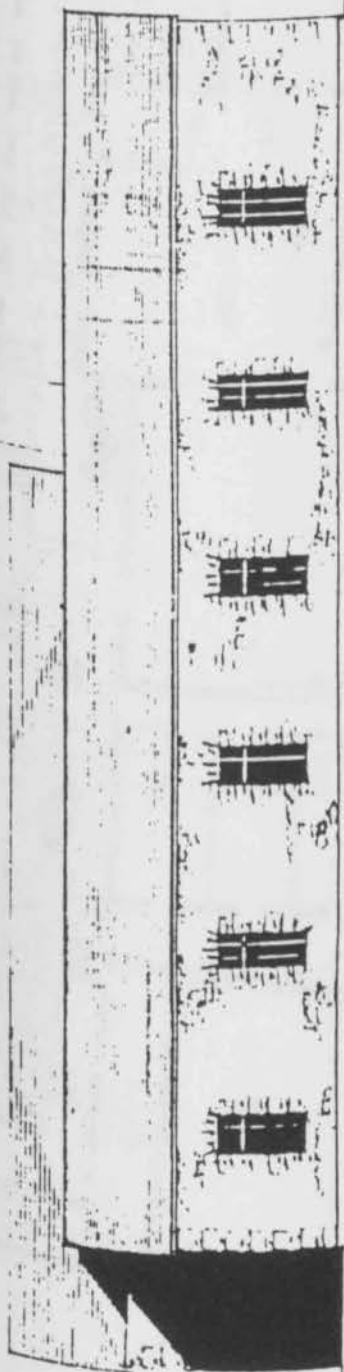
ΝΟΤΙΑ ΟΨΗ

ΝΟΤΙΑ ΟΨΗ
ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ

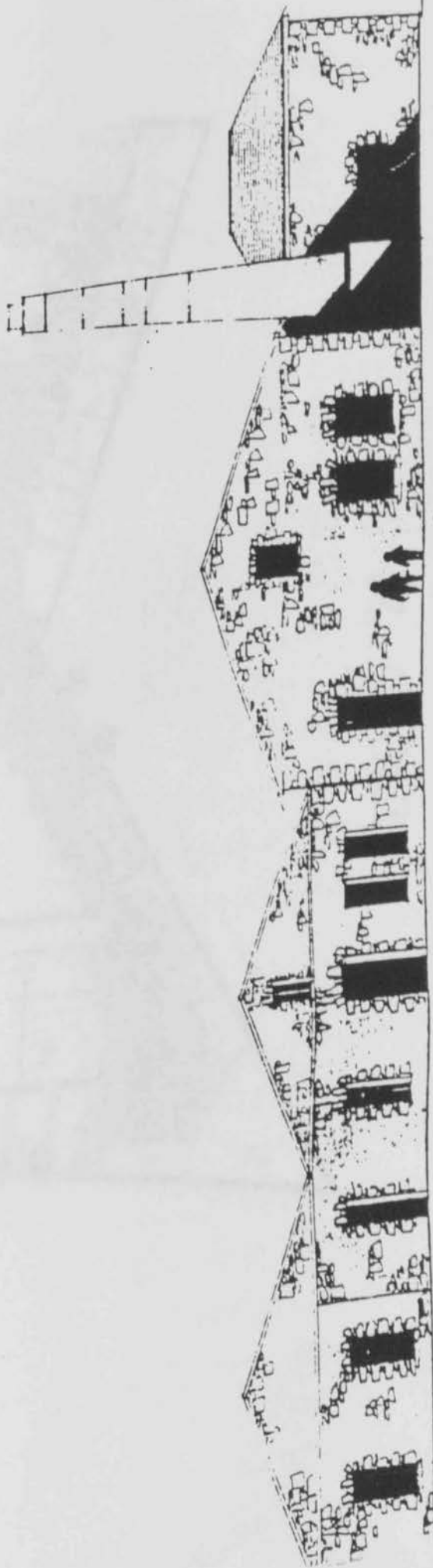
ΔΥΤΙΚΗ ΟΨΗ
ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ

ΣΧΕΔΙΟ 20

Πηγή - Ενεργασία : Βερβενιώτης Νίκος, αρχ.-τηχ.

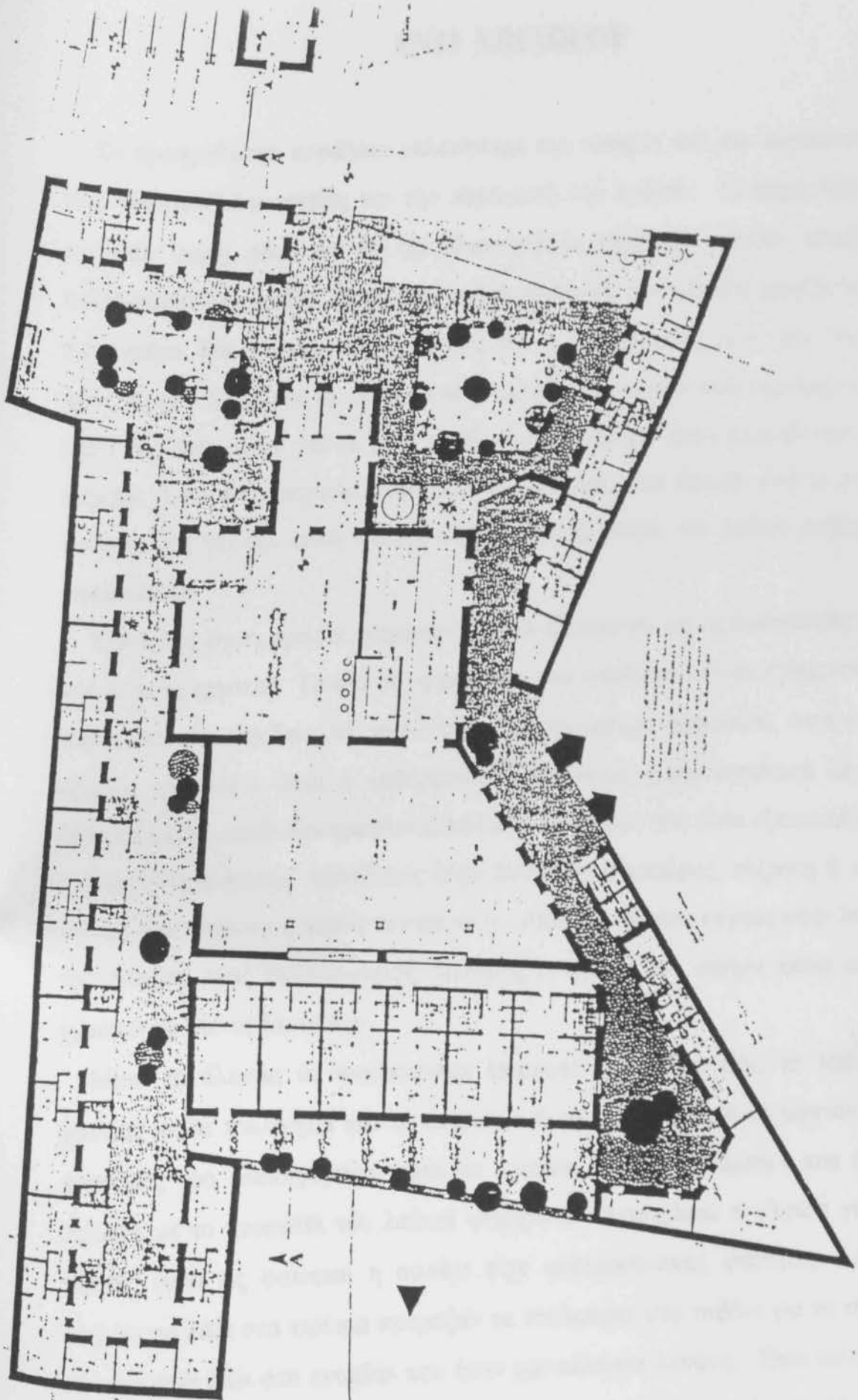
Ποσειδών 1:100

Ακρόπολις 1:100

ΣΧΕΔΙΟ 21

Πλάνη-αναεξεργασία : Σεπτεμβρίου Νίσιος, αρχ.-τομ.κ.

ΣΧΕΔΙΟ 22

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ

Σε προηγούμενα κεφάλαια μελετήσαμε την ιστορία και την αρχιτεκτονική των ελαιοτριβείων καθώς και την παραγωγή του λαδιού. Το σημαντικότερο στοιχείο όμως είναι το ότι τα ελαιοτριβεία κατά μια έννοια αποτελούν πολιτισμικό φαινόμενο, αφού την ημέρα αλέσεως του καρπού μαζεύονταν οι παραγωγοί του χωριού πολλές φορές με τις οικογένειες τους και γινότανε πανήγυρης. Σύμφωνα με το ποσό του καρπού που είχε ο καθένας ορίζανε μια μέρα της εβδομάδας για να γίνει το άλεσμα. Η ημέρα αυτή αποτελούσε μέρα γιορτής γιατί συγκεντρωνόντουσαν όλοι, γυναίκες και παιδιά, ενώ οι άντρες συζητούσαν για την καλή ή κακή σοδειά, την ποιότητα του λαδιού καθώς και πολλά άλλα.

Στο τέλος της ημέρας συνέτρωναν όλοι οι παραγωγοί με τις οικογενειές τους και με τους εργάτες. Το φαί το μαγείρευαν στο καφενείο που συνήθως υπήρχε δίπλα στο ελαιοτριβείο, το οποίο ήταν όσπρια κυρίως φασολάδα, στην οποία έβαζαν αθέρμιστο λάδι ή «αθέρμιστο λαδ'» όπως χαρακτηριστικά λένε οι Μυτιληνιοί το οποίο δεν κρατάει πολύ αλλά το άρωμα του είναι εξαιρετικό.

Στις ευκατάστατες οικογένειες όταν δεν υπήρχε πατέρας, σύζυγος ή τέκνο στο άλεσμα πήγαινε η κυρία του σπιτιού. Αυτό συνέβαινε κυρίως στην Μόρια της Λέσβου ένας παραδοσιακός οικισμός ο οποίος δεν απέχει πάνω από 7 χιλιόμετρα από τη Μυτιλήνη.

Μετά το άλεσμα οι νοικοκυραίοι έπαιρναν στο σπίτι τους το λάδι της ^(φωτ. 123) χρονιάς με τα τουλούμια και το υπόλοιπο ή το πουλούσαν ή το άφηναν στις αποθήκες του ελαιοτριβείου μέσα σε κιούπια. Με την αμούρι που έμενε δηλαδή με το κατακάθι του λαδιού φτιάχνανε σαπωνέλαια ή αλοιφή για τις πληγές γιατί ως φαίνεται η αμούρι είχε φαρμακευτικές ιδιότητες. Αφού έριχναν το λάδι στα κιούπια κρέμαζαν τα τουλούμια στο ταβάνι για να στάξει το υπόλοιπο λάδι στο «νταβά» που ήταν μια πελώρια λεκάνη. Έτσι έκλεινε η ημέρα αυτή και μέχρι να έρθει το φθινόπωρο για την επόμενη ελαιοσυλλογή οι Μυτιληνιοί περιμένουν με ανυπομονησία. Το καλοκαίρι περιποιούνται τα κτήματα τους, τα καθαρίζουν, κλαδεύουν τα δέντρα και όλα αυτά γίνονται με

123. Σε κιούπια στις αποθήκες του σπιτιού φύλαγαν οι Μυτιληνιοί το λάδι (οικία Τουραμάνη στη Μόρια).

αγάπη και σεβασμό, γιατί τα λιόδεντρα είναι αυτά που κινούν τη ζωή της πόλης και ολόκληρου του νησιού, «τα λιόδεντρα με το λάδι, που γιόμιζε τα κιούπια, ήταν η ραχοκοκκαλιά της οικονομίας μιας λεσβιακής οικογένειας». Το λάδι υφαίνει τη ζωή των ανθρώπων. Αυτό είναι η δύναμή τους. Μ' αυτό χτίζουν τις εκκλησίες, τα σχολεία τους. Οι Μυτιληνιοί ζούνε για τη μεγάλη αυτή μέρα.

- αθέρμιστο** ουδ., καλείται το λάδι λίγο πριν την τελική επεξεργασία του
- αμούρι** θ., το κατακάθι του λαδιού δηλαδή νερό με μικρή ποσότητα λαδιού
- αξαγιά** θ., είδος φόρου που κρατάει ο εργοστασιάρχης από τον παραγωγό
- γαλιά** θ., μεταλλικό δοχείο για υγρά κυρίως λάδι
- γραμματικός** α., ουσ., ο γραμματισμένος, ο γραμματέας
- εργάτης** α., κατακόρυφος στύλος πάνω στον οποίο τυλιγόταν το παλαμάρι
- θερμαστής** α. εργάτης που συντηρεί τη φωτιά σε λέβητες μηχανών
- θέρμισμα** ουδ. η δουλειά που γίνεται στα πιεστήρια των ατμοκίνητων ελαιοτριβείων
- ισνάφι** ουδ., επαγγελματική ένωση
- iltizam** ξεν. μίσθωση
- καζάνι** ουδ., λέβητας, τουρκ. kazan
- καλαθίδα** θ., μεγάλο καλάθι που μπορεί να χωρέσει έως δέκα κιλά ελιές, στην περιοχή του Πλωμαρίου, η καλαθίδα είχε σχήμα σφαιροειδές.
- καπίρα** θ., το λάδι που παίρνουμε από το τελικό στάδιο
- κιούπι** ουδ., πιθάρι
- κόπανος** α., το γουδοχέρι, ξύλο για το χτύπημα των ελιών
- λαγήνι** ουδ., δοχεία γανωμένα που το καθένα χωράει 6,45 οκάδες λάδι
- μαζώχτρα** θ., συλλέκτρια ελιάς. Στα παλιά χρόνια οι μεγαλοκτηματίες έπαιρναν και μια «μιάσκα μαζώχτριγια», στα τέλη του Οκτώμβρη, που αρχίζει το μάζεμα της ελιάς. Μιάσκα είναι η μηνιάτισσα μαζώχτρα με μηνιαίο μισθό. Έτσι όταν έβρεχε, η μισθωτή αυτή έκανε τις δουλειές του σπιτιού.
- μανέλα** θ., μοχλός
- μάστορας** α., τεχνίτης, αρχιτεχνίτης που διευθύνει εργάτες στην εργασία τους
- μαστραπάς** α., πήλινο, γυάλινο ή μεταλλικό δοχείο για υγρά
- μηχανή** θ., σύνθετο εργαλείο που επιτρέπει την αποτελεσματικότερη χρησιμοποίηση της ανθρώπινης δύναμης, τεχνική επινόηση, έτσι έλεγαν οι

μυτιληνιοί τις νεοφερμένες μονάδες των πρώτων ατμοκίνητων
ελαιοτριβείων

μηχανοδηγός α., ο ειδικός για το χειρισμό της μηχανής

μιρί ουδ., ιδιοκτησία του κράτους

μόδι ουδ., μέτρο βάρους για τις ελιές, ίσο με 500 οκάδες, 640 κιλά περίπου

μπασκί ουδ., πιεστήριο

μπουρού θ., σφυρίχτρα карабиού, σειρήνα εργοστασίου, τουρκ. bogu

νταβάς α., αβαθές και στρογγυλό μαγειρικό σκεύος, τουρκ. tava

ξεστό ουδ., ξυστός, σκαλιστός

ξωμάχος α., ο εργάτης της ελιάς

παλαμάρι ουδ., χοντρό σκοινί της πρύμνης για δέσιμο του πλοίου στη στεριά,
το χρησιμοποιούσαν στα χειροκίνητα και ζωοκίνητα ελαιοτριβεία, ιταλ.

palamaro

πέτρα θ., κομμάτι πετρώματος ή ορυκτού λίθου, μύλος

πετράδες πλ., αυτοί που χειριζόταν τις μυλόπετρες

πιθάρι ουδ., μεγάλο πήλινο αγγείο με πλατύ στόμιο για την αποθήκευση
νερού, κρασιού, λαδιού κτλ, κιούπι

πολήμι ουδ., λάδι ανακατεμένο με νερό

πύργος α., εξοχικό μέγαρο, έπαυλη, βίλα, υποκορ. πυργέλια

πυρήνα θ., καύσιμη ύλη από συνθλιμμένους πυρήνες ελαιοκάρπου

σέτι ουδ., (Πλωμ), πληθ. σέτια, ευθύγραμμη μακρόστενη πεζούλα για πολλές
ελιές (η πεζούλα συνήθως αντιστηρίζει μια ελιά), τουρκ. set = τοίχος

αντιστήριξης)

σκάλα θ., αποβάθρα, λιμάνι, όρμος, επίγειο

στάμα ουδ., η στήλη που σχηματίζουν τα ζεμπίλια στο ελαιοτριβείο με τον
πολτό από τις ελιές

στύμη θ., η πίεση του ατμού

ταγάρι ουδ., σάκος από χοντρό μάλλινο ύφασμα που κρεμούν οι χωρικοί στον
ώμο τους, όταν οδοιπορούν

ταξίμι ουδ., μικρή δεξαμενή

ταπία ουδ., πληθ., έγγραφα

τέμπλα θ., (προφ. *temppla*), υποκορ. *τιμπλί*, ίσιο και μακρύ ραβδί (2 – 4 μέτρα) από αυθεντικό ξύλο (όπως καστανιάς) κατάλληλο για το ράβδισμα των δέντρων έτσι ώστε να πέσει ο καρπός τους. Λατ. *templum* (δοκός, διαδοκίς), το ρουμανικό *timpla* = ξύλινο ραβδί, σερβικό *deplo* = κορμός δέντρου

τουλούμι ουδ., ασκί από τραγίσια προβιά με το τρίχωμα προς τα μέσα, τουρκ. *tulum*

τροβάς α., μικρός τρίχινος σάκος

τρούμπα θ., αντλία

τσουπί ουδ., τρίχινο ελαιόπανο με τετράγωνο σχήμα

φιαλίδιο ουδ., μικρή φιάλη

φορτούμ ουδ., μάνικα

χαμάλης α., αχθοφόρος, βαστάζος, τουρκ. *hamal*

χαμούρι ουδ., πολτός από λάδι και σπασμένα κουκούτσια ελιάς

χαμουριέρα θ., μεταλλική δεξαμενή όπου μαζεύεται το χαμούρι

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Π. Αργύρης, Λέσβος: Από την κατάκτηση (1462) στη σύγχρονη εποχή, Λέσβος η Αιολική, Αθήνα 1995
- Δ.Π. Βασιλειάδη, Θεώρηση της Αιγαιοπελαγίτικης Αρχιτεκτονικής υπό ανήσυχη οπτική γωνία, Ε' έκδοση, Αθήνα 1979
- Ε.Π. Βλάχου, Εμπορικές εταιρείες με έδρα τη Μυτιλήνη, Κωνσταντινούπολη και Αίγυπτο μέσα από τις συμβολαιογραφικές πράξεις του ελληνικού υποπροξενείου Μυτιλήνης, Λεσβιακά, Δελτίον της εταιρείας λεσβιακών μελετών, τόμος ΙΓ', 1991
- Ε. Βοστάνη - Κούμπα, Λέσβος, Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική, Εκδοτικός οίκος Μέλισσα, 1982
- Γ. Γιαννουλέλλης, Ονοματολογία Λεσβιακή, Λεσβιακά, Δελτίον της εταιρείας λεσβιακών μελετών, τόμος ΙΓ', 1991.
- Δ. Κροκίδης, Η παραδοσιακή βιομηχανία της βυρσοδεψίας στα Καρλοβάσια Σάμου, Εισήγηση στο συνέδριο «Η Σάμος από τα βυζαντινά χρόνια μέχρι σήμερα», Σάμος, Απρίλης 1995
- Θ. Παρασκευαΐδης, Τα λιόδεντρα και οι ξωμάχοι, Δήμος Μυτιλήνης, 1982
- Θ. Παρασκευαΐδης, Χρονικά, Ελαιοεμπορικά - Ελαιομεσιτικά γραφεία, Πυρηνελαιουργεία και Ραφινερία που υπήρξαν στη Μυτιλήνη καθώς και Σαπωνοποιεία, Λεσβιακά, Δελτίον της εταιρείας λεσβιακών μελετών, τόμος ΙΒ', 1989
- Ν. Σηφουνάκης, Βιομηχανικά κτίρια στη Λέσβο, 19^{ος} και αρχές 20^{ου} αιώνα, Νομαρχία Λέσβου, 1986
- Ρ. Σιφναίου, Στοιχεία για την οικονομία και την κοινωνία της Λέσβου το 19^ο αιώνα, Λεσβιακά, Δελτίον της εταιρείας λεσβιακών μελετών, τόμος ΙΒ', 1989

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ – ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

- Κ. Δεμίρη, Η εξέλιξη της αρχιτεκτονικής των βιομηχανικών κτιρίων στην Ελλάδα από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα έως σήμερα, Αρχιτεκτονικά θέματα, 25/1/1991
- Ν. Σηφουνάκης, Γκρέμισαν την μηχανή «Γιάνναρου» στην Πλαγιά, Εφημερίδα Δημοκράτης, 17/6/1999, αριθμός φύλλου 12.795

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ

- Δουκάκη Σίμου Χουτζαίου, Λεσβιακές φωτοσκιές 1873 – 1967, Μυτιλήνη 1982

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Είναι κατανοητό ότι χωρίς τη βοήθεια μερικών ανθρώπων δε θα έφτανε ευκολα εις πέρας η πτυχιακή μας εργασία. Γι' αυτό λοιπόν νιώθουμε την ανάγκη να ευχαριστήσουμε κατ' αρχήν την κυρία Βάσω Σαραντινού διοικητική υπάλληλο της αρχαιολογικής υπηρεσίας Μυτιλήνης για την πολύτιμη βοήθεια της, τον κύριο Στρατή Φραντζέσκο αρχιτέκτονα μηχανικό για τις πληροφορίες και τα σχέδια που μας έδωσε για το ελαιοτριβείο του Νεοχωρίου. Τέλος ευχαριστούμε την καθηγήτρια μας κυρία Πόπη Βαρελίδου που επιμελήθηκε την εργασία.

124 Ελαιώνας.